

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КРУГЛОГО СТОЛУ

СУЧАСНА ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Присвячено Міжнародному дню толерантності

15 листопада 2024 року

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
Факультет психології, політології та соціології
Кафедра психології

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
КРУГЛОГО СТОЛУ

**«СУЧАСНА ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

Присвячено Міжнародному дню толерантності

15 листопада 2024 року

Видавництво
«Юридика»
2025

**УДК 159.9:34"313"(062.552)
С91**

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Аракелян Мінас Рамзесович**, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, перший проректор Національного університету «Одеська юридична академія»

Члени редакційної колегії:

Цільмак Олена Миколаївна, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Герашенко Олександр Сергійович, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Гурін Руслан Сергійович, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Джежик Ольга Володимирівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Самара Ольга Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Ташматов Вячеслав Абдуллайович, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Шмаленко Юлія Іванівна, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія»

Зважаючи на свободу наукової творчості, відповідальність за достовірність матеріалів та фактів, унікальність тексту тез та дотримання вимог академічної доброчесності несуть автори.

С91 **Сучасна юридична психологія: виклики та перспективи : збірник матеріалів Круглого столу, присвяченого Міжнародному дню толерантності (м. Одеса, 15 листопада 2024 р.) / за заг. ред. М. Р. Аракеяна. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. – 160 с.**

ISBN 978-617-8182-85-4

DOI <https://doi.org/10.32837/11300.29134>

Збірник матеріалів підготовлено за доповідями учасників Круглого столу «Сучасна юридична психологія: виклики та перспективи», присвяченого Міжнародному дню толерантності (м. Одеса, 15 листопада 2024 р.).

УДК 159.9:34"313"(062.552)

ISBN 978-617-8182-85-4

© НУ «Одеська юридична академія»,
кафедра психології, 2025

ВСТУПНЕ СЛОВО

Шановні учасники круглого столу «Сучасна юридична психологія: виклики та перспективи»!

Сьогодні, коли наше суспільство стикається з безпрецедентними викликами, роль юридичної психології набуває особливого значення. В умовах війни та постійних трансформацій соціального простору зростає потреба у висококваліфікованих фахівцях, здатних ефективно працювати на перетині юридичної та психологічної практики.

Символічно, що наш круглий стіл проводиться у Міжнародний день толерантності, адже саме здатність розуміти, приймати та підтримувати людей є ключовою компетенцією сучасного юридичного психолога. Про це свідчить і різноманіття тем, представлених у програмі нашого заходу – від роботи з неповнолітніми особами до психологічної підтримки в умовах воєнного стану, від проблем девіантної поведінки до питань психічного здоров'я працівників небезпечних професій.

Національний університет «Одеська юридична академія», як провідний освітній та науковий центр півдня України, приділяє особливу увагу розвитку юридичної психології. Відкриття магістерської програми стане важливим кроком у формуванні повного циклу підготовки фахівців найвищої кваліфікації. Особливо важливо, що до обговорення залучені представники різних сфер – науковці, практики, здобувачі освіти, представники правоохоронних органів, соціальних служб та медичних установ.

Широкий спектр питань, винесених на обговорення, демонструє міждисциплінарний характер сучасної юридичної психології та її значущість для різних сфер суспільного життя. Від психологічної експертизи до реабілітації, від превентивної роботи до посттравматичної підтримки – усі ці напрямки потребують високопрофесійних фахівців, здатних ефективно діяти в умовах сучасних викликів.

Переконаний, що спільними зусиллями ми зможемо визначити стратегічні напрямки розвитку юридичної психології та вдосконалення системи підготовки фахівців, які зможуть

ефективно відповідати на виклики часу та забезпечувати потреби нашого суспільства у психологічній підтримці та захисті.

Проректор з наукової роботи
Національного університету «Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України
Мінас АРАКЕЛЯН

Азаркіна Олена Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
заступник директора – начальник відділу
з питань надання соціальних послуг, розвитку
альтернативних форм виховання та правового забезпечення
Центру соціальних служб Одеської міської ради,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Національний університет «Одеська політехніка»

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ОДЕСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

Питання мотивації, поведінкових моделей, емоційного стану та психічного здоров'я людей, що беруть участь у правових ситуаціях, в сучасних умовах, актуальні в практичній діяльності Центру соціальних служб Одеської міської ради.

У рамках практичної роботи Центру соціальних служб Одеської міської ради юридична психологія є важливою складовою надання допомоги вразливим верствам населення, забезпечення соціальної справедливості та профілактики негативних явищ та поведінки.

1. Психологічна підтримка постраждалих.

- Фахівці надають психологічну допомогу особам, які постраждали або стали свідками насильства, правопорушень або переживають кризові ситуації.

- Психологи допомагають постраждалим подолати травматичний досвід, відновити відчуття безпеки та готують їх до участі у правових процесах.

2. Робота з особами, які порушили закон.

- Центр соціальних служб Одеської міської ради співпрацює із людьми, які були умовно засуджені або звільнені з місць позбавлення волі.

- Фахівці проводять реабілітаційні програми для таких осіб, сприяючи їхній ресоціалізації, допомагаючи попередити повторне правопорушення та адаптуватися до суспільства.

3. Профілактика злочинності серед підлітків.

- Особливу увагу приділено роботі з підлітками та молоддю, що перебувають у зоні ризику (діти з неблагополучних родин, ті, що мають конфлікти з законом).

- Фахівці виявляють фактори, які можуть спонукати підлітків до девіантної або агресивної поведінки, та проводять профілактичні заходи, які допомагають попередити правопорушення.

4. Психологічна експертиза в сімейних справах.

- Юридична психологія надає важливі інструменти для оцінки стану та потреб родини в конфліктних ситуаціях, наприклад, при розлученні або у випадках домашнього насильства.

- Фахівці проводять оцінювання потреб сім'ї / особи, та складають висновок. Складають індивідуальний план роботи з сім'єю, який буде найкращим для добробуту родини.

5. Допомога у випадках домашнього насильства.

- Фахівці надають консультації жертвам домашнього насильства, допомагають їм зрозуміти свої права, відновити самооцінку та прийняти обґрунтовані рішення щодо свого життя.

- Вони також проводять психоосвітні програми для агресорів, допомагаючи знизити рівень агресії та запобігти рецидиву.

6. Розвиток програм соціальної адаптації.

- Фахівці беруть участь у розробці та реалізації програм соціальної адаптації для осіб, які повертаються з місць позбавлення волі, і для інших вразливих категорій населення.

- Такі програми сприяють поверненню цих осіб до нормального життя та інтеграції в суспільство, що, в свою чергу, знижує рівень рецидивів.

7. Підтримка правової обізнаності та правосвідомості.

- Важливим завданням є формування правової обізнаності серед населення, особливо серед молоді та соціально вразливих груп.

- Психологи проводять тренінги та інформаційні заходи, які допомагають людям усвідомити свої права та зобов'язання, підвищити рівень правосвідомості.

8. Співпраця з правоохоронними органами та судами.

- Центр соціальних служб Одеської міської ради співпрацюють із правоохоронцями та судами, надаючи психологічні висновки та рекомендації, які сприяють прийняттю обґрунтованих рішень у правових справах.

- Фахівці можуть консультувати з питань реабілітації та профілактики, що полегшує роботу із соціально неблагополучними верствами населення.

9. Профілактика емоційного вигорання працівників соціальних служб.

- Оскільки фахівці соціальних служб часто стикаються з емоційно складними ситуаціями, психологічна підтримка для них є важливою.

- Психологи проводять тренінги зі стрес-менеджменту та емоційного вигорання для працівників, забезпечуючи їхню стійкість до професійних навантажень.

10. Медіація та врегулювання конфліктів.

- Фахівці та психологи беруть участь у медіації, допомагаючи врегульовувати конфлікти між сторонами, зокрема у справах розлучень або суперечок за опіку над дітьми.

- Вони сприяють досягненню домовленостей, які зменшують емоційний тиск і сприяють більш мирному вирішенню ситуації.

11. Посередництво.

- Фахівці та психологи беруть участь та допомагають у врегулюванні конфліктів, зокрема, сприяння у встановленні контактів.

- Вжиття заходів для примирення отримувача соціальної послуги з іншою стороною правовідносин.

Таким чином, сучасна юридична психологія в Центрі соціальних служб Одеської міської ради відіграє ключову роль у наданні допомоги тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах, а також у профілактиці правопорушень та реабілітації правопорушників. Ця галузь сприяє створенню більш справедливого, гуманного та захищеного суспільства.

Практичне застосування юридичної психології сприяє не лише індивідуальному благополуччю клієнтів, але й покращенню соціальної обстановки загалом. Ефективному вирішенню конфліктів, забезпеченню справедливості та формуванню довіри між сторонами. Психологічна підтримка

та участь досвідчених фахівців допомагають сторонам знайти компроміс, відновити стосунки та попередити ескалацію конфліктів у майбутньому. Комплексна допомога – від консультування та реабілітації до профілактики та інформування – робить Центр соціальних служб Одеської міської ради ефективним інструментом соціальної підтримки і сприяє стабільності та гармонії в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Никольська В.І. Юридична психологія: навчальний посібник. Київ: Алерта, 2015. 82 с.
2. Кравченко С.І. Юридична психологія: практичні аспекти та методи. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 89 с.
3. Виноградова О.В., Психологія правопорушників: психологічні аспекти роботи з порушниками закону. Миколаїв: Вид-во МДУ, 2017. 87 с.
4. Боровик В.І. Медіація та психологія конфліктів. Харків: Одиссей, 2017. 67 с.
5. Луніна Т.А., Психологічні аспекти допомоги жертвам насильства в соціальних службах. Київ: Знання, 2017. 26 с.
6. Юридична психологія: основи теорії та методології. Одеса: Фенікс, 2018. 9 с.
7. Тимошенко Л.В. Юридична психологія в кримінальному праві та процесі. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 145 с.

Ключові слова: надання допомоги вразливим верствам населення, забезпечення соціальної справедливості та профілактики негативних явищ та поведінки.

Keywords: providing assistance to vulnerable sections of the population, ensuring social justice and prevention of negative phenomena and behavior.

Базилевич Марія Олексіївна,

здобувач факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент

Третьякова Тетяна Миколаївна

СОЦІУМ ЯК ФОРМОТВОРЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ

Соціум відіграє важливу роль у формуванні правової поведінки індивідів, адже через соціалізацію людина засвоює норми та правила, прийняті у суспільстві. Саме соціум створює передумови для розвитку правосвідомості, яка є основою правової поведінки. Цей процес починається з дитинства, коли через родинне виховання, а потім і через вплив навчальних закладів, діти поступово інтегруються у суспільні норми і цінності. Родина виступає первинною соціалізуючою інституцією, де діти навчаються основам соціальної взаємодії та відповідальності, що формує базу для сприйняття правових норм. Таким чином, соціум є першим джерелом, яке впливає на розвиток правової культури і поведінки особистості.

Ключову роль у формуванні правових установок та моделей поведінки відіграють соціальні інститути, такі як школа та громада. У школі діти отримують перші формальні знання про закон, що є необхідним для формування їх правової свідомості. Педагоги активно впливають на розвиток поваги до закону та правопорядку, формуючи позитивне ставлення до правових інститутів і готовність дотримуватися законів. Окрім школи, громада також сприяє цьому процесу, забезпечуючи простір для участі у спільних громадських ініціативах, які демонструють цінність правослухняності. Таким чином, соціальні інститути створюють умови для формування і зміцнення правової свідомості громадян.

Колективна свідомість і загальноприйняті моральні норми визначають уявлення про справедливість, правопорядок і соціальну відповідальність. Зазвичай, правові установки базуються на моральних принципах, що панують у суспільстві, і ці установки підтримуються колективною свідомістю. В умовах, коли в суспільстві панує спільна думка про значущість закону

та необхідність його дотримання, люди більше схильні до правослухняної поведінки. Колективна свідомість таким чином підтримує єдність і стабільність у суспільстві, оскільки спільні моральні орієнтири сприяють формуванню правової поведінки, заснованої на взаємній повазі та відповідальності.

Важливу роль у підтримці правопорядку і закріпленні правової поведінки відіграють формальні соціальні інститути, зокрема судові та правоохоронні органи. Ці інституції забезпечують справедливість та безпеку, виконуючи функцію контролю та забезпечення дотримання правових норм. Завдяки існуванню інститутів правопорядку, громадяни мають приклади правового захисту своїх прав, що формує їхню віру у справедливість і готовність дотримуватися правових норм. Крім того, освітні установи забезпечують передачу знань про законодавство та правову культуру, що є важливим для розвитку правової свідомості з раннього віку.

Сучасне інформаційне середовище, зокрема засоби масової інформації та соціальні мережі, впливає на формування правової поведінки громадян, формуючи громадську думку і популяризуючи ідеали законності та правопорядку [1, с. 45]. Інформаційний простір надає можливість швидко отримувати відомості про правові нововведення та інші аспекти правової культури, що допомагає громадянам орієнтуватися у правових питаннях. Крім того, соціальні мережі стають платформою для обговорення правових проблем, що стимулює критичне мислення і активну громадську позицію щодо дотримання закону. Завдяки цьому, інформаційне середовище сприяє формуванню правової культури, що є основою для правової поведінки громадян.

Криза та соціальні зміни часто стають стимулом для активізації правової свідомості та формування правової поведінки [2, с. 80]. Під час таких періодів суспільство демонструє здатність до самоорганізації та мобілізації зусиль для підтримки правопорядку. Кризові ситуації, такі як природні катастрофи, соціальні конфлікти чи економічні труднощі, підштовхують громадян до усвідомлення важливості дотримання правових норм для забезпечення стабільності. Самоорганізація суспільства у відповідь на кризи зміцнює правову культуру, адже люди починають розуміти,

що дотримання закону є необхідною умовою для спільного благополуччя.

Колективні цінності та соціальні ініціативи, такі як волонтерські рухи та громадські об'єднання, мають значний вплив на формування правової поведінки, підтримуючи правову стабільність та відповідальність [4, с. 122]. Участь у соціальних ініціативах сприяє розвитку у громадян правосвідомості, підвищуючи рівень довіри до правових інститутів. Наприклад, волонтерські організації, що діють в умовах соціальної кризи, демонструють силу колективної відповідальності та допомагають формувати правослухняність як соціально значиму поведінкову норму. Завдяки таким ініціативам правова культура суспільства стає міцнішою та стійкішою до зовнішніх впливів.

Суспільство підтримує дотримання правових норм також через релігійні інститути, що надають моральні орієнтири та встановлюють поведінкові стандарти [3, с. 101]. Релігійні організації часто вказують на важливість справедливості, милосердя і відповідальності, що є загальними принципами як для моральної, так і правової поведінки. Ці цінності сприяють закріпленню правових норм, що базуються на етичних стандартах. Зокрема, релігійні громади відіграють значну роль у підтримці правових установок, оскільки вони сприяють збереженню колективної моралі і впливають на поведінку своїх прихожан.

На цьому підіб'ємо підсумки вище вказаної інформації: соціум в цілому є важливим середовищем, що формує правову поведінку, оскільки через соціальні норми, інститути та цінності громадяни засвоюють принципи, необхідні для функціонування правової держави.

Аналіз ролі соціуму в формуванні правової поведінки дозволяє зробити висновок, що соціальні цінності та норми є основою для розвитку правослухняної поведінки, забезпечуючи стійкість і стабільність у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Коробко О. В. Правова свідомість у сучасному інформаційному суспільстві. Київ : Видавничий дім «Академія», 2022. 218 с.
2. Кравченко П. М. Кризові ситуації та їхній вплив на правову поведінку населення. Харків : Право, 2020. 190 с.

3. Мельник О. А. Роль релігії в сучасному суспільстві. Львів : Світ, 2018. 180 с.

4. Смирнова Л. В. Волонтерський рух як соціальний феномен. Одеса : Астропринт, 2019. 256 с.

Ключові слова: соціум, правова поведінка, правова свідомість, соціальні норми, соціальна відповідальність, громадянська активність, правослужняність.

Keywords: society, legalbehavior, legalconsciousness, social norms, socialresponsibility, civicactivity, legalobedience.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДІАЛОГУ

У сучасних умовах важко не погодитись з тим, що ставлення до комунікації зазнало значних змін. Новий комунікативний простір формується завдяки рівноправним і незалежним учасникам, а комунікація сама стає предметом досліджень, оскільки від нашого розуміння цих процесів залежать результати взаємодії. Суспільство стикається з новим завданням – як об'єднати соціальні групи з різними моделями поведінки і досягти порозуміння між ними.

Питання діалогу і миробудівництва сьогодні привертають увагу в усьому світі. Діалог розглядається як міждисциплінарна категорія, спосіб вирішення конфліктів та інструмент відновлення довіри. Це питання активно обговорюється на світових конференціях, вченими, правозахисними організаціями, громадськими ініціативами. В Україні реалізуються міжнародні проекти, дослідження та ініціативи в цій галузі, а за останні десять років сформувалась професійна спільнота фахівців з діалогу. Тема діалогу також є актуальною в наукових дослідженнях як в Україні, так і за кордоном.

Однак, незважаючи на розвиток цієї теми, діалог досі не розглядався з психологічної точки зору, зокрема з огляду на його відповідність національній психології. Визначенню національної психології та ментальності сприяють різноманітні чинники: геопсихічні, расові, соціально-історичні, соціопсихологічні та культурно-морфологічні.

Діалог в психології розглядається як складний феномен, що має когнітивні, емоційні, комунікативні та соціальні аспекти. Це не просто обмін інформацією, а глибокий процес взаємодії, де учасники обмінюються смислами, емоціями та цінностями. Діалог передбачає відкритість, взаєморозуміння та визнання значущості кожного учасника. Його мета – створити безпечний

простір, де люди можуть ставити під сумнів свої стереотипи та змінювати погляди на інших.

Одним з основних заходів для вирішення конфліктів є здатність ставитися толерантно та терпимо до відмінностей між людьми. Це підкреслює важливість інтервенцій, що допомагають формувати толерантність і відповідно демонструвати її у повсякденних ситуаціях, що сприяє зменшенню конфліктів. Однак толерантність можлива тільки за умови стабільного психологічного стану.

Впровадження культури діалогу та навичок комунікації може значно полегшити процес порозуміння та побудови нових моделей соціальної взаємодії. Успіх розвитку діалогу в Україні значною мірою залежить від державної підтримки, розвитку культури соціального діалогу через спеціалізовану освіту та підготовку фахівців. Включення курсів, тренінгів і програм навчання комунікативним навичкам, таким як активне слухання, емпатія та повага до різноманітності, буде сприяти формуванню діалогової культури та розвитку емоційного інтелекту, критичного мислення та ненасильницької комунікації.

Список використаних джерел

1. Васьківська Г. О., Паламар С. П., Порядченко Л. А. Психолінгвістичні аспекти формування культури діалогічного спілкування. *Psycholinguistics*. 2019. No. 26 (2). С. 11–26.

2. Збірка статей «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння» / за заг. ред. І. Терещенко. Київ : ВАІТЕ, 2019. 340 с. [онлайн] Доступно: <Збірка статей «5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння» | OSCE.

3. Михайлюк І. Феномен діалогу: теоретичний аналіз традиційних і сучасних тенденцій дослідження. *Проблеми сучасної психології*. 2014. Вип. 26. С. 428–461. [онлайн] Доступно: <https://journals.urau.ua/index.php/2227-6246/article/view/158830/158093>

Ключові слова: психологічна наука, діалог, комунікативні навички, освітні проекти, тренінгові заняття.

Keywords: psychological science, dialogue, communication skills, educational projects, training classes.

Боделан Марина Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Національний університет «Одеська політехніка»

ВПЛИВ КОГНІТИВНИХ УПЕРЕДЖЕНЬ НА СВІДЧЕННЯ СВІДКІВ

На сьогодні довіра до свідчень свідків у судових процесах залишається критично важливою для виявлення істини. Однак, когнітивні упередження можуть суттєво спотворювати сприйняття і запам'ятовування інформації, що безпосередньо впливає на точність та надійність свідчень. Часом вони можуть призводити до хибних спогадів та неправдивих свідчень, ставлячи під загрозу не лише окремі справи, а й справедливість судових систем загалом.

Одним із найпоширеніших заперечень є те, що свідчення свідків, незалежно від когнітивних упереджень, мають залишатися об'єктивними, оскільки свідки часто намагаються подати правдиву інформацію. Однак дослідження невідкладно спростовують цю думку. Як зазначають психологи, людський мозок не є механізмом запису, а скоріше конструктивною системою, яка активно формує спогади на основі наявної інформації. Тож навіть найщиріші наміри можуть призводити до викривлення свідчень через активізацію негативних когнітивних упереджень, таких як підтверджувальне упередження або упередження зменшення.

Основним об'єктом дослідження в цій сфері є психологічний стан свідків під час їхніх свідчень. Когнітивні упередження часто активуються у відповідь на стрес або психологічні потрясіння, які можуть виникнути під час подій, що викликають свідчення. Таким чином, заперечення стосовно стабільності свідчення в умовах психологічного тиску є недолугим. Дослідження показали, що високий рівень стресу може призвести до спотворення спогадів. Додатково вивчення «ефекту травми» демонструє, що свідки часто мають викривлені спогади про події, що відбулися, через емоційний вплив того, що вони пережили.

Третім запереченням є думка, що свідчення одноосібного свідка не підлягають соціальному впливу. Однак соціальні фактори, зокрема групові дії та комунікація, можуть впливати на формування свідчень. Дослідження продемонстрували,

що обговорення подій з іншими свідками може призвести до конформізму, де свідки, під впливом групового мислення, нагадують про деталі, що можуть бути неправдивими. Перцепція може бути змінена в результаті взаємодій зі сторонніми особами, або навіть взаємодій із правоохоронцями чи адвокатами, які можуть ненавмисно змістити акцент у спогадах свідків. Таким чином, соціальний контекст є важливим фактором, що не можна ігнорувати.

Останнє заперечення стосується стійкості пам'яті. Багато людей вважають, що спогади залишаються незмінними з часом. Однак наукові дослідження показують, що пам'ять є вразливою і може зазнавати змін під впливом нової інформації або зовнішніх факторів. Експерименти, проведені психологами, продемонстрували, що навіть легкі чи незначні запитання можуть призвести до генерації неправдивих спогадів у людей. Ці спогади можуть впливати на свідчення, оскільки свідки можуть погоджуватися з неправдивими інформаційними запитаннями, не усвідомлюючи їхньої хибності, що далі підриває впевненість у своїх власних спогадах.

Вплив когнітивних упереджень на свідчення свідків є складним і багатогранним питанням, що охоплює безліч аспектів людської природи та поведінки. Дослідження доводять, що навіть найоб'єктивніші наміри можуть зазнавати значного впливу від упереджень, психологічного тиску, соціального контексту, змін у пам'яті та процесів навчання. Знання про ці фактори та їхній вплив на свідчення свідків є важливими для усунення хибних спогадів і поліпшення якості свідчень у судовій системі.

Відтак основне завдання майбутніх досліджень полягає в розробці стратегій, спрямованих на зменшення негативного впливу когнітивних упереджень і покращення сприйняття свідчень, з метою забезпечення справедливості та надійності юридичних процесів.

Список використаних джерел

1. Свідчення очевидців та упередження пам'яті. Кара Лейні та Елізабет Лофтус. Коледж Рід, Каліфорнійський університет, Ірвін. URL: <https://ukrayinska.libretexts.org> (дата звернення: 10.11.2024).

Ключові слова: юридична психологія, свідчення, когнітивні упередження.
Keywords: legal psychology, testimony, cognitive biases.

Бордан Ольга Дмитрівна,

психолог, судовий експерт лабораторії психологічних,
мистецтвознавчих та інших видів дослідження
Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз

ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ІЗ ДІТЬМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Відповідно до Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, опитування та збір заяв від малолітніх / неповнолітніх осіб повинно проводитися кваліфікованими опитувачами-психологами. Діти, які стали свідками або жертвами злочинів, потребують особливої уваги та професійної підтримки. Саме тому питання підготовки таких фахівців (тих, хто працює із дітьми у кримінальному процесі) є надзвичайно актуальним.

На дослідження до Одеського науково-дослідного інституту судових експертиз (ОНДІСЕ) надходять матеріали відеозаписів слідчих дій, що проводилися за участю фахівців із Реєстру психологів, залучених до кримінальних проваджень за участю малолітніх/неповнолітніх осіб через регіональні/міжрегіональні центри з надання безоплатної правової допомоги. Частина цих слідчих дій відбувалася на базі моделі «Барнахус», запровадженої в Україні.

Практичний досвід проведення експертиз демонструє, що недостатній рівень спеціалізованої підготовки психологів та відсутність у них досвіду роботи з дітьми у кримінальних справах можуть призводити до серйозних помилок, що негативно впливають на якість отриманої інформації та цілісність слідчого процесу. Крім того, часто невдало побудоване, невміле опитування фахівців часто додатково травмує дитину.

Нижче розглядаються деякі з найпоширеніших помилок:

Неправильне розуміння професійних функцій та нездатність відходити від звичних робочих шаблонів.

Психолог плутає опитування із психологічною консультацією. Те, що може бути доречним на індивідуальній консультації є зайвим, недоречним під час опитування, відволікає увагу від суттєвих аспектів слідства та знижує

ефективність збору даних. Такий підхід може призводити до того, що опитувач в не з'ясовує інформації щодо деталей кримінально значущих подій в повній мірі.

Перевищення компетенцій психолога. «Психолог-адвокат», «Психолог-повчаючий дорослий».

Психолог не усвідомлює своєї ролі в слідчій діяльності, надаючи опитуваному «адвокатську допомогу» у вигляді власних висновків чи пояснень замість з'ясування фактів. Це ставить під сумнів його неупередженість та може викривити логіку подій, що досліджуються.

Психологу процесі допиту намагається повчати дитину, або надає оцінку її поведінки та особливостям розумової діяльності, тобто виступає у ролі «вихователя». Така поведінка психолога суперечить Керівним принципам Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, у яких наголошується що «до дітей слід ставитися з обережністю, чутливістю, справедливістю та повагою під час будь-якої процедури або справи, приділяючи особливу увагу їх особистій ситуації, благополуччю та конкретним потребам, а також з повною повагою їх фізичної та психологічної недоторканості» та етики психолога в цілому [1; 2].

Порушення психологом особистих меж опитуваного.

Психолог, які без дозволу дитини порушують її особистісні межі: торкаючись її під час опитування, можуть завдати психологічної шкоди та сприяти ретравматизації, особливо якщо дитина зазнала насильницьких дій. Такі дії є категорично неприпустимими та можуть бути для дитини психологічно болісними, сприяти ретравматизації та негативно вплинути на ефективність слідчих дій.

Формальне ставлення психолога до своєї участі у слідчих діях.

Психолог обмежує свою участь підписанням протоколів без активного внеску в процес опитування, присутній на допиті лише формально. Це знижує ефективність використання психологічних знань та навичок у зборі необхідної інформації.

Неврахування вікових особливостей дитини під час формулювання запитань. Не вміння сформулювати конкретні запитання, що зрозумілі дитині.

Психолог не враховує вікові та індивідуальні (розумові) особливості дитини під час формулювання питань та відбудови комунікації [4; 5].

Недостатнє розуміння вікових можливостей дитини призводить до надання запитань, які не відповідають її рівню розвитку. Наприклад, діти молодшого віку (4–5 років) можуть відповідати на прості питання типу «Хто?» або «Що?», але не здатні надати відповіді на більш складні питання, що потребують розуміння часу або надання контекстних деталей. Неврахування вікових особливостей дитини призводить до непорозуміння, до неповноти отримання важливої інформації та в цілому може негативно вплинути на ефективність слідчих дій.

Невміння визначитися із спільною з дитиною термінологією у питаннях сексуального характеру. Невміння спілкуватися щодо тем, які мають «сексуальну спрямованість».

Психолог не з'ясовує спільну з дитиною термінологію щодо сексуально спрямованих тем, використовує незрозумілі дитині медичні або «дорослі» терміни. Водночас, використання дитячої лексики допомагає подолати бар'єри у спілкуванні, нівелювати ніяковість, сором, бентеження дитини та забезпечує точніший збір інформації, особливо у випадках сексуального насильства. Ставити питання стосовно епізодів, що мають сексуальне забарвлення можливо тільки після правильного налаштування дитини на обговорення певної теми, визначення її обізнаності щодо гендерних відмінностей та відповідної термінології. Таке сприяє більш точному з'ясуванню фактів стосовно події, що досліджуються. Невдало побудована психологом комунікація призводить до односкладних, неінформативних, скутих, неповних відповідей та знижує ефективність збору даних.

Надмірна активність опитувача.

Невідповідний темп постановки запитань, включаючи одночасне задавання декількох питань, знижує інформативність опитування, а саме призводить до того, що дитина може відповідати лише на одне питання, що найбільш зручне для неї, залишаючи інші аспекти без відповіді.

Невміння ставити «правильні запитання» (використання опитувачем закритих та навіювальних запитань).

Використання психологом великої закритих або навіювальних запитань свідчить про недостатній рівень підготовки такого фахівця. Використання таких запитань обмежує можливість дитини надавати вільні та детальні відповіді. Це ставить під сумнів автентичність свідчень та може вимагати повторного опитування, що особливо критично для дітей, які зазнали сексуального насильства, оскільки це може спричинити ретравматизацію.

Загалом, якість підготовки психологів має прямий вплив не лише на психологічний стан неповнолітніх потерпілих, але й на повноту та достовірність їхніх свідчень, що формують доказову базу.

Психологи-експерти ОНДІСЕ мають значний досвід у проведенні опитувань дітей. Зокрема, з січня 2022 до листопада 2024 року було опитано близько 80 дітей (потерпілих, свідків тощо) на базі спеціально обладнаного приміщення ОНДІСЕ. Фахівцями лабораторії психологічних, мистецтво-знавчих та інших досліджень ОНДІСЕ розробляються науково-методичні рекомендації щодо опитування/допиту дітей під час процесуальних дій.

Враховуючи вище зазначене, на базі нашої експертної установи регулярно організовуються у вигляді 3-денних та 5-тиденних навчальних програм курси підвищення кваліфікації для фахівців (ювенальних поліцейських, соціальних працівників, психологів), які працюють із дітьми в межах кримінальних проваджень, у тому числі, за моделлю «Барнахус». На курсах відпрацьовуються реальні контексти опитувань, аналізуються на прикладах найпоширеніші помилки, вдосконалюються практичні навички проведення опитування, обговорюються конкретні випадки та ситуації з метою вибору найбільш продуктивної стратегії для опитувача, надаються дієві інструкції щодо кожного етапу опитування.

Досвід проведення таких занять у «Зеленій кімнаті» ОНДІСЕ дозволяє стверджувати, що можливість поглянути на процес «зі сторони», проаналізувати помилки опитувачів безпосередньо, користуючись реальним, а не постановочним матеріалом, значно ефективніше формує необхідні вміння, збільшує «живий» досвід опитувача, тобто, підготувати фахівців,

які працюють із дітьми, що потрапили у контакт із законом, до їх участі у кримінальному процесі.

Якісна, всебічна, підготовка кваліфікованих фахівців є важливим чинником для ефективного збору інформації, що сприяє як виявленню деталей досліджуваної ситуації, так і відновленню психологічного стану дитини.

Список використаних джерел

1. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей: вебсайт. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188> (дата звернення: 02.10.2024).

2. Шифр «Зелена кімната». Допит неповнолітньої особи з використанням новітніх технологій («Зелена кімната»): вебсайт. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/12678/Zelena%20kimnata.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 02.10.2024).

3. Журавльова М. О. Помилки в опитуванні дитини. *Актуальні питання судової експертизи і криміналістики*: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції-полілогу (м. Харків, 15–16 квітня 2021 року). Харків : Право, 2021. С. 162–164.

4. Журавльова М. О. Методика опитування дитини – Протокол NICHD (Адаптація). *Вісник ОНДІСЕ*. 2022. № 11. С. 40–48. URL: <http://ondise.minjust.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/vipusk-112022.pdf> (дата звернення: 02.10.2024).

5. Журавльова М. О. Методика опитування дитини – Протокол NICHD (Адаптація). *Вісник ОНДІСЕ*. 2022. № 11. С. 28–39. URL: <http://ondise.minjust.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/vipusk-112022.pdf> (дата звернення: 02.10.2024).

Ключові слова: малолітні та неповнолітні діти, учасники кримінального процесу, помилки при опитуванні дітей, допит дітей, допит малолітніх та неповнолітніх, підготовка психологів, психологи, що беруть участь у кримінальному процесі.

Keywords: minors and underage children as participants in criminal proceedings, errors in interviewing children, interrogating children, interrogating minors and underage individuals, training of psychologists, psychologists involved in criminal proceedings.

Геращенко Олександр Сергійович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8552-0878>

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

На сучасному етапі розвитку юридична психологія стикається з низкою актуальних проблем, обумовлених соціальними, правовими та технологічними змінами. Одним із важливих аспектів є психологічний вплив правової системи на особу, яка проходить через досудове розслідування.

В процесі досудового розслідування виникають різноманітні психологічні моменти, один з яких – психологічний вплив, що зумовлений специфікою слідчої діяльності. Психологічний вплив визначається як процес впливу на думки, емоції, переконання, установки або поведінку людини чи групи осіб. Цей вплив може бути як свідомим, так і несвідомим і здійснюється через різні методи, засоби та канали комунікації. Існують два основних види впливу: 1) позитивний, який сприяє розвитку, мотивації та покращенню самопочуття; 2) негативний, який може викликати страх, тривогу, маніпуляції або деструктивні установки.

У кримінальному процесі слідчий спілкується з різними особами, аби дізнатися про обставини злочину. Поставлені питання служать засобом передачі інформації, яка має вплив на свідомість особи, спонукаючи її до пошуку необхідних відповідей. Тому психологічний вплив є важливим та невід'ємним елементом процесу комунікації.

Хоча в певні періоди в історії кримінального процесу психологічний вплив розглядався як незаконний, сьогодні правова система визнає його існування. Конституція України та кримінально-процесуальне законодавство забороняють лише грубі прояви цього впливу, зокрема насильство, шантаж та погрози. Статті 28 та 62 Конституції гарантують захист від катувань і жорстокого поводження, а також забороняють

використання незаконних доказів. Аналогічні положення закріплені в кримінально-процесуальному кодексі.

Згідно з чинним законодавством, психологічний вплив у кримінальному процесі може бути як правомірним, так і неправомірним. Неправомірними є дії, які включають погрози, шантаж або катування. Проте в певних ситуаціях психологічний вплив може бути правомірним, наприклад, попередженням про наслідки у разі надання неправдивих показів. Це є формою правомірного психологічного впливу, оскільки передбачено відповідними нормами права.

Однією з форм психологічного впливу є обман, який у слідчій практиці може бути використаний у певних ситуаціях. Проте важливо пам'ятати, що обман, якщо він не має достатніх підстав, може зашкодити розслідуванню і є неприпустимим.

Подальше дослідження цієї проблеми дозволить точніше визначити межі правомірного та неправомірного психологічного впливу в досудовому розслідуванні, а також вдосконалити тактичні прийоми психологічного впливу в контексті протидії розслідуванню.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Харків : Право, 2013. С. 846.

Ключові слова: тактичний прийом, психологічний вплив, психологічний тиск, психологічні засоби, слідчі (розшукові) дії.

Keywords: tactical technique, psychological influence, psychological pressure, psychological means, investigative (search) actions.

Горбачевський Іван Віталійович,
здобувач 2 курсу кафедри психології та соціальної роботи
Національний університет «Одеська політехніка»
Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Боделан Марина Володимирівна

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ПРАВОВУ СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ

Гендерні стереотипи являють собою спрощені та часто усереднені уявлення про ролі, поведінку та якості, які суспільство приписує чоловікам і жінкам. Вони впливають на різні аспекти життя індивіда, включаючи його правову свідомість – усвідомлення прав, обов’язків і відповідальності, які закріплені в законодавстві. Правова свідомість формує не лише індивідуальне ставлення до суспільних норм і цінностей, а й загальну атмосферу у суспільстві.

Гендерні стереотипи, притаманні різним культурам, можуть суттєво обмежувати групи людей у їхньому розумінні прав і свобод. Наприклад, стереотипи, що жінки є емоційніше і менш розумними, ніж чоловіки, можуть призводити до недооцінки їхньої здатності брати участь у правових процесах. Жінки, які схильні до таких стереотипів, можуть менше вірити у свої правові знання і можливості захистити своє право. Це означає, що вони можуть не звертатися по правову допомогу, вважаючи, що їхнє слово не матиме значення в суспільстві, яке традиційно визнає чоловіків як «голос» у правових справах.

Гендерні стереотипи також впливають на формування правової освіти та її доступність. У багатьох випадках, правова освіта та інформація, що стосуються прав людини, потерпають від гендерних упереджень. Наприклад, програми правової освіти можуть акцентувати менше уваги на гендерних аспектах прав людини, або не включати у своїй основі питання, що стосуються прав жінок. Це формує нерівну основу для вивчення права, де жінки та інші гендерні меншини залишаються в тіні, позбавлені ключових знань, необхідних для захисту своїх прав.

Крім того, гендерні стереотипи можуть визначати те, як окремі особи оцінюють та сприймають свої права. Наприклад, стереотипи, які пов’язують жінок із домогосподарством

і обов'язками материнства, можуть призводити до меншої готовності жінок відстоювати свої професійні права. Навпаки, стереотипи, що зв'язують чоловіків із роллю постачальників, можуть робити їх більш схильними до боротьби за матеріальні права. На цьому етапі важливо зазначити, що така асоціація може викликати відчуття провини у жінок, коли вони беруть активну участь у правовій боротьбі, або у чоловіків, коли вони не стають основним джерелом доходу.

Негативний вплив гендерних стереотипів не обмежується лише правовою свідомістю, але може також мати серйозні наслідки для правопорушення та суспільної відповіді на них. Наприклад, стереотипи, що зменшують важливість гендерного насильства, можуть сприяти недостатньому реагуванню органів правопорядку. Це може створити враження, що такі випадки є менш серйозними або навіть нормальними у певних ситуаціях, що веде до їхнього замовчування або ігнорування. У результаті, жертви таких насильств можуть втрачати віру у свої права та можливість отримати захист.

Однак, важливо відзначити, що гендерні стереотипи не є незмінними та можуть бути подолані. Освіта, просвітницькі кампанії та зміни в політиці є дієвими інструментами для зменшення впливу стереотипів. Включення гендерної перспективи в усі аспекти правової освіти може сприяти формуванню нової правової свідомості, яка буде рівноправною і всебічною. Також важливим кроком є пряма мова про права та свободи для всіх членів суспільства, незалежно від статевої ідентичності. Загальний напрямок у цьому має бути пов'язаний із формуванням культури, в якій різноманітність визнається як цінність, а не як загроза.

Отже, гендерні стереотипи мають значний вплив на правову свідомість особистості, формуючи бар'єри у сприйнятті своїх прав і здатності їх захищати. Проте, дійсно, здатність суспільства подолати ці стереотипи та забезпечити рівний доступ до правової освіти може суттєво змінити цю динаміку. Важливо, щоб суспільство загалом усвідомлювало цей вплив і активно працювало над формуванням більш здорового і справедливого підходу до питань прав людини та гендерної рівності.

Список використаних джерел

1. Проць І. М. Окремі організаційно-правові механізми обмеження основних прав і свобод людини і громадянина за законодавством України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 381–384.

2. Лазарєв В. В., Малиновська Т. М. Особливості гарантування прав і свобод людини в умовах воєнного стану в Україні. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*: зб. наук. пр. (м. Харків, 26 трав. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 71–73.

Ключові слова: гендер, право, гендерні стереотипи, свідомість, особистість.

Keywords: gender, law, gender stereotypes, consciousness, personality.

Гурін Руслан Сергійович,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8552-0878>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Актуальність дослідження пов'язана з реалізацією Концепції розвитку освіти в Україні (2015–2025 рр.) та Єреванського (2015), Паризького (2018), Римського (2020) комюніке, в яких наголошено на підготовці конкурентоспроможних фахівців на різних освітніх рівнях. З іншого боку, реформування системи вищої освіти в Україні пов'язано з активним пошуком інноваційних методів, засобів і підходів у навчанні майбутніх фахівців, психологів зокрема.

Зважаючи на те, що теоретико-методологічною базою дослідження є праці таких вчених, як: В. Андрущенко, В. Кремень та ін. (філософські основи гуманізації освіти); І. Бех, О. Пехота, О. Савченко, В. Синьов та ін. (концепція особистісно зорієнтованої освіти); Н. Бібік, С. Максименко, О. Пометун, О. Романенко, М. Савчин, М. Сметанський, Д. Супрун, Р. Хмелюк, М. Шеремет та ін. (методологічні та методичні основи професійного становлення здобувачів вищої освіти та різні аспекти професійної підготовки майбутніх психологів) вивчення особливостей викладання психолого-педагогічних дисциплін за освітньо-професійною програмою «Юридична психологія» залишається відкритим та не викликає сумніву.

Спираючись на наукові доробки вищезазначених вчених встановлено, що одним із напрямів покращення якості вищої освіти вважається використання практико-орієнтованого, діяльнісного та інтегративного підходів у підготовці майбутніх фахівців, що відкриває перспективи для різноаспектних студій.

Розглядаючи практико-орієнтований підхід слід зауважити на тому, що майбутній психолог виступає носієм певної системи компетентностей, що реалізуються в діях. Цей досвід допомагає реалізувати практичну діяльність, яка реалізується в:

психологічній експертизі, психологічній допомозі під час судових процесів, розслідуванні злочинів, під час судових переговорів і медіації, аналізі свідчень тощо [1]. У межах практико-орієнтованого підходу до пізнання сутності викладання психолого-педагогічних дисциплін цей процес відбувається як сходження від конкретного факту навчальної діяльності, яка здійснюється майбутнім психологом та конкретним викладачем до розуміння його світогляду і цінностей, що відображені в методології його діяльності, відтворюваних в нормах соціальної взаємодії викладача та здобувачів вищої освіти.

Розглядаючи сутність діяльнісного підходу, слід зауважити на висновках авторського колективу (Л. Кушнір, Л. Кібенко, І. Горячок), в якому автори встановили, що його використання під час організації змішаного навчання здобувачами вищої освіти здійснюється як система переходів від навчальної діяльності – (лекція, аудиторне заняття чи семінар за допомогою Zoom, GoogleMeet) до навчально-професійної (тренінг, курсова робота, проєктні завдання), а потім – до реальної професійної діяльності [3]. Це дає можливість стверджувати, що, по-перше, діяльнісний підхід базується на ідеї, що навчання є процесом активної діяльності, а не пасивного засвоєння інформації. Основним акцентом цього підходу є те, що здобувач вищої освіти виступає не просто спостерігачем, а активним учасником навчального процесу. Він займається певною діяльністю, що сприяє глибшому і більш осмисленому засвоєнню знань і вмінь. По-друге, запровадження цього підходу у професійну підготовку майбутніх психологів сприяє усвідомленню ними актуальності вивчення психолого-педагогічних дисциплін.

Під час вивчення інтегративного підходу встановлено, що він дозволяє здійснювати діяльність на рівні системних внутрішньо-предметних відносин, аналізувати і синтезувати окремі процесуальні та функціональні складові навчання. В аспекті дослідження слушним є висновки І. Козловської, в яких авторка накреслила наголошує, що цей підхід є поєднанням різних теорій, дисциплін чи методів для комплексного розв'язання проблеми, враховуючи різноманітність аспектів і точок зору. Такий підхід дозволяє досягти більш збалансованого та всебічного розуміння складних явищ

і процесів. Основні риси інтегративного підходу полягають у: міждисциплінарності, системності, гнучкості, комплексності [2].

Отже, резюмуючи вищезазначене, доходимо висновків, що зробивши фокус на охарактеризованих методологічних підходах маємо можливість окреслити шляхи оптимізації професійної підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Юридична психологія», розробляти структурні й експериментальні моделі, реалізовувати психолого-педагогічні умови в педагогічному процесі, виявляти системоутворювальні принципи та способи їхньої реалізації в університетській освіті та ін. Подане теоретичне дослідження не вичерпує всієї глибини вивчення особливостей викладання психолого-педагогічних дисциплін за освітньо-професійною програмою «Юридична психологія». Перспективними напрямками наукового пошуку вважаємо визначення педагогічних умов до відповідних дисциплін, які впливатимуть на якісну підготовку майбутніх психологів.

Список використаних джерел

1. Антонова О. Є. Практико-орієнтований підхід у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя. Теорія і практика професійної майстерності в умовах цілежиттєвого навчання: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во Рута, 2016. С. 262–285.
2. Козловська І. М. Теоретичні та методичні основи інтеграції знань учнів професійно-технічної школи: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04. Київ, 2004. 21 с.
3. Кушнір Л., Кібенко Л., Горячок І. Діяльнісний підхід при організації змішаного навчання здобувачів освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. Випуск 91. DOI: 10.31392/NPU-nc.series5.2023.91.29

Ключові слова: майбутній психолог, практико-орієнтований, діяльнісний, інтегративний підходи.

Keywords: future psychologist, practically-oriented, activity, integrative approach.

Деменнікова Ольга Олександрівна,
начальник відділу соціально-гуманітарної роботи
та психологічного забезпечення
ДСНС в Одеській області

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Екстрена психологічна допомога спрямована на підтримку особистості постраждалого, його родичів та рятувальників в осередку надзвичайної ситуації, зменшення їх душевних страждань та зниження впливу на них стрес-факторів підвищеної інтенсивності. Відмінною рисою екстреної психологічної допомоги від інших видів психологічної допомоги є те, що:

- це не нова форма терапії, а швидше, новий спосіб взаємодії з людиною, яка знаходиться в стані кризи, передбачає розвинене почуття колективної відповідальності, цінності життя всіх членів групи, моральну чутливість до болю і страждань іншої людини;
- працює на соціальну ідеологію про громадську участь і компетентність реагування суспільства по відношенню до постраждалих, про стійкість соціальної, громадської структури до непередбачуваності, кризи;
- здійснюється у відповідності з ієрархією потреб (першорядним є задоволення базових потреб);
- передбачає роботу як з окремою людиною, так і з групою, а також цілою спільнотою;
- передбачає взаємодію різних служб і форм діяльності, вимагає їх координації.

Екстрену психологічну допомогу великому потоку постраждалого населення, як правило, надають в умовах гострого дефіциту часу, при нестачі корекційно-діагностичних можливостей. Це вимагає від психолога не тільки високої теоретичної й практичної підготовки, але й граничної зібраності, почуття відповідальності, здатності до швидкого прийняття самостійних нестандартних рішень

Психолог в ситуації екстреної психологічної допомоги стикається з необхідністю дій саме в травматичній ситуації,

а не терапії посттравматичних станів. І це – головна відмінність екстреної психологічної допомоги від роботи психолога в межах інших видів психологічної допомоги

Особливе місце в системі психологічного захисту від наслідків надзвичайної ситуації посідає інформаційно-психологічний аспект. В ході безпосередньої роботи в умовах надзвичайної ситуації доводиться спостерігати, як засоби масової інформації в пошуках гонитві за підвищенням свого рейтингу транслюють неперевірену інформацію, що приводить до масового вжитку відчуття безнадійності та викликає загострення психічного стану постраждалих осіб.

Важливим аспектом є надання психоемоційної, психологічної підтримки особовому складу як на місцях ліквідації надзвичайних ситуацій так і після, особливо якщо це було пов'язано із загибеллю людей, отриманням важких поранень, в тому числі серед колег.

Всесвітня організація здоров'я відносить професію пожежних до десятки складніших та стресогенних напрямків діяльності. Екстремальні умови діяльності пожежних-рятувальників та особового складу, яки задіяні в оперативній роботі, з психологічної точки зору, характеризується сильними психотравмуючими факторами.

Найбільш характерні джерела психічної травматизації та безпосередні стресори, які впливають на психіку та здоров'я особового складу наступні:

- робота в незвичному осередку (при високій температурі, шумі, високій щільності диму, підвищеній вологості, обмеженої видимості);
- постійній загрозою життю та здоров'ю (можливі обрушення палаючих конструкцій, вибухів та газів, отруєння);
- емоційними та стресовими розладами (виніс поранених та загиблих, особливо якщо це діти);
- проведення робіт в обмеженому просторі.

А в умовах війни додаються додаткові стрес-фактори, такі як збільшення ваги, яку пожежний додатково отримує (до ваги додаткового обладнання, бойового одягу додається вага засобів бронезахисту. Загальна вага може збільшуватись до 50 кг), можливість повторного прильоту на місце ліквідації надзвичайної ситуації, вимушена зупинка рятувальних робіт,

якщо була оголошена повітряна тривога, занепокоєння за свої родини, страх за своє життя та здоров'я тощо.

Тому психологами впроваджуються додаткові напрямки діяльності щодо відновлення психоемоційного стану рятувальних, а саме:

1. Завдяки співпраці з ОВА, психологічна служба забезпечує координацію та організацію закордонних поїздок для дітей співробітників ГУ ДСНС України в Одеській області, які безпосередньо на постійній основі здійснюють виїзди на резонансні НС (НП), у т. ч. внаслідок військової агресії рф проти України, які отримали поранення під час виконання службових обов'язків, а також співробітників частини піротехнічних робіт, підводного та гуманітарного розмінування (піротехніки та водолази), які постійно залучаються до виконання обов'язків на деокупованих територіях та забезпечення безпеки у звільнених регіонах. Також психологи безпосередньо здійснюють фізичний та психологічний супровід дітей під час відпочинку, проводять тренінгові заняття з дітьми в ігровій формі та інтерактивні заняття.

2. Координація роботи з сім'ями загиблих і поранених налаштована на рівні взаємодії та довіри, при якій родини активно звертаються за допомогою в оформленні документів, пошуку медичних установ та за іншими питаннями. Психологи не тільки надають психологічну підтримку, але й допомагають вирішувати широкий спектр проблем, демонструючи високий рівень залученості в життя цих родин.

3. Створюється проект взаємодії з сертифікованими кінологами для впровадження каністерапії для співробітників ДСНС Одещини з метою надання емоційної підтримки та реабілітації через взаємодію з собаками, що сприяє зниженню рівня стресу, покращенню емоційного стану та загального психічного здоров'я.

4. Проводяться додаткові практичні заняття з особовим складом частини піротехнічних робіт, підводного та гуманітарного розмінування, перед ротаціями та після повернення з виконання завдань за призначенням (вилучення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів) з метою отримання практичних навиків самодопомоги,

саморегуляції та стабілізації психологічного стану при виконанні службових обов'язків в умовах бойових дій.

5. Проводяться заняття з іпотерапії для осіб, що залучались до ліквідації надзвичайних ситуацій.

6. Проводяться консультації з членами родин ВПО, тренінги з дітьми ВПО.

7. Здійснюється постійна взаємодія з органами місцевого самоврядування територіальних громад, за запрошенням проводяться тренінги та семінари із шкільними психологами, організаціями та підприємствами на темах, що особливо актуальні під час війни.

8. Триває постійна співпраця з Одеським регіональним осередком ГО «Всеукраїнська організація осіб з інвалідністю України» (тренінги, семінари, групова робота).

Взаємодія з департаментом соціальної та сімейної політики ООДА щодо організації та виділення квитків на театральні вистави в Одеському національному академічному театрі опери та балету для співробітників ДСНС.

Ключові слова: екстрена психологічна допомога, військовий стан, криза, відновлення психоемоційного стану, травма, стрес.

Keywords: emergency psychological assistance, martiallaw, crisis, recovery of psycho-emotional state, trauma, stress.

Дизова Маргарита Сергіївна,

магістрант ОП «Психологія»

Центру заочного та дистанційного навчання

Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент

Репнова Тетяна Петрівна

МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі стали невід'ємною частиною життя молодого покоління, особливо студентської молоді. За даними проведеного нами дослідження, понад 80 % студентів проводять у соціальних мережах більше 2 годин щодня, а близько 30 % – більше 6 годин, що свідчить про значний потенціал психологічного впливу цих платформ на формування особистості. Особливої актуальності набуває дослідження механізмів такого впливу, оскільки студентський вік є сенситивним періодом для формування професійної ідентичності, світогляду та ціннісних орієнтацій особистості [1].

Аналіз наукової літератури демонструє, що механізми психологічного впливу соціальних мереж мають комплексний характер і охоплюють різні рівні психічної організації особистості. На когнітивному рівні спостерігається трансформація процесів обробки інформації, що проявляється у формуванні кліпового мислення, зниженні концентрації уваги та розвитку специфічних когнітивних упереджень. Дослідження показують, що інтенсивне використання соціальних мереж призводить до фрагментарності сприйняття інформації та змін у процесах аналітичного мислення.

Емоційно-регулятивні механізми впливу соціальних мереж проявляються через феномени емоційного зараження, трансформації емоційної регуляції та розвитку специфічних форм стрес-реактивності. За результатами дослідження, 42 % студентів відчувають тривогу при неможливості перевірити соціальні мережі, що вказує на формування емоційної залежності. Механізми емоційної синхронізації в соціальних

мережах призводять до швидкого поширення колективних емоційних станів та формування групової емоційної динаміки.

Особливої уваги заслуговують поведінкові механізми впливу, які включають формування залежної поведінки, розвиток нових форм соціального навчання та трансформацію механізмів самопрезентації. Дослідження показує, що 38 % студентів визнають наявність у себе ознак залежності від соціальних мереж, що проявляється у компульсивному використанні платформ та формуванні специфічних поведінкових патернів.

Соціально-психологічні механізми впливу реалізуються через трансформацію процесів групової динаміки, розвиток нових форм комунікації та зміни в механізмах соціальної перцепції. За даними дослідження, 47 % студентів відзначають значний вплив соціальних мереж на їхні комунікативні навички та способи соціальної взаємодії. Формування віртуальних спільнот та розвиток групової ідентичності в цифровому просторі створюють нові механізми соціального впливу та групової поляризації [2].

Ціннісно-мотиваційні механізми впливу соціальних мереж проявляються через інтеріоризацію цифрових цінностей, трансформацію життєвих пріоритетів та формування нових потреб. Дослідження показує, що 45 % студентів визнають значний вплив соціальних мереж на формування їхніх ціннісних орієнтацій та життєвих цілей. Спостерігається розвиток специфічної цифрової етики та трансформація системи моральних норм.

Важливу роль відіграють захисні механізми психіки, які включають розвиток цифрової резильєнтності, формування специфічних копінг-стратегій та механізмів психологічного захисту. За результатами дослідження, 35 % студентів активно розвивають навички адаптації до цифрового середовища та стратегії подолання цифрового стресу.

Виявлені механізми психологічного впливу соціальних мереж мають як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, вони сприяють розвитку нових форм комунікації, розширенню соціальних зв'язків та доступу до інформації. З іншого боку, існують ризики формування залежної поведінки, погіршення психологічного благополуччя та трансформації особистісних структур у небажаному напрямку.

Розуміння механізмів психологічного впливу соціальних мереж дозволяє розробити ефективні стратегії профілактики негативних наслідків та оптимізації використання цих платформ у процесі особистісного розвитку студентської молоді. Важливим напрямком подальших досліджень є розробка програм психологічного супроводу студентів, спрямованих на розвиток цифрової компетентності та психологічної стійкості в умовах інтенсивного використання соціальних мереж.

Список використаних джерел

1. Макаров З. Ю., Момот А. В., Демченко О. М. Оцінювання впливу чат-бесід на залученість та успішність здобувачів вищої освіти. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2024. № 5.
2. Ünsalver, B., & Aktepe, H. (2017). Internet addiction and impulsivity among university students. *European Psychiatry*, 41 (S1), S397–S397. DOI: 10.1016/j.eurpsy.2017.02.458

Ключові слова: психологічний вплив, соціальні мережі, особистість, студентська молодь, особистісний розвиток.

Keywords: psychological influence, social networks, personality, student youth, personal development.

РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ» В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Освітньо-професійна програма «Юридична психологія» розроблена відповідно до Стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України № 565 від 24.04.2019 [2]. Програма відповідає вимогам Закону України «Про вищу освіту» та передбачає поетапне та послідовне освоєння здобувачами низки освітніх компонентів, які є необхідними для їх професійної діяльності [1].

Метою програми є підготовка висококваліфікованих, компетентних і конкурентоспроможних фахівців у галузі юридичної психології, здатних поєднувати теоретичні знання та практичні навички для ефективного виконання професійної діяльності у сфері права та правозастосування.

Освітньо-професійна програма «Юридична психологія» орієнтована на задоволення потреб Одеського регіону та півдня України у кваліфікованих психологах для роботи в правозастосовчих та правозахисних сферах. Вона передбачає надання глибоких знань з загальної психології, юридичної психології та суміжних дисциплін, що дозволяють розуміти психолого-юридичні аспекти правозастосовної діяльності.

Протягом навчання здобувачі набувають компетенцій, необхідних для виконання наступних видів діяльності:

- психологічна підтримка діяльності правоохоронних органів, таких як Національна поліція України, Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Державне бюро розслідувань, Національне антикорупційне бюро, Бюро економічної безпеки та ін.;

- психологічне супроводження органів судової системи України, прокуратури, адвокатури, нотаріату та інших правових інституцій;

- робота з органами пробації, соціального захисту та забезпечення;

- психодіагностична, консультаційна, психокорекційна та тренінгова діяльність з використанням науково верифікованих методів та технік;

- проведення психопрофілактичних та психокорекційних заходів для осіб, які вчиняють домашнє насильство або мають девіантну поведінку;

- робота з особами, які відбувають кримінальні покарання, у тому числі в місцях позбавлення волі та під вартою;

- участь у розслідуванні злочинів, зокрема серійних злочинів проти особи, із застосуванням методів психолого-криміналістичного профайлінгу;

- надання психологічної підтримки жертвам домашнього насильства та особам, постраждалим від злочинів;

- підтримка здорового психологічного клімату в колективах правоохоронних органів і органів державної влади;

- профілактика професійного вигорання серед працівників правоохоронних органів;

- організація та проведення просвітницької діяльності для різних категорій населення.

Освітньо-професійна програма також створює широкі можливості для працевлаштування випускників. Згідно з Національним класифікатором професій України ДК 003:2010 [3], бакалаври психології можуть працювати за різними професіями, такими як: психолог, психотерапевт, практичний психолог, консультант, науковий співробітник, експерт-психолог, а також займати посади в органах Національної поліції, Служби безпеки, прокуратури, судових органах, органах пробації, соціального захисту та інших державних установах.

Список використаних джерел

1. Про вищу освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2014. № 37–38. Ст. 2004 (редакція від 16.09.2022). [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 12.11.2024).

2. Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 24.04.2019 № 565. [Електронний ресурс]. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/053-Psykholohiya-bakalavr.28.07-1.pdf> (дата звернення: 11.11.2024).

3. Національний класифікатор України: «Класифікатор професій» ДК 003:2010», затверджений наказом Держспоживстандарту від 28.07.2010 № 327 (редакція від 16.01.2024). [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10#Text> (дата звернення: 11.11.2024).

Ключові слова: психологія, освітньо-професійна програма, юридична психологія, правозастосовча діяльність, практичний психолог.

Keywords: psychology, educational and professional program, legal psychology, lawen for cementactivity, practical psychologist.

Довженко Мирослава Юріївна,
здобувач факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»
Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент
Джежик Ольга Володимирівна

ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ПРАВОПОРУШНИКА ТА ОСНОВНІ ЧИННИКИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Наукове дослідження вказує, що особистість злочинця (правопорушника) визначається як свідомий суб'єкт, який володіє сукупністю біологічно обумовлених і соціально зумовлених характеристик. Його поведінка має антисуспільну спрямованість, що формується під впливом конкретних соціально-політичних, економічних і культурних умов.

У вітчизняній кримінології існують різні підходи до визначення поняття особи злочинця. В одному випадку це людина, яка вчинила суспільно небезпечний вчинок, що заборонений кримінальним правом, і єдине, що об'єднує злочинців, це факт скоєння злочину (Карпец І. І.). В іншому підході акцентується увага на відмінності між злочинцем і незлочинцем, підкреслюючи, що злочинець – це особа, чия діяльність утворює систему злочинних дій. Це зумовлено тим, що особистість формується через її діяльність, зокрема, злочинну. Вчинення злочину позначається на психології особистості, формуючи у неї антисуспільну орієнтацію.

Особистість злочинця можна охарактеризувати як з юридичної, так і з психологічної точки зору. Юридичні ознаки включають факт скоєння кримінального діяння, вік, з якого настає кримінальна відповідальність, осудність, а також часові межі, протягом яких особа має правовий статус злочинця. Ці межі визначені законом і закінчуються після відбуття покарання і погашення судимості.

Психологічні характеристики злочинця виявляються через сукупність властивостей, які є внутрішніми передумовами для злочинної поведінки. Це також визначає індивідуальність кожного злочинця, його правовий статус та поведінку.

Генезис злочинної поведінки полягає в тому, що індивід розвиває психологічну готовність до злочинних дій або

бездіяльності, в процесі чого він суб'єктивно оцінює зовнішні умови, спонуки, і обирає спосіб дії. Важливим моментом є прийняття злочинної мети та способу досягнення цієї мети. Для злочинців, які приймають злочинний спосіб дій, позитивна сторона таких дій є першочерговою, а негативні наслідки, зокрема можливість покарання, усвідомлюються обмежено.

У злочинців із стійкою криміногенною схильністю формується кримінальна особистісна норма, яка виражає рішучість діяти незаконно для досягнення певної мети. Це призводить до формування кримінального стереотипу. Зріла криміногенна схильність вказує на потенційну готовність до скоєння злочину, тоді як недостатньо зріла схильність формується під впливом зовнішніх умов.

Кримінальні мотиви можуть бути обумовлені аморальними потягами, матеріальними чи статусними вимогами, бажанням належати до певної групи чи здобути кримінальний авторитет. Мотиви можуть також включати захист особистісно важливих цінностей або звільнення від нервової напруги.

Мета злочинної поведінки полягає в досягненні бажаного результату через певні дії або бездіяльність. Вольова регуляція необхідна для подолання моральних бар'єрів і переходу до злочинної поведінки, тоді як інтелектуальна регуляція виражається у свідомому формуванні готовності до злочину.

Процес формування особистості злочинця є складним і триває протягом всього життя. Особистість змінюється, набуваючи новий досвід, навички, потреби. Ці зміни можуть бути як позитивними, так і негативними, зокрема призводити до деградації особистості.

Список використаних джерел

1. Дайте характеристику особистості правопорушника та основним чинникам її формування. URL: <https://studfile.net/preview/5461533/page:14/>

Ключові слова: особистість правопорушника, кримінологія, злочинна поведінка, криміногенна мотивація, деформація особистості.

Keywords: personality of the offender, criminology, criminal behavior, criminogenic motivation, personality deformation.

Зубарева Світлана Михайлівна,

магістрант ОП «Психологія»

Центру заочного та дистанційного навчання

Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор

Лефтеров Василь Олександрович

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПСИХІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ПСИХОЛОГІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Сучасна робота психологів у секторі безпеки та оборони України є надзвичайно напруженою та пов'язаною з високим ризиком. Зокрема, це стосується фахівців-психологів, які працюють у Національній поліції, Державній службі України з надзвичайних ситуацій, Національній гвардії, Збройних Силах України, а також у інших правоохоронних і воєнізованих організаціях. У сучасних кризових умовах до цієї діяльності можуть залучатися й цивільні психологи, чия робота має екстремальний характер. Це стосується тих, хто співпрацює з підрозділами медицини катастроф, працює в приватних охоронних структурах, бере участь у перемовинах із терористами під час захоплення заручників, надає підтримку в реабілітації звільнених полонених та в інших специфічних операціях і заходах.

В кризових умовах діяльність психологів, може бути надзвичайно професійно складною, морально тяжкою та енерговитратною, що вимагає постійної адаптації до мінливих професійних завдань і умов.

Адаптація – це безперервний та динамічний процес пристосування людини до різних умов, оскільки ні особистість, ні суспільство не залишаються незмінними. Професійна адаптація, як одна з форм адаптації, передбачає пристосування працівника до певної професійної діяльності, включаючи ознайомлення з робочими завданнями, набуття необхідних навичок та професійної майстерності для ефективного виконання обов'язків і формування фахівця. Незадовільна адаптація на професійному рівні може стати причиною не лише професійної некомпетентності та невідповідності працівника

займаний посаді, але й призводити до фізіологічних і психологічних проблем, таких як емоційне вигорання та соматичні розлади.

З метою вивчення психологічних особливостей професійної адаптації та саморегуляції психічної стійкості психологів правоохоронних органів в кризових умовах діяльності нами було проведено емпіричне дослідження. Психодіагностичний комплекс дослідження складався з таких методик: діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда; методика оцінки професійної дезадаптації О. М. Родіної, М. О. Дмитрієвої; методика визначення рівня суб'єктивного контролю Дж. Роттера; «Мотивація досягнення успіху» та «Мотивація уникнення невдач» Т. Елерса; «Стиль саморегуляції поведінки» В. І. Моросанової та Є. М. Коноз.

У вибірку дослідження входило 46 осіб – психологів Головного управління ДСНС України в Одеській області та Головного управління Національної поліції в Одеській області. Зазначені фахівців безпосередньо залучаються до виконання професійних завдань в кризових умовах, пов'язаних із ракетними обстрілами, пожежами й іншими наслідками надзвичайних ситуацій. Також психологи здійснюють системну психологічну роботу з працівниками, які виконували професійні обов'язки в екстремальних умовах воєнного стану

За результатами емпіричного дослідження нами було визначено низку психологічних закономірностей, які притаманні процесу адаптації психологів. До них відносяться такі:

- високі показники самоповаги (самоприйняття), прийняття інших, емоційний комфорт, інтернальність, домінування, ескапізм притаманні групі «адаптованих» психологів;
- емоційний дискомфорт в екстремальних ситуаціях як наслідок невизначеності таких ситуацій;
- соціально-психологічні особливості «неадаптованих» психологів характеризуються невизначеністю поведінки (здебільшого через низький рівень внутрішньої організації, регуляції та контролю своєї поведінки);
- психологам із високим рівнем професійної дезадаптації в кризових умовах характерні більше виражені емоційні

порушення, порушення циклу «сон-пильнування», зниження загальної активності та соціальної взаємодії;

- психологи, із низьким рівнем адаптації більше піддаються впливу негативних емоційних станів, що у свою чергу може негативно впливати на спосіб їх соціальної взаємодії й провокувати конфліктність.

Психологічні особливості саморегуляції психічної стійкості психологів, що мають високий рівень адаптації, включають: високу власну активність, сильне прагнення до контролю над своїм життям, помірковано високий рівень мотивації на досягнення і низький або середній рівень мотивації на уникнення невдач, високу орієнтацію на конкретну справу, узгодженість та диференційованість особистісних цілей, з переважанням короткострокових цілей, а також адекватну або навіть завищену самооцінку. Серед психологічних особливостей саморегуляції психічної стійкості неадаптованих психологів можна відзначити: низький рівень потреби в активності, слабку мотивацію досягнення, домінування мотивації уникнення невдач, перевагу орієнтації на взаємодію замість орієнтації на справу, відсутність узгодженості в цільових перспективах, неадекватну та занижену самооцінку, а також недостатню диференціацію та реалістичність цілей.

Мотиваційно-ціннісний компонент адаптації та саморегуляції психологів характеризується наявністю низки відмінностей між адаптованими та неадаптованими працівниками. Адаптовані психологи мають значно вищий рівень потреби в активності. Для адаптованих психологів характерний високий рівень мотивації досягнення та мотивації уникнення невдач, при цьому мотивація досягнення переважає над мотивацією уникнення (у неадаптованих – навпаки). У неадаптованих психологів переважає спрямованість на справу, а у неадаптованих – на взаємодію.

Аналіз зазначених відмінностей вказує на те, що ключовими факторами, які впливають на здатність психологів до ефективної професійної адаптації, є високий рівень активності, бажання контролювати своє життя, помірно висока мотивація на досягнення та низький або середній рівень мотивації на уникнення невдач. Важливими також є орієнтація на конкретні справи, чітка диференціація та узгодженість

особистих цілей, орієнтація на короткострокові цілі та адекватна або злегка завищена самооцінка.

Підсумовуючі слід зазначити, що через певні особливості діяльності психологів правоохоронних органів в сучасних кризових умовах необхідна системна робота над розвитком та удосконаленням у них здатності до адаптації та саморегуляції психічної стійкості. Основним змістом цієї роботи повинні стати: діагностика, корекція, зміна психічного стану, а також саморозвиток і самомотивування самих психологів.

Ключові слова: професійна адаптація, саморегуляція, психічна стійкість, кризові умови, психолог правоохоронних органів.

Keywords: professional adaptation, self-regulation, mental stability, crisis conditions, law enforcement psychologist.

Костюк Вероніка Сергіївна,

магістрант ОП «Психологія»

Центру заочного та дистанційного навчання

Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: доктор медичних наук, професор

Ульянов Вадим Олексійович

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ У ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

В умовах постійного професійного стресу медичні працівники стикаються з високим ризиком розвитку тривожності та синдрому професійного вигорання. Гендерні відмінності в сприйнятті стресу й управлінні ним обумовлюють необхідність більш глибокого аналізу цих процесів. Дослідження спрямоване на вивчення впливу гендерних факторів на тривожність та професійне вигорання, а також на розробку рекомендацій для покращення емоційного благополуччя працівників закладів охорони здоров'я.

Дослідження тривожності та професійного вигорання серед медичних працівників є надзвичайно актуальним у сучасних умовах, коли охорона здоров'я стикається зі значними викликами, включаючи зростання професійного навантаження та стресу. Гендерні відмінності у прояві тривожних розладів і вигорання особливо важливі, оскільки вони визначають необхідність диференційованих підходів до підтримки психічного здоров'я. Увага до цих аспектів сприятиме підвищенню ефективності професійної діяльності медичних працівників і їхньої загальної якості життя.

Метою дослідження є вивчення гендерних особливостей розвитку тривожних розладів і синдрому професійного вигорання у працівників закладів охорони здоров'я. Це передбачає аналіз впливу гендерних факторів на рівень тривожності та емоційного виснаження, а також розробку ефективних рекомендацій для профілактики та управління цими станами з урахуванням специфіки професійної діяльності медичних працівників.

Дослідження з використанням шкали тривожності Бека оцінило рівень тривожності жінок-медичних працівників,

виявивши різні результати для різних вікових груп. Лише 13,3 % учасників продемонстрували нормальний рівень тривожності, що вказує на емоційну врівноваженість, тоді як 20 % показали легку тривожність, що свідчить про адаптивність і обережність у їхніх професійних ролях.

- Більшість, 40 %, відчували помірну тривожність, ймовірно, під впливом зовнішніх факторів стресу та професійного тиску, а 26,7 % повідомили про високий рівень тривоги, особливо серед молодих жінок віком до 25 років, підкреслюючи значні проблеми, з якими стикаються в галузі медицини.

- Дослідження рівня тривожності серед чоловіків-медичних працівників показало, що у 33,3 % був діагностований нормальний рівень тривожності, особливо серед осіб віком до 30 і 60 років.

- Як високий, так і легкий рівень тривоги були зареєстровані у 26,7 %, причому легка тривога більш поширена у чоловіків віком до 45 і 60 років, тоді як 16,7 % чоловіків віком до 30 років виявили легку тривогу. У значних 66,7 % чоловіків віком до 45 років був діагностований високий рівень тривожності, що свідчить про те, що такі фактори, як посилене психоемоційне напруження, висока відповідальність і гендерні стереотипи, можуть сприяти їх психічному здоров'ю. Крім того, 13,3 % респондентів показали середній рівень тривожності, причому найбільший рівень тривоги у віковій групі до 30 років – 33,3 %.

- Порівняльний аналіз рівнів тривожності серед медичних працівників показав, що 23 % відчують нормальний і помірний рівень тривожності, тоді як 27 % демонструють середній або високий рівень тривожності. Примітно, що вищий відсоток чоловіків (33 %) потрапляє в нормальний діапазон тривоги порівняно з жінками (13 %), що вказує на те, що жінки-медичні працівники мають вищий середній рівень тривожності на 40 %.

- Дослідження підкреслює значні гендерні відмінності у проявах тривоги: жінки демонструють емоційну чутливість і вразливість, тоді як чоловіки часто виражають тривогу через дратівливість або замкнутість, підкреслюючи необхідність гендерно-специфічних підходів до вирішення тривоги в галузі медицини.

– Аналіз професійного вигорання серед медичних працівників жінок і чоловіків виявив суттєві відмінності в емоційному виснаженні, деперсоналізації та зниженні особистих досягнень.

– Жінки-медичні працівники продемонстрували вищий рівень емоційного виснаження (40 %) порівняно з їхніми колегами-чоловіками (26,7 %), ймовірно, через подвійний тиск професійних і сімейних обов'язків. І навпаки, чоловіки продемонстрували більшу схильність до деперсоналізації як механізму подолання, тоді як обидві статі відчували помітне зниження особистих досягнень, що вказує на необхідність цілеспрямованих втручань для вирішення цих проблем і сприяння емоційному благополуччю в медичному середовищі.

– У дослідженні представлено кілька рекомендацій, спрямованих на зниження рівня тривожності та профілактику професійного вигорання серед медичних працівників.

– Основні стратегії включають впровадження заходів контролю тривоги, таких як навчання емоційної гнучкості та спеціалізована психологічна підтримка для жінок-медичних працівників, а також регулярні психологічні консультації для виявлення факторів стресу та ранніх ознак вигорання.

Результати дослідження демонструють значні гендерні відмінності у проявах тривоги та вигорання серед медичних працівників. Жінки більш схильні до емоційного виснаження через подвійний тиск професійних і сімейних обов'язків, тоді як чоловіки частіше вдаються до деперсоналізації як механізму захисту. Запропоновані стратегії, такі як психологічна підтримка, оптимізація робочого графіка та профілактичні тренінги, є важливими для зниження рівня тривожності та профілактики вигорання, сприяючи загальному покращенню психоемоційного стану медичних працівників.

Список використаних джерел

1. Барковська Т. В. Особливості емоційного вигорання медичних працівників під час війни. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. С. 81.
2. Волошок О. В. Психологічний аналіз проблеми тривожності особистості. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені І. Огієнка, Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України. 2010. Вип. 10. С. 120–128.

3. Галієва О. М. Теоретичний аналіз поняття «тривожність». *Теорія та практика сучасної психології*. 2018. № 6. С. 107–110.

4. Драга Т. М., Мялюк О. П., Криницька І. Я. Особливості синдрому емоційного вигорання у медичних працівників. *Медсестринство*. 2017. № 3. С. 48–51.

5. Іванова Т., Зозуля І. Гендерні особливості прояву тривоги та депресії. *Вісник Львівського університету*. Серія: Психологічні науки. 2021. С. 10:68–76.

Ключові слова: тривожність, професійне вигорання, медичні працівники, гендерні особливості, стрес, психологічне здоров'я.

Keywords: anxiety, professional burnout, health careworkers, gender differences, stress, psychological well-being.

Куліков Віталій Миколайович,
засновник ТОВ «Самара мед» м. Одеса,
консультант в області залежної поведінки

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ВПЛИВ ЗАКОНОДАВСТВА НА ЛІКУВАННЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ

На сучасному етапі розвитку суспільства питання правового забезпечення реабілітації осіб із залежностями набуває особливої актуальності. Залежності від психоактивних речовин, а також поведінкові залежності (ігроманія, комп'ютерна залежність тощо) становлять серйозну загрозу для здоров'я та соціального благополуччя громадян [1]. Ефективне лікування та реабілітація залежних осіб потребують не лише застосування доказових медико-психологічних підходів, а й належного правового регулювання та державної політики, спрямованої на створення сприятливих умов для відновлення та соціальної інтеграції пацієнтів.

Законодавство, яке регулює процес лікування залежностей, можна умовно поділити на два ключові блоки: (1) нормативно-правові акти, що регулюють діяльність медичних і реабілітаційних закладів, та (2) акти, які встановлюють обмеження або заборони, пов'язані з розповсюдженням, рекламою та використанням речовин чи форм залежної поведінки [2]. Важливими елементами ефективної правової політики є ліцензування та контроль за якістю медичних послуг, регламентація діяльності психологічних та соціальних служб, а також запровадження програм профілактики рецидивів.

Особливе значення має визначення правового статусу реабілітаційних центрів та коло їхніх повноважень. Регламентація діяльності таких установ включає вимоги до кваліфікації персоналу, стандартів лікування, методології психологічної підтримки і соціального супроводу [3]. У зв'язку з цим на державному рівні доцільно визначати єдині критерії оцінювання роботи центрів, прозорий механізм ліцензування та моніторингу їхньої діяльності. Наявність чітких стандартів сприятиме підвищенню якості медико-соціальної допомоги й гарантуватиме додержання прав пацієнтів.

Законодавчі ініціативи у сфері профілактики та лікування залежностей відіграють подвійну роль. По-перше, вони створюють законодавчу базу, що визначає порядок та умови надання медичних і соціальних послуг. По-друге, вони встановлюють інституціональні рамки, в яких реалізуються програми лікування та ресоціалізації [4]. Важливим завданням у цьому контексті є інтеграція зусиль фахівців різних галузей – психологів, лікарів, соціальних працівників, юристів – з метою вироблення комплексного підходу. Лікування залежностей повинно відбуватися не лише в форматі короткотермінових медичних втручань, а й у форматі довготривалих програм супроводу, що включають соціально-правову підтримку, працевлаштування та адаптацію у суспільстві.

Значний вплив на характер лікувального процесу справляє правове регулювання доступу до ринку медичних препаратів, які використовуються у терапії залежностей (зокрема, опіоїдної, алкогольної) [2]. Державні органи повинні визначати порядок рецептурного відпуску таких препаратів і водночас контролювати ризики нецільового використання. До комплексу заходів правового характеру належать також обмеження на рекламу потенційно залежних товарів (алкоголю, тютюну, азартних ігор), запровадження «соціальних податків», які можуть спрямовуватися на програми реабілітації та профілактики [5].

Не менш важливою є взаємодія з міжнародними організаціями, які розробляють рекомендації та стандарти в галузі протидії залежностям і захисту прав людини. Зокрема, використання документів ВООЗ [1], ООН та інших інституцій допомагає гармонізувати національне законодавство з міжнародними зобов'язаннями та кращими практиками. Міжнародна співпраця може включати обмін досвідом, розробку спільних проєктів і програм, застосування успішних зарубіжних моделей реабілітації.

Особливої уваги заслуговує правове регулювання щодо запобігання рецидивам. Хоча медико-психологічна допомога може дати позитивний результат у короткотерміновій перспективі, без чітких правових механізмів підтримки та соціальної адаптації ризик повернення до залежної поведінки суттєво зростає. До таких механізмів належать: правове оформлення квот на працевлаштування для осіб, що пройшли

курс лікування; забезпечення доступу до безоплатної чи частково оплачуваної психотерапевтичної підтримки; надання субсидій або пільгових кредитів для розвитку власної підприємницької діяльності.

Невід'ємною складовою реабілітації є дотримання прав людини та забезпечення захисту від стигматизації. Законодавство має гарантувати збереження конфіденційності пацієнтів і забороняти дискримінацію осіб із залежностями на робочому місці, при наданні соціальних послуг чи в інших суспільних сферах [4]. Запобігання стигмі сприяє відкритому обговоренню проблем залежностей, що, своєю чергою, заохочує людей своєчасно звертатися по професійну допомогу.

Отже, вплив законодавства на лікування та реабілітацію залежностей виявляється у формуванні нормативно-правового підґрунтя, в рамках якого функціонують медико-психологічні служби, реалізуються державні та громадські ініціативи. Якісне правове забезпечення дає змогу не лише регламентувати діяльність реабілітаційних закладів, а й формувати комплексний підхід до подолання залежностей – від профілактики до повноцінної соціальної реінтеграції.

Список використаних джерел

1. World Health Organization (WHO) (2021). *Global Status Report On Substance Use And Health*. Geneva: WHO.
2. American Psychiatric Association (APA) (2022). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th ed. Text revision)*. Washington, DC: APA.
3. Gainsbury, S. M., & Blaszczynski, A. (2020). Digital gambling and its impacts on gambling. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 31, 8–13.
4. Korn, D. A., & Shaffer, H. J. (2020). The evolution of gambling and its implications for health, psychology, and social policy. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 18 (4), 845–858.
5. Takahashi, S., & Sato, T. (2022). Mindfulness-based interventions for behavior aladdictions: A review of recent evidence. *Addictive Disorders & Their Treatment*, 21 (4), 183–192.

Ключові слова: залежність, реабілітація, правове забезпечення, соціальна адаптація, лікування, профілактика рецидивів, законодавство, міждисциплінарний підхід.

Keywords: addiction, rehabilitation, legal support, social adaptation, treatment, relapse prevention, legislation, interdisciplinary approach.

Миронова Ірина Ігорівна,
заступник директора ТОВ «Самара-Мед» м. Одеса,
психолог, консультант з питань залежної поведінки

ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКОВИХ АДИКЦІЙ

Поведінкові адикції, такі як ігрова залежність, комп'ютерна залежність, залежність від соціальних мереж, а також інші форми неконтрольованої поведінки, що не пов'язані з вживанням психоактивних речовин, стають значною проблемою сучасного суспільства. Згідно з даними Всесвітньої організації охорони здоров'я [1], понад 6 % світового населення демонструють ознаки різних форм поведінкових адикцій. Ці явища мають негативний вплив на психічне здоров'я, соціальну адаптацію та економічну стабільність окремих громад і держав.

В Україні проблема поведінкових адикцій ускладнюється відсутністю цілісної правової бази, яка б регулювала доступ до потенційно небезпечних платформ, реклами, послуг і контенту. Юридичні механізми регулювання цих явищ є ключовим інструментом у профілактиці адиктивної поведінки, мінімізації її наслідків і захисті вразливих категорій населення.

Юридичні механізми регулювання поведінкових адикцій умовно можна поділити на три основні категорії. По-перше, це обмежувальні заходи: закони, що регламентують доступ до платформ, які сприяють формуванню адиктивної поведінки (наприклад, онлайн-казино, соціальні мережі, сайти з азартними іграми). Вони включають вікові обмеження, механізми ідентифікації користувачів, заборону на певні види контенту або послуг. По-друге, регулювання реклами: заборона або обмеження реклами послуг та товарів, які можуть стимулювати поведінкові адикції. У багатьох країнах запроваджено обмеження на рекламу азартних ігор, онлайн-ігор із монетизацією, а також застосовуються податки на такі компанії [2]. По-третє, це соціальні програми та просвітницькі ініціативи: законодавство має забезпечувати фінансування програм профілактики поведінкових адикцій, підтримку

реабілітаційних центрів та проведення освітніх кампаній серед населення.

У міжнародному досвіді Європейський Союз демонструє низку ефективних підходів до регулювання поведінкових адикцій. Законодавство щодо азартних ігор (Gaming Regulations Directive, 2020) передбачає обмеження на рекламу, обов'язкову ідентифікацію користувачів, а також штрафи для платформ, що не дотримуються норм [3]. У Бельгії запроваджено заборону на lootboxes у відеоіграх, які мають ознаки азартних ігор [4]. Крім того, механізми вікової верифікації для доступу до контенту стали обов'язковими в багатьох юрисдикціях, включаючи Великобританію та Австралію.

З огляду на актуальні виклики, в Україні варто запропонувати низку змін до законодавства:

- створити єдиний закон про регулювання поведінкових адикцій, який би передбачав чіткі механізми контролю за діяльністю платформ, що сприяють формуванню залежностей;
- впровадити вікову верифікацію для доступу до соціальних мереж, онлайн-ігор та платформ із платним контентом, що забезпечить захист неповнолітніх від впливу адиктивного контенту;
- посилити обмеження на рекламу, запровадивши заборону нічної реклами азартних ігор та онлайн-казино;
- запровадити додаткові податки для платформ, які надають послуги з високим ризиком залежності, а зібрані кошти спрямовувати на фінансування реабілітаційних програм та профілактичних кампаній;
- підтримувати просвітницькі кампанії, що роз'яснюють населенню ризики поведінкових адикцій.

Очікується, що впровадження цих змін сприятиме зниженню рівня поведінкових адикцій, забезпечить захист найуразливіших категорій населення, особливо дітей і молоді, та підвищить рівень суспільної обізнаності про ризики залежностей.

Юридичні механізми регулювання поведінкових адикцій мають ключове значення у запобіганні їхньому поширенню та мінімізації наслідків для суспільства. Аналіз міжнародного досвіду свідчить про ефективність обмежувальних заходів, регулювання реклами та впровадження механізмів вікової верифікації. В Україні важливо створити єдину правову базу, яка б

враховувала сучасні виклики та забезпечувала захист населення від адиктивних впливів. Запропоновані заходи, такі як створення спеціального закону, посилення контролю за рекламою, фінансування соціальних програм та реабілітаційних центрів, сприятимуть побудові системи ефективної протидії поведінковим адикціям. Цей підхід також допоможе інтегрувати Україну у світову практику боротьби з залежностями, гармонізуючи національне законодавство з міжнародними стандартами.

Список використаних джерел

1. World Health Organization (WHO) (2021). *Global Status Report On Substance Use And Health*. Geneva: WHO.
2. Gainsbury, S. M., & Blaszczynski, A. (2020). Digital gambling and its impact on gambling. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 31, 8–13.
3. Gaming Regulations Directive (2020). European Union Regulations on Gaming and Gambling. Brussels: EU Publications.
4. DeCock, R., & Hendriks, V. (2021). Gambling-like mechanisms in video games: Legal challenges and public health perspectives. *Addictive Behaviors*, 118, 106859.

Ключові слова: поведінкові адикції, юридичні механізми, регулювання реклами, вікова верифікація, профілактика залежностей, міжнародний досвід, соціальна відповідальність, просвітницькі кампанії.

Keywords: behavior aladdictions, legal mechanisms, advertising regulation, age verification, addiction prevention, international experience, social responsibility, educational campaigns.

Папінян Вікторія Валентинівна,
асистент кафедри психології
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7936-8734>

Брусанівська Вікторія Олегівна,
здобувач факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА МІЖСОБИСТИСНІ СТОСУНКИ ТА СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ

В сучасних умовах військового конфлікту в Україні, яка значно впливає на психологічний стан суспільства, міжособистісні стосунки та соціальні зв'язки. Військові дії змушують людей пристосовуватися до нових обставин, змінювати свої соціальні ролі та переосмислювати власну ідентичність. Такі зміни часто супроводжуються високим рівнем стресу, тривожності, ізоляції та ризиком психологічних травм, що відображається на взаєминах з близькими, друзями та колегами. Дослідження цієї теми є надзвичайно актуальним, оскільки розуміння психологічних і соціальних наслідків війни дозволяє не лише виявити основні проблеми міжособистісних стосунків під час кризових ситуацій, але й визначити підходи до надання психологічної підтримки та соціальної адаптації постраждалих. Тому, тема впливу воєнних дій на міжособистісні стосунки та соціальні зв'язки є важливою як для наукової спільноти, так і для практичної психології, спрямованої на відновлення стосунків та зміцнення соціальних зв'язків у післявоєнний період.

Війна стає постійним джерелом надмірного стресу для всіх, хто переживає її наслідки. Люди щоденно стикаються з емоційним і фізичним навантаженням, що часто призводить до серйозних змін у поведінці та сприйнятті оточуючих. У стані постійної загрози життя та безпеки, навіть найближчі стосунки стають крихкими. Тривога, страх та відчуття небезпеки змушують людей відчувати підвищену напруженість, яка проявляється в агресивних реакціях на незначні подразники. Часто звичні побутові конфлікти набувають більшого масштабу через загальну емоційну вразливість, що призводить

до серйозних сварок або навіть руйнування взаємин. Під час війни багато хто зіштовхується з неможливістю отримати професійну психологічну підтримку, що посилює хронічний стрес. У таких умовах звичні стосунки втрачають свою стабільність, а емоційна підтримка, якої так бракує, стає дедалі менш доступною. Це призводить до того, що багато людей відчують себе самотніми та емоційно виснаженими, навіть перебуваючи серед близьких.

Одним із найбільш руйнівних наслідків війни є вимушене переміщення, яке розриває соціальні зв'язки, що формувалися протягом багатьох років. Люди залишають свої домівки, розлучаються з рідними, друзями та знайомими, що створює новий етап їхнього життя, позначений соціальною ізоляцією. Переміщення до нових місць або навіть країн передбачає адаптацію до незнайомого середовища та людей, а також спричиняє відчуття самотності. Соціальна ізоляція призводить до серйозних змін у поведінці: люди стають менш соціально активними, втрачають інтерес до встановлення нових зв'язків. Відчуженість від звичних спільнот та втрата соціальної підтримки значно знижує рівень психічного здоров'я, посилюючи ризик депресії, тривожності та інших емоційних розладів. Люди, які втратили звичні контакти, часто залишаються наодинці з почуттям непевності та втраченого стабільного оточення, що значно ускладнює їхнє подальше життя та інтеграцію в нові спільноти.

Попри руйнування традиційних соціальних зв'язків, війна також стимулює розвиток нових форм співпраці та солідарності. Люди об'єднуються навколо спільних цілей – допомоги один одному, підтримки потерпілих та збереження суспільства. З'являються волонтерські ініціативи, гуманітарні організації та місцеві об'єднання, що активно залучаються до допомоги тим, хто постраждав від війни. Учасники цих ініціатив часто не були знайомі раніше, але об'єднуються завдяки спільним цінностям і прагненням до змін. Такі нові форми солідарності створюють основу для нових соціальних зв'язків, які, попри короткий термін існування, часто стають міцними та значущими. Підтримка та солідарність у нових групах дозволяють людям відчувати себе частиною більшого колективу, що компенсує

втрату колишніх соціальних зв'язків і допомагає зберегти психоемоційну стабільність.

В умовах війни родина стає основною ланкою підтримки та джерелом стабільності, навколо якої люди будують свою психологічну та емоційну безпеку. Сімейні стосунки часто загартовуються під час війни, оскільки люди знаходять розраду в наявності рідних поруч. У складних обставинах сім'я стає надійною опорою, що дозволяє зберегти відчуття стабільності та цілісності у світі, де все решта здається непевним. Разом з тим, постійний тиск і напруженість можуть викликати нові конфлікти та труднощі у родині. У ситуаціях, коли члени сім'ї емоційно виснажені та не можуть належно підтримувати один одного, конфлікти можуть посилюватися. Однак саме сімейні зв'язки залишаються основним джерелом безпеки та психологічного ресурсу, який допомагає долати труднощі війни.

Воєнні обставини часто змінюють ставлення до довіри у взаєминах. У період, коли загроза зради або непередбачуваних подій стає реальною, люди стають більш обережними. Це обмежує коло спілкування, адже зростає відчуття небезпеки, пов'язане з новими знайомствами. Люди можуть відчувати страх перед зрадою чи ризиком потрапити у небезпечні ситуації, що спонукає до закритості. Довіра до незнайомих людей значно знижується, і навіть старі знайомі часом сприймаються з підозрою. Зміни у сприйнятті довіри формують нові емоційні бар'єри, що ускладнює відкритість у спілкуванні та побудову нових взаємин. У такому контексті війна стимулює формування замкнутих соціальних кіл, де люди довіряють лише найближчим, уникаючи розширення соціальних зв'язків.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є одним із серйозних наслідків військового конфлікту, що значно ускладнює міжособистісні взаємини. Люди, які пережили військові дії, можуть страждати від флешбеків, підвищеної тривожності, агресивних реакцій та емоційної відстороненості. Психологічні травми впливають на здатність людини бути емоційно відкритою, що ускладнює підтримку та взаєморозуміння в родині та з друзями. Взаємини з тими, хто не пережив війни, можуть стати складними, оскільки вони часто не розуміють глибини психологічних проблем постраждалих. Ці бар'єри створюють додаткові виклики для підтримки

стосунків, що вимагає більшої терплячості та розуміння від усіх учасників стосунків.

Війна стимулює підвищення почуття патріотизму та формування нових колективних ідентичностей. Люди об'єднуються навколо спільної мети – захисту рідної країни, збереження культури та підтримки співвітчизників. Це об'єднання створює відчуття єдності та гордості, які є важливими для підтримки мотивації та стійкості в умовах нестабільності. Почуття патріотизму також дозволяє людям формувати нові стосунки, засновані на загальних цінностях та світогляді. Нова групова ідентичність може значно підсилити соціальні зв'язки, оскільки вона формує нову основу для спілкування та взаємопідтримки. У контексті війни патріотизм стає не тільки емоційною підтримкою, а й соціальним ресурсом, який допомагає відновлювати зв'язки.

Під час війни змінюються звичні гендерні ролі, оскільки багато чоловіків і жінок змушені виконувати нетрадиційні для них функції. Чоловіки часто йдуть на фронт, а жінки беруть на себе більшість обов'язків удома та в громаді. Це призводить до трансформації традиційної структури сім'ї, де жінки стають головними економічними та емоційними опорами. Перерозподіл гендерних ролей формує нові очікування і вимагає адаптації всіх членів сім'ї до нових умов. Така зміна може сприяти розвитку нових моделей співпраці у сім'ї, однак також може викликати стрес і потребу в пристосуванні до нових обов'язків. Цей процес впливає на соціальну динаміку, створюючи передумови для нових моделей взаємодії у сім'ї та суспільстві.

Війна має особливий вплив на молоде покоління, формуючи їхні погляди на світ, цінності та здатність будувати соціальні зв'язки. Багато дітей і підлітків, які виростили в умовах війни, стикаються з емоційними травмами, що ускладнюють їхню адаптацію до мирного життя. Втрата стабільності під час війни створює недовіру до оточуючого світу, яка впливає на здатність молодих людей будувати здорові стосунки в майбутньому. Довготривалі наслідки можуть включати труднощі у встановленні міжособистісних зв'язків, зниження самооцінки, а також емоційну нестійкість, що ускладнює соціальну інтеграцію. Війна формує молоде покоління, залишаючи глибокі

психологічні відбитки, які можуть впливати на все їхнє подальше життя.

Під час війни цифрові технології стають незамінним засобом для підтримки зв'язків, особливо коли фізичні зустрічі стають небезпечними або неможливими. Соціальні мережі, месенджери та платформи для відеозв'язку надають можливість спілкуватися, обмінюватися інформацією та підтримувати емоційний контакт. Завдяки технологіям люди можуть відчувати себе ближчими один до одного, попри фізичну дистанцію. Онлайн-комунікація дозволяє підтримувати зв'язки з тими, хто живе далеко або опинився в іншій країні. Цей новий формат спілкування стає важливим засобом подолання ізоляції та зберігає відчуття спільноти, навіть коли війна розлучає людей фізично. Отже, воєнні дії глибоко впливають на міжособистісні стосунки та соціальні зв'язки, викликаючи як руйнівні, так і конструктивні зміни. Постійний стрес, ізоляція, психологічні травми, зміни у довірі та традиційних ролях стають викликами, з якими люди стикаються у період війни. Однак паралельно відбуваються процеси, що сприяють створенню нових зв'язків, заснованих на солідарності та спільних цінностях. Підтримка через технології, посилення патріотизму та зміцнення сімейних зв'язків допомагають людям долати наслідки війни. Щоб забезпечити відновлення соціальних структур після війни, важливо підтримувати механізми психологічної допомоги та створювати умови для відновлення соціальних зв'язків, які допоможуть людям знову інтегруватися у суспільство та зберегти відчуття приналежності до спільноти.

Список використаних джерел

1. Вплив воєнних подій на соціальні зв'язки та психологічний стан особистості. Доступно за посиланням: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/5_2022/9.pdf
2. Соціальні зв'язки та міжособистісні стосунки під час кризових ситуацій. Доступно за локальним посиланням: [file:///C:/Users/anast/Downloads/3-02%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/anast/Downloads/3-02%20(1).pdf)
3. Психологічні аспекти впливу війни на стосунки та соціальні зв'язки. Доступно за посиланням: <https://studentam.net.ua/content/view/3181/97/>

4. Соціальна психологія: Вплив війни на соціальні структури та міжособистісну взаємодію. Доступно за посиланням: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/soc_psihol.pdf

5. Соціальна підтримка та стосунки в умовах військових дій. Доступно за посиланням: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0450d416-8be2-41e6-badd-1b4c917d7e3a/content>

Ключові слова: воєнні дії, міжособистісні стосунки, соціальні зв'язки, посттравматичний стресовий розлад.

Keywords: hostilities, interpersonal relationships, socialties, post-traumatic stress disorder.

СОЦІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК ОПОРА В КРИЗОВИХ УМОВАХ

Актуальність дослідження ролі соціальних організацій в екстремальних ситуаціях визначається їхньою ключовою роллю у забезпеченні допомоги та підтримки постраждалим спільнотам. В умовах зростання кількості природних катастроф, техногенних аварій та соціальних криз, ефективність діяльності соціальних організацій стає критично важливою для мінімізації негативних наслідків цих подій. Соціальні організації відіграють ключову роль у забезпеченні підтримки і допомоги населенню під час таких криз. Вони організовують рятувальні операції, надають медичну та гуманітарну допомогу, сприяють відновленню інфраструктури.

Екстремальні ситуації є подіями або умовами, які викликають значний стрес і загрожують життю, здоров'ю та майну людей. Вони можуть бути спричинені різними факторами і класифікуються залежно від їх походження. Основні типи екстремальних ситуацій включають природні, техногенні та соціальні. Природні екстремальні ситуації викликані природними явищами, такими як землетруси, повені, урагани, лісові пожежі, цунамі та інші стихійні лиха [4, с. 3]. Техногенні екстремальні ситуації виникають внаслідок аварій на промислових підприємствах, транспортних катастроф, вибухів, пожеж на виробничих об'єктах та інших техногенних факторів. Соціальні екстремальні ситуації обумовлені людською діяльністю та включають війни, терористичні акти, соціальні конфлікти, масові протести та інші форми соціальної нестабільності.

Основні характеристики екстремальних ситуацій включають високу інтенсивність та непередбачуваність, що викликає значні негативні наслідки для суспільства. Такі ситуації потребують негайного реагування та мобілізації ресурсів для їхнього

подолання. Надзвичайні ситуації також характеризуються значною шкодою для здоров'я та життя людей, руйнуванням інфраструктури, економічними втратами та порушенням нормального функціонування суспільства. У таких умовах важливо забезпечити координацію дій між різними рівнями влади та соціальними організаціями для ефективного подолання наслідків екстремальних ситуацій і надання допомоги постраждалим [3]. Завдяки розумінню різних типів екстремальних ситуацій та їхніх характеристик, соціальні організації можуть розробити більш ефективні стратегії реагування та забезпечити належну підтримку для постраждалих громад. Це підвищує загальний рівень безпеки та стійкості суспільства перед викликами, які можуть виникнути в результаті екстремальних ситуацій.

Соціальні організації є важливими інституціями, що забезпечують підтримку та допомогу населенню у різних сферах життя. У контексті екстремальних ситуацій, таких як природні катастрофи, техногенні аварії або соціальні кризи, роль соціальних організацій стає особливо значущою. Вони надають різні види допомоги, координують рятувальні операції, організовують гуманітарну підтримку та сприяють відновленню нормального життя постраждалих громад. Визначення соціальної організації охоплює різні форми об'єднань громадян, які функціонують для досягнення спільних цілей та надання підтримки у кризових ситуаціях.

Функції соціальної організації у контексті екстремальних ситуацій включають забезпечення життєво необхідних ресурсів, надання медичної допомоги, психологічної підтримки та інформаційного забезпечення. Соціальні організації активно залучають добровольців, організовують заходи з евакуації населення та сприяють реабілітації постраждалих. Вони також проводять навчання та тренування для підготовки населення до можливих екстремальних ситуацій. Виконання цих функцій дозволяє знизити наслідки екстремальних ситуацій та забезпечити ефективну допомогу постраждалим громадам [1]. Механізми реагування соціальних організацій на екстремальні ситуації включають планування та підготовку до можливих криз, мобілізацію ресурсів та координацію дій з іншими організаціями та державними органами. Соціальні

організації розробляють плани дій на випадок екстремальних ситуацій, що включають визначення ключових дій, необхідних ресурсів та відповідальних осіб. Координація дій з іншими організаціями, такими як органи державної влади, рятувальні служби та міжнародні організації, дозволяє забезпечити ефективне реагування на екстремальні ситуації та мінімізувати їх наслідки.

У сучасному світі роль соціальних організацій у екстремальних ситуаціях стає все більш важливою. Вони не тільки надають безпосередню допомогу постраждалим, але й сприяють зміцненню соціальної стійкості та готовності до можливих кризових ситуацій. Завдяки своїй діяльності соціальні організації допомагають забезпечити безпеку та стабільність у суспільстві, сприяючи відновленню нормального життя після екстремальних ситуацій.

Соціальні організації відіграють ключову роль у відновленні після природних катастроф. У випадках техногенних аварій соціальні організації також демонструють високу ефективність у реагуванні та допомозі. Після аварії на Чорнобильській атомній електростанції у 1986 році, численні соціальні організації, такі як Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ), активно брали участь у ліквідації наслідків катастрофи. Вони надавали підтримку у евакуації населення, забезпечували медичну допомогу, організовували заходи з дезактивації забруднених територій [2]. Аналогічно, після аварії на хімічному заводі Union Carbide в Бхопалі, Індія, у 1984 році, соціальні організації сприяли наданню медичної допомоги постраждалим, а також організовували тривалі програми реабілітації.

Соціальні організації також грають важливу роль у підтримці громадян під час соціальних криз. Наприклад, під час збройного конфлікту в Сирії, організації, такі як Лікарі без кордонів (MSF) та Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), надавали медичну допомогу, організовували евакуацію цивільного населення та забезпечували гуманітарну підтримку. Крім того, під час економічних криз у різних країнах, соціальні організації активно працюють над забезпеченням продовольчої безпеки, підтримкою малозабезпечених верств населення та наданням юридичної консультації для громадян, які потребують допомоги.

Ці приклади демонструють, що соціальні організації відіграють ключову роль у забезпеченні підтримки та відновлення громад у різних екстремальних ситуаціях. Їхня діяльність дозволяє знизити негативні наслідки кризових подій, сприяє відновленню нормального життя і забезпечує стабільність і безпеку для постраждалих спільнот. Завдяки своїм зусиллям, соціальні організації допомагають забезпечити стійкість суспільства перед викликами та загрозами.

Соціальні організації відіграють вирішальну роль в екстремальних ситуаціях, надаючи медичну, гуманітарну та психологічну допомогу постраждалим спільнотам. Вони забезпечують швидке реагування, координацію рятувальних операцій та підтримку у відновленні нормального життя. Ефективність діяльності соціальних організацій значно знижує негативні наслідки кризових подій. Дослідження цієї теми дозволяє розробити стратегії для підвищення їхньої ефективності та зміцнення соціальної стійкості.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Лікарів без кордонів (MSF). URL: <https://www.msf.org/>
2. Офіційний сайт Міжнародного агентства з атомної енергії (МАГАТЕ). URL: <https://www.iaea.org/>
3. Офіційний сайт Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ). URL: <https://www.icrc.org/>
4. Публікації та статті в наукових журналах з питань управління кризами та екстремальними ситуаціями, таких як "Crisis Management Journal" або "Disaster Prevention and Management".

Ключові слова: соціальна організація, кризові умови, небезпечні умови.

Keywords: social organization, crisis conditions, dangerous conditions.

РОЛЬ ОНЛАЙН-СПІЛКУВАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Актуальність теми полягає у зростаючій ролі онлайн-спілкування в сучасному суспільстві, що потребує вивчення його впливу на комунікативні навички та соціальні взаємодії. Метою дослідження є аналіз основних характеристик комунікації в Інтернеті та виявлення специфічних особливостей поведінки користувачів у віртуальному середовищі. Це дозволить краще зрозуміти процеси онлайн-комунікації та розробити рекомендації для підвищення ефективності цифрового спілкування.

Інтернет-комунікація визначається як процес обміну інформацією між користувачами за допомогою цифрових технологій та платформ. Вона включає різні форми взаємодії, такі як текстові повідомлення, відео- та аудіо чати, соціальні мережі, електронна пошта та інші [4]. Основною характеристикою інтернет-комунікації є можливість спілкування на відстані, що дозволяє людям взаємодіяти незалежно від географічного розташування. Це також забезпечує швидкий і зручний доступ до інформації та можливість спілкування в режимі реального часу.

Комунікація такого роду має ряд особливих характеристик, що відрізняють її від традиційних форм комунікації. По-перше, вона характеризується високою швидкістю передачі інформації. По-друге, інтернет-комунікація дозволяє зберігати та передавати великі обсяги даних, включаючи тексти, зображення, відео та аудіо файли. По-третє, вона забезпечує можливість анонімності та псевдонімності, що може мати як позитивні, так і негативні наслідки. Крім того, інтернет-комунікація дозволяє користувачам створювати віртуальні спільноти та взаємодіяти в них. Соціальні мережі, такі як Facebook, Instagram, Twitter, є популярними платформами для інтернет-комунікації, де користувачі можуть ділитися своїми думками, фотографіями,

відео, новинами та взаємодіяти з іншими користувачами. Соціальні мережі дозволяють створювати особисті профілі, об'єднуватися в групи за інтересами та спілкуватися з друзями та знайомими. Форуми є іншою формою інтернет-комунікації, де користувачі можуть брати участь у обговореннях на різні теми. Форуми зазвичай організовані у вигляді категорій та підкатегорій, де користувачі можуть створювати теми та залишати коментарі. Месенджери, такі як WhatsApp, Telegram, Viber, забезпечують можливість обміну миттєвими повідомленнями, фотографіями, відео та аудіофайлами. Вони також підтримують функції відео- та аудіозв'язку, що дозволяє користувачам спілкуватися в режимі реального часу [2]. Месенджери дозволяють створювати групові чати, що спрощує комунікацію між великими групами людей. Крім того варто зазначити найбільш популярний вид інтернет-комунікації – блоги, де користувачі можуть публікувати свої думки, новини, статті та інший контент. Блоги можуть бути особистими або тематичними, дозволяючи користувачам висловлювати свої погляди та залучати аудиторію через коментарі та обговорення.

Як вище зазначалось, анонімність та псевдонімність є однією з ключових особливостей інтернет-комунікації. Завдяки можливості використовувати псевдоніми або залишатися анонімним, користувачі можуть вільніше висловлювати свої думки, не боячись осуду або негативних наслідків. Це створює середовище, де люди можуть відкрито обговорювати різні теми, включаючи соціальні, політичні та особисті питання. Ефект відсутності фізичних меж та відстаней робить інтернет-комунікацію унікальною. Користувачі можуть спілкуватися з людьми з різних куточків світу без обмежень, що сприяє обміну культурними та ідеологічними цінностями. Це також дозволяє створювати глобальні спільноти за інтересами та підтримувати зв'язки на великій відстані.

Віртуальні особистості та іміджі є ще однією важливою характеристикою інтернет-комунікації. Користувачі можуть створювати свої віртуальні образи, що можуть відрізнятися від їхніх реальних особистостей [3, с. 26]. Це дає можливість експериментувати з різними ролями та стилями спілкування, що може впливати на їхню соціальну взаємодію та самооцінку. Мовні особливості та лінгвістичні феномени в інтернет-

комунікації включають використання сленгу, емодзі, аббревіатур та мемів. Ці елементи створюють унікальну мову, яка дозволяє користувачам швидко та ефективно передавати емоції та значення. Використання таких засобів також сприяє створенню особливої культури спілкування в інтернеті.

Інтернет-комунікація має свої переваги та недоліки, що значно впливають на соціальні взаємодії. Однією з основних переваг є можливість швидкого і зручного спілкування з людьми незалежно від їхнього географічного розташування. Це дозволяє підтримувати контакти з друзями і родичами, а також знайомитися з новими людьми з усього світу. Крім того, інтернет-комунікація забезпечує доступ до великої кількості інформації та ресурсів, що сприяє саморозвитку і навчання. Віртуальні спільноти, які формуються в інтернеті, дозволяють об'єднувати людей за інтересами, хобі та професійними сферами. Це створює можливості для обміну досвідом, співпраці і підтримки. Однак, інтернет-комунікація має і свої недоліки. Відсутність фізичної взаємодії може призводити до втрати деяких важливих аспектів спілкування, таких як невербальні сигнали і емоційний контакт. Анонімність і псевдонімність можуть сприяти поширенню агресивної поведінки, кібербулінгу та інших негативних явищ. Також віртуальні взаємодії можуть не завжди замінити реальні стосунки і взаємодії [1, с. 19].

Соціальні мережі мають значний вплив на міжособистісні стосунки. Вони можуть сприяти зміцненню вже існуючих зв'язків і створенню нових, але також можуть викликати залежність і впливати на якість реальних стосунків. Часто користувачі соціальних мереж витрачають багато часу на онлайн-спілкування, що може зменшувати час для взаємодії з реальними людьми. Інтернет-залежність є ще однією важливою проблемою, яка може негативно впливати на комунікативні навички користувачів. Вона може призводити до ізоляції, втрати інтересу до реального життя та зниження якості міжособистісних стосунків. Інтернет-комунікація впливає на формування соціальних норм і поведінкових моделей. Віртуальні спільноти можуть сприяти поширенню позитивних практик і цінностей, але також можуть сприяти поширенню негативних явищ, таких як дезінформація або агресія. Користувачі інтернету повинні бути свідомими

і відповідальними, щоб ефективно використовувати можливості інтернет-комунікації і уникати її негативних наслідків.

Основні висновки дослідження свідчать, що інтернет-комунікація має суттєвий вплив на сучасні соціальні взаємодії. Вона надає можливість швидкого і зручного обміну інформацією, підтримки контактів незалежно від відстані, а також створення віртуальних спільнот за інтересами. Водночас, інтернет-комунікація може призводити до соціальної ізоляції, кібербулінгу та залежності. Для покращення комунікативних навичок в інтернеті рекомендується підтримувати баланс між онлайн та офлайн спілкуванням, розвивати емоційний інтелект і критичне мислення, а також використовувати інтернет відповідально [4].

Крім того, важливо забезпечити безпеку та приватність у мережі, що включає навчання основам кібербезпеки та конфіденційності. Перспективи подальших досліджень включають вивчення впливу нових технологій на інтернет-комунікацію, аналіз мовних та культурних аспектів спілкування в глобальній мережі, а також розробку стратегій для запобігання негативним явищам, таким як кібербулінг і дезінформація. Дослідження інтернет-комунікації залишатиметься актуальним у міру розвитку цифрових технологій і поширення інтернету в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Andrew F. Wood, Matthew J. Smith. Online Communication. URL: <https://www.amazon.com/Online-Communication-Andrew-F-Wood/dp/1138942734>
2. Jeffrey Boase, John B. Horrigan, Barry Wellman, and Lee Rainie. The Internet and Social Interaction. URL: <https://academic.oup.com/socrel/article/65/1/54/1613116>
3. Regina Luttrell. Social Media: How to Engage, Share, and Connect. URL: <https://www.amazon.com/Social-Media-Engage-ShareConnect/dp/1538129085>
4. Інтернет як засіб комунікації. URL: https://studies.in.ua/politichn_tehnologiyi/2754-nternet-yak-zasb-komunkacyi.html

Ключові слова: онлайн спілкування, комунікація, Інтернет-платформи, комунікативні навички.

Keywords: online communication, communication, Internet platforms, communication skills.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СТАНУ ПАНІКИ

У сучасному світі, що характеризується швидким поширенням інформації та постійними загрозами, феномен паніки стає дедалі актуальнішим. Паніка не лише впливає на індивідуальні переживання та поведінку, але й здатна набувати масового характеру, зачіпаючи цілі суспільства. Зокрема, у кризових ситуаціях паніка може переростати у хаос, порушуючи громадський порядок та підбиваючи довіру до інституцій. Важливу роль у цьому процесі відіграють медіа та соціальні мережі, які здатні або знижувати рівень тривоги, або значно підсилювати його. Дане дослідження розглядає соціально-психологічний вимір стану паніки, акцентуючи увагу на фізіологічних, психологічних та соціальних аспектах.

Паніка – це не просто реакція на страх, а глибоке психологічне явище, яке активується в умовах екзистенційної загрози, коли людина відчуває неможливість контролювати ситуацію або захиститися. Вона є частиною інстинктивної системи виживання і корениться в підсвідомих страхах втрати життя, здоров'я чи безпеки. У панічному стані активізується лімбічна система мозку, яка відповідає за емоційні реакції, зокрема страх і тривогу, що, своєю чергою, викликає реакції «боротьби або втечі». Таким чином, паніка є глибоко вкоріненим у підсвідомості процесом, що виникає на біологічному рівні й посилюється соціальними факторами. На індивідуальному рівні це може виражатися у втраті здатності до раціонального мислення, імпульсивних діях і порушенні поведінкових норм, що свідчить про її глибокий психологічний вимір.

Коли паніка охоплює великі групи людей, вона набуває масового характеру і стає явищем соціальної психології. Юнгівська концепція колективного несвідомого може пояснити,

чому панічні настрої швидко поширюються серед людей, які відчувають однаковий страх. В умовах масової паніки індивідуальні межі особистості зникають, і людина починає діяти, керуючись груповими настроями. Це явище часто називають «ефектом натовпу», який призводить до того, що люди у групі підпорядковуються загальним емоціям та імпульсам. У момент масової паніки групова свідомість набуває сили, яка витісняє індивідуальні переконання та поведінкові норми. Це може мати як катастрофічні наслідки (наприклад, тиснява під час евакуації), так і сприяти соціальній згуртованості в умовах виживання. Колективне несвідоме діє як потужний механізм зараження, який передає емоції від одного індивіда до іншого, часто ігноруючи логіку або об'єктивну реальність.

Медіа та соціальні мережі відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні та поширенні панічних настроїв. Інформація, що надходить від офіційних ЗМІ та неофіційних джерел, здатна або посилити паніку, або зменшити її, залежно від подачі. У випадках, коли новини подаються у драматичній формі, з фокусом на можливі загрози, це здатне збільшити рівень тривоги серед населення. Соціальні мережі також діють як каталізатор для панічних настроїв, оскільки вони дозволяють швидко поширювати неперевірену інформацію, чутки та навіть фейкові новини. Особливу небезпеку становить поширення відео та зображень, які викликають сильні емоційні реакції, підсилюючи почуття страху та безвиході. Відсутність чіткої інформації або порад, як діяти в умовах надзвичайної ситуації, створює підґрунтя для розвитку паніки та підштовхує людей до ірраціональних вчинків. Таким чином, контроль за поширенням інформації та створення надійних комунікаційних каналів є ключовими у запобіганні паніці в суспільстві.

- Один з ключових механізмів, що сприяють поширенню паніки, – це поведінка, яка базується на імітації дій інших людей у відповідь на загрозу. У кризовій ситуації люди схильні до поведінкової мімікрії, тобто копіювання дій оточуючих, що може перетворитися на масову паніку. Психологічний феномен конформізму також відіграє значну роль: людина прагне підкорятися груповим нормам, навіть якщо це суперечить її особистим переконанням. Наприклад, якщо одна

людина починає кричати або бігти у стані страху, інші, можливо, несвідомо будуть її копіювати, незалежно від того, наскільки реальна загроза. Така поведінка має еволюційне підґрунтя: виживання групи залежить від спільних дій. Однак у сучасному суспільстві цей механізм може призводити до небезпечних ситуацій, коли люди втрачають здатність мислити критично і схильні до панічних реакцій. Конформізм у паніці є одним з ключових аспектів, який слід враховувати під час розробки стратегій управління натовпом у надзвичайних ситуаціях.

- Паніка чинить потужний вплив на фізичне та психологічне здоров'я. Стресові гормони, які виділяються під час панічної атаки, викликають прискорене серцебиття, підвищення тиску та загальне збудження нервової системи. Це може призвести до фізичних ускладнень, особливо для людей з хронічними захворюваннями серцево-судинної системи. Затяжний стан паніки, або часті панічні атаки, підвищують ризик розвитку психічних розладів, таких як тривожні розлади, депресія та ПТСР. Психологічний вплив паніки часто виходить за межі кризи: люди, які пережили масову паніку, можуть уникати місць і ситуацій, що нагадують про небезпеку, що призводить до ізоляції та погіршення якості життя. Крім того, паніка створює тривалий ефект соціальної нестабільності та зниження довіри до інституцій, що ускладнює відновлення після кризи та сприяє виникненню нових панічних настроїв у майбутньому.

- Паніка на рівні суспільства може мати значні наслідки, що впливають на соціальні та економічні процеси. Масова паніка часто призводить до порушення громадського порядку, економічних втрат, сплеску кримінальної активності та інших соціальних деструкцій. Крім того, паніка викликає загальне відчуття незахищеності серед населення, що підриває довіру до уряду, правоохоронних органів і рятувальних служб. В умовах паніки люди часто починають шукати винних і критично ставитися до владних структур, звинувачуючи їх у неефективності. Соціальні наслідки паніки проявляються і в тривалому психологічному впливі на суспільство: виникає колективний травматичний досвід, який важко подолати без належної психологічної та соціальної підтримки. Такий досвід може стати основою для виникнення нових соціальних конфліктів або навіть політичної нестабільності.

- Запобігання паніці та управління нею вимагають інструментів, які сприяють зміцненню соціальної згуртованості та підтримці населення під час кризових ситуацій. Одним із ключових аспектів є створення довірчих комунікаційних каналів, які забезпечують швидке й достовірне інформування громадськості про стан подій та заходи захисту. Соціальна підтримка, як офіційна, так і неофіційна, допомагає людям відчувати себе частиною колективу, що знижує ризик виникнення паніки. Психологічна допомога також грає важливу роль у стабілізації емоційного стану людей під час кризи. Сучасні методики кризового консультування можуть швидко виявити та знизити рівень тривоги у постраждалих, що допомагає зменшити масштаб панічних настроїв і уникнути масової дезорганізації.

- Одним із найбільш ефективних методів запобігання паніці є розвиток навичок психологічної стійкості в суспільстві. Це включає освітні програми, спрямовані на навчання людей управляти емоціями в стресових ситуаціях, а також програми соціальної підготовки для покращення взаємодії під час криз. Навчання стійкості дозволяє людям не тільки краще адаптуватися до змін, але й контролювати свої панічні реакції, приймати більш обдумані рішення. Особливе значення має залучення дітей та молоді до таких програм, оскільки вони є найбільш вразливими до зовнішніх впливів і можуть стати провідниками панічних настроїв у суспільстві. Таким чином, виховання психологічної стійкості сприяє формуванню відповідального суспільства, здатного до ефективного реагування на загрози.

Соціально-психологічний вимір паніки виявляє складність та багатогранність цього явища, яке зачіпає не лише індивідуальні страхи, але й функціонування суспільства загалом. Паніка, як реакція на загрозу, має фізіологічні, психологічні та соціальні аспекти, які взаємодіють і впливають на поведінку людей у кризових ситуаціях. Важливим завданням для суспільства є розробка методів запобігання панічним реакціям через достовірне інформування, психологічну підтримку та навчання стійкості до стресів. Паніка – це не просто проблема окремої ситуації, а явище, яке може залишити глибокий слід у суспільній свідомості та соціальних інститутах, тому

ефективне управління цим феноменом є пріоритетним завданням для державних структур і суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Про методичні рекомендації «Перша психологічна допомога. Алгоритм дій: Лист Міністерства освіти і науки України від 04.04.22 № 1/3872-22. 2022. [Електронний ресурс]. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86227/

2. Тучкова Т. Соціально-психологічний вимір стану паніки: основні чинники та прояви. Запорізький національний університет, 2021. [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/bitstream/12345/4791/1/Тучкова.pdf>

3. Соціальна психологія : підручник / за ред. проф. І. С. Третякова. Івано-Франківськ : Видавництво ПНУ, 2021. [Електронний ресурс]. URL: <https://philosophical.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/12/2021/05/Соціальна-психологія-5.pdf>

4. Наугольник А. Психологія стресу та паніки в сучасному суспільстві. Львів : Видавництво ЛНУ, 2016. [Електронний ресурс]. URL: https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/Наугольник_психологія_стресу.pdf

Ключові слова: паніка, психологічний стан, психологічна стійкість.

Keywords: panic, psychological state, psychological stability.

Петровчан Діана Михайлівна,

здобувач факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент
Третьякова Тетяна Миколаївна

ВПЛИВ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ НА РІВЕНЬ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД МОЛОДІ

Масова культура відіграє ключову роль у формуванні свідомості та поведінкових орієнтирів молоді, впливаючи на її ціннісні установки та правову свідомість. Медіа та соціальні мережі активно впливають на ставлення молоді до правових норм, моральних принципів і соціальної відповідальності, виконуючи освітню функцію. Позитивні зразки масової культури, зокрема музика та кіно, сприяють формуванню правосвідомості та патріотизму. Масові медіа активно формують поведінкові моделі молоді через поширення інформації, яка часто відображає певні соціальні норми. Водночас критичне ставлення до інформації та її осмислення є необхідною умовою для запобігання негативним наслідкам медіа-споживання [4].

Телебачення, інтернет-ресурси та соцмережі допомагають поширювати цінності, які зміцнюють правослухняну поведінку. Наприклад, гурт «Океан Ельзи» та фільми, як «Кіборги» і «Захар Беркут», популяризують патріотизм і національну ідентичність. Соцмережі також сприяють обговоренню тем правової свідомості та соціальної відповідальності через кампанії проти булінгу та насильства.

Водночас, масова культура має і негативний вплив. Частина контенту романтизує агресію, індивідуалізм та злочини, що може спонукати молодь до девіантної поведінки. Тому важливо залучати сім'ю та освіту для критичного осмислення контенту. Родина забезпечує первинні цінності, а школа може навчати правознавству та критичному мисленню, щоб молодь оцінювала зміст медіа з позиції соціальної користі.

Масова культура може як підтримувати традиційні цінності, так і конфліктувати з ними, особливо в контексті національних ідей та соціальних норм. Загроза від негативного впливу масової культури полягає в її здатності нормалізувати девіантну

поведінку, що може призвести до зниження правосвідомості та соціальної відповідальності серед молоді. Важливим завданням є створення контенту, що пропагує правові та моральні цінності [3]. Критичне сприйняття медіаконтенту дозволяє молоді уникати наслідування небезпечних моделей поведінки. Навчання медіаграмотності у школах сприяє усвідомленому ставленню до контенту та підтримує розвиток правосвідомості. Масова культура значно впливає на формування цінностей і моделей поведінки серед молоді, залишаючись потужним інструментом, який може сприяти як позитивному, так і негативному впливу. Сьогодні, коли молодь активно споживає контент через медіа та соціальні мережі, важливо розуміти, що саме масова культура формує їхнє ставлення до соціальних і правових норм, а також до моральних принципів. Від її змісту багато в чому залежить правова свідомість молодих людей, що, при правильному підході, може стати фактором, який запобігає правопорушенням. Соціальна профілактика правопорушень серед молоді має бути комплексним процесом, що включає не тільки правове виховання, а й розвиток моральних якостей, самосвідомості та відповідальності. Програми профілактики повинні враховувати соціальні умови та індивідуальні особливості молоді для забезпечення ефективності їх реалізації [1]. Однак далеко не весь контент є корисним: деякі елементи масової культури можуть романтизувати порушення закону, спонукаючи молодь до дослідження небезпечних моделей поведінки.

У цьому аспекті важливу роль відіграють родина, освітні установи та суспільство в цілому, які можуть допомогти молоді розвинути критичне мислення для самостійного аналізу та оцінки контенту. Молоді люди мають уміти визначити, які моделі поведінки корисні, а які можуть бути ризикованими для їх правового розвитку. Тому важливо, щоб система освіти включала курси з медіаграмотності та правознавства, а також щоб громадські організації підтримували освітні ініціативи з розвитку правової свідомості.

Варто також отримати, що масова культура – багатогранний феномен, і її вплив залежить від різних факторів: соціального середовища, рівня освіти, культурного контексту та особистих цінностей. Позитивні приклади масової культури,

що підтримують патріотизм, толерантність, соціальну відповідальність та повагу до закону, можуть мотивувати молодь бути законно слухняною й активною в громадському житті. Однак негативне захоплення контентом, що популяризує девіантну поведінку, може призвести до ризикованих чи незаконних вчинків, тому увага батьків і суспільства до цього питання залишається вкрай важливою.

Отже, використання позитивного потенціалу масової культури разом із навчальними програмами, які розвивають критичне мислення та правову грамотність, сприяють формуванню здорових ціннісних орієнтирів серед молоді. Це, своєю чергою, створить відповідальне суспільство, де правова культура стане природною частиною світогляду молодих людей і допоможе запобігти правопорушенням, сприяючи розвитку стабільного, правосвідомого суспільства. Медіа культура суттєво впливає на формування світогляду молоді, адже вона є основним каналом передачі цінностей і норм. В умовах швидкої інформаційної революції важливо орієнтувати молодь на критичне сприйняття медіа-контенту, щоб уникнути негативних наслідків споживання контенту, що пропагує девіантну поведінку [2].

Список використаних джерел

1. Андреев О. Соціальна профілактика правопорушень серед молоді : посібник. Київ : Наукова думка, 2019. 256 с.
2. Штоль О. Вплив медіакультури на молодь: сучасні виклики та можливості. Харків : Право, 2020. 310 с.
3. Воликова Н. Роль масової культури у формуванні правової культури молоді. *Вісник соціальних досліджень*. 2021. № 2. С. 45–53. URL: <http://visnik.socialresearch.com/2021/2/volikova.pdf> (дата звернення: 04.11.2024).
4. Ковальчук Ю. Вплив засобів масової інформації на поведінку молоді. *Психологія і суспільство*. 2020. № 3. С. 101–108. URL: <http://psychology-and-society.com/2020/3/kovalchuk.pdf> (дата звернення: 04.11.2024).

Ключові слова: масова культура, правова свідомість молоді, правослукняна поведінка, вплив медіа, патріотизм, ціннісні орієнтири, традиційні цінності.
Keywords: mass culture, youth legal consciousness, law-abiding behavior, media influence, patriotism, value orientations, traditional values.

Попова Ольга Сергіївна,

здобувач факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент
Третьякова Тетяна Миколаївна

ПРОЦЕС СПІЛКУВАННЯ ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМОТВОРЕННЯ ПРАВОВІДНОСИН

Процес спілкування є фундаментальною складовою формування правовідносин, що набуває особливого значення в умовах зростання ролі ефективної комунікації в сучасному суспільстві. Метою даної роботи є дослідження ключових соціально-психологічних аспектів комунікативної поведінки, а також визначення чинників, які впливають на формування та успішність правовідносин через спілкування. Основою дослідження слугує аналіз наукових праць і емпіричних даних, що дає змогу зробити об'єктивні висновки щодо особливостей процесу комунікації як базового елемента в процесі формування правовідносин.

Спілкування виступає базовим елементом формування правовідносин, оскільки забезпечує ефективний обмін інформацією між учасниками правового процесу. Соціальна комунікативна складова цього процесу охоплює всі аспекти взаємодії, що пов'язані з передачею інформації, включаючи як вербальні, так і невербальні засоби для вираження змісту, емоцій і намірів. Її можна розглядати як сукупність процесів і механізмів, які сприяють результативному зв'язку між учасниками взаємодії. Така комунікативна взаємодія є важливою як на міжособистісному рівні, так і в рамках масової комунікації, що сприяє формуванню та розвитку правових відносин [2].

Комунікаційний процес виступає основоположним елементом у створенні правовідносин, оскільки забезпечує обмін юридично значущою інформацією та думками. Спілкування відіграє ключову роль у розвитку правосвідомості, зміцненні правової культури та підтримці правопорядку в суспільстві. У правовому середовищі саме ефективна комунікація впливає на глибше усвідомлення сторонами своїх прав та обов'язків, формує їхнє самосприйняття і рівень взаємної

довіри. Від якості правової комунікації залежить здатність вирішувати конфлікти і досягати співпраці, тоді як її відсутність або неефективність може стати джерелом непорозуміння і правових суперечок.

Комунікація є ключовим елементом у формуванні правовідносин, оскільки визначає соціальну поведінку учасників. Соціальне оточення, зокрема контакти із сім'єю, колегами та друзями, сприяє засвоєнню норм спілкування, що впливає на взаємодію в правовій сфері. На правову комунікацію впливають соціальний статус, культурні традиції, рівень освіти та професійна діяльність, визначаючи ступінь формальності та вибір тем для обговорення [4].

Комунікація є важливим чинником у формуванні правових відносин, і її ефективність значною мірою визначається психологічними аспектами, такими як емоції, мотивація та самооцінка. Емоції можуть як сприяти, так і ускладнювати процес офіційного спілкування у правовій сфері. Позитивні емоції, такі як впевненість і повага, здатні зміцнити довіру та відкритість між сторонами правовідносин, тоді як негативні емоції, наприклад, страх чи агресія, можуть провокувати напругу та перешкоджати ефективній взаємодії. Мотивація впливає на те, наскільки учасники правових відносин зацікавлені в активній комунікації для досягнення конкретних юридичних результатів. Люди з високою мотивацією, як правило, демонструють більшу ініціативу в правовій комунікації, тоді як низька мотивація може призводити до уникнення участі в ній. Самооцінка, у свою чергу, визначає рівень впевненості під час правової взаємодії: висока самооцінка сприяє відкритості та впевненості, а низька – може заважати активній участі та встановленню правовідносин [3].

Гендерні особливості впливають на комунікативну поведінку, що є основою формування правовідносин. Чоловіки зазвичай обирають прямий, лаконічний стиль, орієнтований на факти та вирішення завдань, що важливо у правових питаннях. Жінки схильні до емоційно насиченої комунікації, акцентуючи на довірі та соціальних зв'язках. Такі стилістичні відмінності можуть викликати непорозуміння, але водночас сприяють гармонійному поєднанню підходів для глибшого спілкування у правовідносинах.

Спілкування є основою формування правовідносин, оскільки забезпечує обмін інформацією між учасниками. Вербальна комунікація в правовій сфері включає усне та письмове мовлення, що дозволяє сторонам чітко викладати позиції, передавати норми права та узгоджувати умови договорів. Невербальні засоби, як-от жести, міміка та пози, доповнюють вербальне спілкування, допомагаючи передати емоційні аспекти та рівень зацікавленості. Узгодження вербальних і невербальних сигналів критично важливе для уникнення непорозумінь та збереження довіри між сторонами, що підвищує ефективність правової взаємодії.

Особливе значення має взаємодія вербальних і невербальних засобів у міжкультурному правовому спілкуванні, де невербальні сигнали можуть мати різні інтерпретації залежно від культурного контексту. Знання культурних особливостей дозволяє уникати непорозумінь і сприяє налагодженню правовідносин між представниками різних культур. Наприклад, жести, що є прийнятними в одній культурі, можуть мати інше значення в іншій, що безпосередньо впливає на розуміння правових позицій. Коректне тлумачення невербальних сигналів допомагає інтегрувати їх із вербальними засобами, що посилює ефективність комунікації в межах правовідносин [1].

Висновок нашого дослідження демонструє, що процес спілкування є базовим елементом формування правовідносин, оскільки саме через нього відбувається обмін інформацією, що лежить в основі правових домовленостей. Від того, наскільки точно і зрозуміло сторони здатні передати свої наміри, залежить правильність тлумачення умов угод, зобов'язань та прав. Успішне спілкування сприяє побудові прозорих та надійних відносин, що підвищує рівень взаємної довіри. Без чіткого комунікативного процесу можуть виникати непорозуміння, які здатні призвести до конфліктів і юридичних суперечок. Тому якісна комунікація є важливим чинником для досягнення ефективної правової взаємодії та забезпечення стабільності в правовідносинах.

Список використаних джерел

1. Кузьменко Л., Нечипоренко В. Вербальні та невербальні комунікативні стратегії у правовій діяльності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2019. № 9. С. 115–118.
2. Авер'янова Т. Комунікативні аспекти правової взаємодії. *Наукові праці*. Серія: Юридичні науки. Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2020. № 1. С. 24.
3. Камарі Максін К. Право, емоції та відносини власності. URL: <https://academic.oup.com/edited-volume/35467/chapter-abstract/303638872?redirectedFrom=fulltext&login=false>– 2021.
4. Рожнова В. Міжкультурна комунікація в правовій сфері. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 42. С. 45–47.

Ключові слова: комунікація, правовідносини, вербальна комунікація, невербальна комунікація, правова взаємодія, емоції, міжкультурне спілкування.

Keywords: communication, law revelations, verbal communication, non-verbal communication, legal interaction, emotions, intercultural communication.

Репнова Тетяна Петрівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5200-8619>

ПРАВОВА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ: КОНСТРУКТИВНИЙ ТА ДЕСТРУКТИВНИЙ АСПЕКТИ

Все частіше поведінка підлітків набуває соціально значущої спрямованості та пов'язана із соціально-психологічною адаптацією особистості, вчинком, соціальним схваленням поведінки, яка може бути суспільно корисною або деструктивною на рівні девіацій, самоушкоджень, порушень підлітками норм права, завдання суспільної шкоди та може впливати на систему публічних відносин.

Переживання підлітком періоду дорослішання часто характеризується деструктивними діями в його поведінці. Низкою причин деструктивної поведінки, що призводять до шкідливих наслідків та порушень соціальної адаптації підлітка, виступають переоцінка власних можливостей, прагнення бути дорослим, правова необізнаність, конформність, низький рівень психологічної культури, емоційна незрілість тощо [1, с. 219].

Процеси дозрівання особистості підлітка відбуваються у постійній міжособистісній взаємодії, де йому потрібно відстоювати себе, формувати свої переконання, систему цінностей та співвідносити їх із цінностями соціального оточення, референтної групи, набувати нових моделей поведінки, підвищувати психологічну культуру [3, с. 224]. Подолання підлітком внутрішніх протиріч є важливим процесом успішного його функціонування, соціальної адаптації, особистісного зростання. Можна відзначити, що під час вікової перебудови моделей соціальних взаємин, особистість підлітка потребує зразків поведінки, соціальних впливів, спрямування його активності на особистісне зростання та суспільно-корисні дії, випробування та перевірки цінностей, збагачене міжособистісне спілкування на противагу ізоляції, непорозумінню, соціальному неприйняттю його

індивідуальності, нівелюванню цінностей, перебуванню у невизначеності на тлі війни, залежній поведінці.

Підвищення психологічної культури підлітка включає розуміння ним самого себе як особистості, усвідомлення свого місця серед людей, формування навичок рефлексії, емоційного регулювання, врахування потреб та інтересів інших, уміння вирішувати проблеми у конструктивний спосіб, гнучкість, комунікативну толерантність, що є важливими компетенціями у міжособистих стосунках з однолітками, у сім'ї, у широкому соціальному колі. Формування в освітньому середовищі достатнього рівня психологічної культури підлітків є підґрунтям їхньої конструктивної поведінки як на індивідуальному рівні, що належить особистості, так і на суспільному рівні, який проявляється в культурних нормах підліткових груп, молодіжних спільнот, і є консолідованим надбанням соціальної групи, родини, громади [2, с. 48].

Таким чином, підготовка психологів у вишах, майбутніх фахівців психологічних служб по роботі з підлітками, обізнаних щодо психологічних, юридичних, соціальних аспектів проблеми правової поведінки підлітків, та які мають компетенції проведення психологічних консультацій, тренінгів, психопрофілактичної індивідуальної і групової роботи, володіють психологічними методами у соціальній роботі, теоретичними та практичними аспектами підвищення психологічної культури підлітків є потребою сьогодення.

Список використаних джерел

1. Рєпнова Т. П., Гамарц А. М. Деструктивні форми взаємодії: маніпулятивне спілкування, агресивна взаємодія, авторитарний стиль спілкування. *Актуальні питання психології у сучасному інноваційному просторі*: зб. наук. праць за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції. Одеський національний морський університет, 26–27 травня 2023 р. Одеса : ОНМУ. С. 218–222.

2. Рєпнова Т. П. Екстремальна поведінка підлітків та психологічна безпека освітнього середовища в умовах війни в Україні. *Перспективні напрямки розвитку наукової думки в XXI столітті*: зб. наук. праць за матеріалами IV Міжнародної науково-практичної конференції до Дня науки України / ПрАТ «ВНЗ “Міжрегіональна Академія управління персоналом”» Одеський інститут, Інститут проблем розвитку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 20 травня, 2022 р. Одеса : Лерадрук. С. 46–50.

3. Репнова Т.П. Психологічні змісти культури почуттів підлітків перед викликами війни. *Актуальні питання психології у сучасному інноваційному просторі* : зб. наук. праць за матеріалами III Міжнародної науково-практичної конференції. Одеський національний морський університет, 13–14 травня, 2022 р. Одеса : ОНМУ. С. 222–225.

Ключові слова: правова поведінка, підлітки, психологічна культура, освітнє середовище.

Keywords: legal behavior, teenagers, psychological culture, educational environment.

Самара Євгенія Вікторівна,

директор МЦ "Samara-Med", м. Одеса
лікар невролог/нарколог, магістр психології,
магістр з Публічного управління та адміністрування

МЕДИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЛІКУВАННЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема залежностей стає однією з ключових загроз для громадського здоров'я, соціального благополуччя та економічної стабільності. Залежність – це сучасна епідемія, яка торкається мільйонів людей по всьому світу. В Україні ця проблема набуває особливого значення через зростання кількості людей, які страждають на наркотичну, алкогольну чи інші форми залежностей. Залежності призводять до серйозних наслідків, серед яких порушення психічного здоров'я, деградація соціальних зв'язків та збільшення навантаження на системи охорони здоров'я й правосуддя [1].

Статистичні дані свідчать, що понад 1,5 мільйона осіб в Україні перебувають у групі ризику через вживання психоактивних речовин. Залежність не лише руйнує життя окремих людей, але й створює значне навантаження на систему охорони здоров'я, економіку та суспільство в цілому.

Проблема ускладняється недостатньою кількістю доступних програм лікування, низьким рівнем обізнаності населення про сучасні методи боротьби із залежностями та стигматизацією осіб, які потребують допомоги. Існуюча правова база не завжди відповідає потребам сучасного суспільства, що обмежує ефективність боротьби із залежностями. Саме тому питання інтегрованого підходу, який поєднує медичні та правові аспекти, є надзвичайно актуальним для України

У цьому контексті медичні та правові аспекти лікування залежностей відіграють важливу роль у формуванні ефективної стратегії подолання цієї проблеми.

Останні дослідження підкреслюють, що залежність від психоактивних речовин є складним біопсихосоціальним феноменом, який вимагає комплексного підходу до лікування. Зокрема, в Україні близько 40 % дорослого населення страждає від хімічної залежності, а близько 80 % підлітків мають досвід

вживання психоактивних речовин [2; 3]. Правові аспекти лікування залежностей в Україні регулюються низкою нормативно-правових актів. Зокрема, стаття 14-1 Закону України «Про психіатричну допомогу» визначає стандарти медичної допомоги при психічних та поведінкових розладах, пов'язаних із вживанням психоактивних речовин. Кримінальний кодекс України містить окремий розділ XIV «Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування», який передбачає підстави застосування таких заходів до осіб із залежностями. Однак, незважаючи на наявність законодавчої бази, існують проблеми з її практичною реалізацією. Зокрема, питання примусового лікування алкоголізму викликає етичні та правові дискусії щодо порушення прав і свобод людини. Крім того, медичні помилки, пов'язані з лікуванням залежностей, можуть мати серйозні правові наслідки для медичних працівників. Таким чином, сучасні дослідження та публікації підкреслюють необхідність інтегрованого підходу до лікування залежностей в Україні, який поєднує медичні, психологічні та правові аспекти, а також враховує етичні питання та права пацієнтів.

Метою нашого дослідження є аналіз медичних і правових аспектів лікування залежностей в Україні, зокрема оцінка доступності послуг, ефективності методів лікування та відповідності законодавства сучасним аспектам.

Сучасні медичні підходи до лікування залежностей базуються на доказовій медицині та міждисциплінарному підході, який включає медикаментозне лікування, психотерапію, соціальну реабілітацію та профілактичні заходи.

Медикаментозна терапія. Для лікування залежностей використовуються спеціалізовані фармакологічні засоби, що сприяють зменшенню фізичної залежності, зниженню ризику рецидивів та покращенню психоемоційного стану пацієнтів. Медична детоксикація є першим етапом лікування, який допомагає пацієнтам подолати фізичну залежність від психоактивних речовин. Вона зазвичай включає медикаментозну підтримку для зменшення симптомів абстиненції та стабілізації загального стану пацієнта. В Україні детоксикація надається як у державних, так і приватних клініках, але її доступність залишається обмеженою. Медикаментозне лікування включає використання замісної підтримувальної терапії (ЗПТ). За даними ВООЗ, ЗПТ значно

зменшує смертність серед осіб із опіюдною залежністю. Препарати для лікування алкоголізму, такі як налтрексон і дисульфірам, застосовуються для зменшення потягу до алкоголю та запобігання рецидивам. Наукові дослідження підтверджують ефективність цих препаратів у довгостроковій терапії.

Психотерапевтичні підходи активно застосовуються для зміни поведінкових моделей пацієнтів. Екзистенційна психотерапія, когнітивно-поведінкова терапія (КПТ), мотиваційне консультування та групова терапія є основними методами психологічної допомоги пацієнтам із залежностями [6]. Ці підходи спрямовані на пошук сенсу життя, вихід з екзистенційного вакууму, зміну деструктивних патернів поведінки, розвиток саморегуляції та підвищення мотивації до лікування.

Програми соціальної адаптації допомагають реінтегрувати залежних осіб у суспільство та працевлаштувати їх. Ефективне лікування залежностей неможливе без включення реабілітаційних програм, які допомагають пацієнтам інтегруватися в суспільство, відновлювати соціальні зв'язки та забезпечувати професійну адаптацію [7].

Законодавство України передбачає добровільність лікування, конфіденційність пацієнтів та можливість примусового лікування в окремих випадках. Проте існує низка проблем: недостатнє фінансування державних програм лікування, відсутність чітких протоколів для реабілітації осіб із залежностями, суперечливість законодавчих норм щодо примусового лікування. Для покращення ситуації потрібна імплементація міжнародних стандартів лікування, зокрема практик, рекомендованих ВООЗ, таких як інтеграція медичних та соціальних послуг, а також правового захисту пацієнтів.

Правове регулювання процесу лікування залежностей має забезпечити створення ефективної системи підтримки пацієнтів, захист їхніх прав та запобігання дискримінації:

- Законодавство повинно регулювати діяльність медичних закладів, що надають послуги з лікування залежностей, а також визначати стандарти надання такої допомоги. У цьому контексті важливою є гармонізація національних норм із міжнародними рекомендаціями, такими як рекомендації ВООЗ [4].
- Законодавство має обмежувати доступ до психоактивних речовин, реклами потенційно залежних товарів (алкоголь,

тютюну, азартні ігри) та забезпечувати вікову верифікацію в інтернет-просторі. Ефективні приклади таких обмежень демонструють країни ЄС, де впроваджено суворий контроль за онлайн-казино та рекламою [5].

- Законодавство має гарантувати конфіденційність медичної інформації, заборону дискримінації на основі статусу залежності та сприяти створенню соціальних програм підтримки для осіб, які завершили курс лікування.

Пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання в Україні:

1. Створення єдиного закону про лікування залежностей. Закон має включати чіткі вимоги до ліцензування медичних закладів, що займаються лікуванням залежностей, стандарти терапії та механізми моніторингу їхньої діяльності.

2. Обмеження реклами. Запровадження суворого контролю за рекламою товарів та послуг, які можуть сприяти формуванню залежностей, включаючи заборону нічної реклами азартних ігор та алкоголю.

3. Соціальна відповідальність компаній. Введення спеціальних податків на продаж товарів із високим ризиком залежності, кошти від яких мають спрямовуватися на реабілітаційні програми та профілактичні кампанії.

4. Просвітницькі ініціативи. Законодавство має передбачати фінансування інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності населення про ризики залежностей та методи їхнього подолання.

Аналіз свідчить, що ефективне лікування залежностей потребує міждисциплінарного підходу, який включає медичну, соціальну та правову підтримку. Незважаючи на певні досягнення, в Україні залишається багато невирішених проблем, таких як нерівномірний доступ до лікування, низький рівень обізнаності населення та недостатня підтримка реабілітаційних програм. Міжнародний досвід, зокрема європейські програми соціальної реабілітації, може стати основою для вдосконалення української системи.

Список використаних джерел

1. Чулков О. М., Григорян А. З., Сінча К. А. Типові види залежної поведінки. Клініка, діагностика, лікування: навчально-методичний

посібник до курсу за вибором «Основи адиктології» для студентів I та II медичного факультетів, спеціальність «Лікувальна справа», «Педіатрія. Запоріжжя : ЗДМУ, 2017. 131 с.

2. Галич Я. В. Особливості реабілітації осіб із залежністю від психоактивних речовин. *Юридична психологія*. 2022. № 1 (30). С. 64–73.

3. Ландіна А. В., Лисенко О. М. Кримінально-правові заходи запобігання алкоголізму: порівняльно-правовий аспект. *Часопис Київського університету права*. 2019. С. 219–223.

4. World Health Organization (WHO) (2021). *Global status report on substance use and health*. Geneva: WHO.

5. Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMHSA) (2020). *Medications for opioid use disorder treatment*. Rockville, MD: SAMHSA.

6. American Psychiatric Association (APA) (2022). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (5th ed. textrevision)*. Washington, DC: APA.

7. Marlatt, G. A., & Gordon, J. R. (2020). Relapse prevention: maintenance strategies in the treatment of addictive behaviors. *Journal of Behavioral Medicine*, 43 (1), 67–79.

Ключові слова: залежність, психоактивні речовини, медичні аспекти, правові аспекти, замісна підтримувальна терапія, стигматизація, інтегрований підхід.

Keywords: addiction, psychoactive substances, medical aspects, legal aspects, substitute supportive therapy, stigmatization, integrated approach.

Самара Ольга Євгенівна,

кандидат психологічних наук, доцент,
клінічний психолог, психотерапевт,
експерт в області залежної поведінки,
магістр публічної служби

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5200-8619>

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ РЕЦИДИВІВ ПОВЕДІНКОВИХ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ

У статті висвітлюються сучасні психологічні та правові підходи до профілактики рецидивів поведінкових залежностей. Розглянуто ключові чинники, що впливають на повторний розвиток адиктивної поведінки, а також обґрунтовано необхідність багаторівневої взаємодії державних установ, психологів і громадських організацій для ефективного зниження ризиків рецидивів. Особливу увагу приділено питанням онлайн-середовища, посилення нормативно-правового регулювання та впровадження інноваційних психологічних програм.

В умовах цифрової ери спостерігаємо стрімке зростання поведінкових залежностей. Доступність соціальних мереж, онлайн-ігор та інтернет-шопінгу створює сприятливе середовище для формування адиктивної поведінки. На відміну від хімічних залежностей, поведінкові не передбачають вживання психоактивних речовин, проте їх наслідки для психічного здоров'я та соціальної адаптації можуть бути не менш руйнівними.

Особливу увагу привертає проблема рецидивів – повернення до деструктивної поведінки після успішного лікування. Складність цього явища полягає у взаємодії психологічних, соціальних та правових факторів.

Сучасні дослідження (Calado&Griffiths, 2020; Cooketal., 2022; Kairouz&Nadeau, 2021) підкреслюють необхідність комплексного підходу до профілактики рецидивів, що поєднує психологічні методи корекції та правове регулювання.

Мета нашого дослідження – проаналізувати ефективність різних підходів до профілактики рецидивів поведінкових залежностей на основі міжнародного досвіду останніх років.

Теоретичні засади та сучасні тенденції.

Психологічні механізми рецидивів. Сучасні дослідження показують, що в основі поведінкових залежностей лежить складна взаємодія психологічних механізмів, пов'язаних зі стресом та емоційною регуляцією. За даними Gowing (2021), ключову роль відіграє нездатність особистості гнучко реагувати на стресові ситуації [4]. У когнітивно-поведінковому підході наголошується, що деструктивні патерни мислення й поведінки, закріплені в минулому досвіді, можуть активуватися за наявності зовнішніх і внутрішніх тригерів [7]. Для запобігання рецидивам рекомендується:

- Когнітивна реструктуризація, що спрямована на виявлення та корекцію автоматичних думок, ірраціональних переконань і самозвинувачень.
- Розвиток навичок емоційної регуляції (наприклад, вправи з майндфулнес, медитації та релаксації сприяють зменшенню рівня тривоги та депресії) [8].
- Групова терапія дає змогу отримати зворотний зв'язок, розділити спільний досвід та підвищити мотивацію до зміни поведінки [9].

Правові та соціальні передумови рецидивів. Цифрова епоха створила нові виклики у сфері поведінкових залежностей. Згідно з даними ВООЗ (2021), онлайн-середовище стало основним фактором ризику, особливо для молодого покоління [10]. Gainsbury & Blaszczynski (2020) відзначають недосконалість правового регулювання цифрового простору як критичний фактор рецидивів [3]. Сучасний цифровий простір створює серйозні виклики у контексті поведінкових залежностей. Агресивний цифровий маркетинг використовує витончені методи впливу, включаючи таргетовану рекламу, що базується на аналізі особистих даних користувачів. Алгоритми спеціально налаштовані на виявлення вразливих груп, а постійні push-сповіщення та маніпулятивні техніки продажів створюють штучне відчуття терміновості та необхідності негайної дії.

Відсутність належного контролю за контентом призводить до неконтрольованого поширення потенційно небезпечного матеріалу, особливо пов'язаного з азартними іграми. Проблема посилюється відсутністю надійної вікової верифікації та прихованими механізмами монетизації. Платформи часто

не мають ефективних інструментів блокування шкідливого контенту та механізмів саморегуляції.

Особливу небезпеку становить легкість доступу до адиктивних платформ. Цілодобова доступність, мінімальні вимоги для реєстрації та спрощені системи оплати роблять їх надзвичайно доступними. Інтеграція з соціальними мережами та крос-платформна синхронізація створюють всеохоплююче середовище, де гейміфікація небезпечного контенту стає потужним інструментом формування залежності. Ці фактори формують замкнене коло, де технології систематично використовуються для посилення адиктивної поведінки.

Korn&Shaffer (2020) підкреслюють необхідність посилення відповідальності інтернет-провайдерів за поширення провокативного контенту. Cooketal (2022) акцентують увагу на проблемі соціальної стигматизації як факторі повернення до залежної поведінки. Відсутність дієвих інструментів ресоціалізації (соціального захисту, доступу до працевлаштування) може призводити до того, що людина повертається до залежної поведінки через неможливість інтегруватися у здорове середовище [2; 6].

Для досягнення мети роботи використано міждисциплінарний підхід, що включає аналіз та систематизацію наукових публікацій із психології, соціології та права за 2020–2023 роки. Порівняльно-правовий метод застосовано для виявлення особливостей регулювання онлайн-простору та діяльності азартних платформ у Європейському Союзі, США та Австралії. Крім того, проведено аналіз результатів клінічних і емпіричних досліджень, присвячених ефективності психологічних терапевтичних програм і правових інтервенцій.

Актуальні дослідження свідчать про високу ефективність поєднання когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) з мотиваційним консультуванням [7]. Важливим елементом є формування внутрішньої мотивації до змін через розвиток глибинних цінностей та впевненості у власних силах [5]. Позитивний вплив також має групова терапія, що сприяє формуванню соціальної підтримки й зменшує ризик ізоляції.

Для зміцнення «психологічного імунітету» рекомендовано застосовувати техніки майндфулнес та самоспівчуття [8]. Участь у спеціалізованих програмах допомагає людині усвідомлено

ставитися до власних звичок і вчасно виявляти деструктивні патерни, перш ніж вони переростуть у рецидив.

Із правового погляду найефективнішими заходами вважають:

1. Ліцензування та контроль діяльності платформ. Запровадження вимог до онлайн-сервісів, зокрема до алгоритмів рекомендацій та системи ідентифікації користувачів, з метою обмеження доступу осіб групи ризику [6].

2. Заборона агресивної реклами. Нормативно-правові документи в окремих країнах ЄС уже містять норми щодо заборони нічної реклами азартних ігор та обмеження кампаній, орієнтованих на підлітків [1].

3. Соціальна відповідальність провайдерів. Додаткові податки та збори, що спрямовуються до фондів лікування адикцій, можуть стимулювати компанії до співпраці з державними органами у сфері профілактики рецидивів [4].

Інтегративний підхід. Результати досліджень підтверджують, що відсутність цілісної системи заходів, яка об'єднує психологічну допомогу та правове регулювання, підвищує ризик швидкого повернення до залежної поведінки [9]. Отже, інтегративний підхід має включати:

- Наявність кваліфікованих психологів, психотерапевтів та соціальних працівників, що працюють у команді.
- Оновлену законодавчу базу, яка чітко регулює діяльність онлайн-платформ, рекламу та механізми контролю.
- Соціальну підтримку (ресоціалізація, центри допомоги, програми з працевлаштування й адаптації) для осіб, котрі завершили реабілітаційні програми.

Висновки. Комбінація психологічних і правових заходів є визначальною у профілактиці рецидивів поведінкових залежностей, адже суто терапевтичні втручання без належної законодавчої підтримки та контролю онлайн-середовища не гарантують тривалого результату. Зокрема, посилення норм щодо реклами ризикованих або залежних форматів дозволить підвищити відповідальність провайдерів і створить додаткові бар'єри для повернення до деструктивної поведінки.

Водночас психологічна профілактика має базуватися на поєднанні когнітивно-поведінкового та екзистенційного підходів. Когнітивно-поведінкова складова зосереджується на формуванні навичок усвідомленої саморегуляції, розвитку

групової підтримки та поступовій корекції деструктивних моделей мислення. Екзистенційний компонент дає змогу людині переосмислити життєві цінності, знайти сенс у власному досвіді й посилити життєстійкість, що істотно знижує ризик повторних епізодів залежної поведінки.

Не менш важливим є сприяння соціальній інтеграції та подолання стигми. Забезпечення доступу до реабілітаційних програм, психологічної допомоги та подальшого супроводу після лікування дає змогу людині повернутися до активного соціального життя й суттєво знижує імовірність повторного залучення до адиктивного середовища. Таким чином, синергія психологічних, екзистенційних і правових інструментів у поєднанні із соціальною підтримкою є оптимальним шляхом до ефективної профілактики рецидивів та формування довготривалої відмови від залежної поведінки.

Формування системи ефективної профілактики рецидивів поведінкових залежностей у майбутньому вимагає посиленої міждисциплінарної співпраці психологів, правників, державних органів та громадських організацій. Успішність такого підходу визначається здатністю різних ланок системи скоординовано реагувати на виклики сучасного цифрового простору, а також забезпечувати тривалу підтримку осіб, які зазнали впливу поведінкових залежностей.

Список використаних джерел

1. Calado, F., & Griffiths, M. D. (2020). Problem gambling worldwide: An update and systematic review of empirical research (2000–2015). *Journal of Behavioral Addictions*, 9 (4), 724–756.
2. Cook, S. H., Shead, W. A., Bliuc, A. M., & Hodgins, D. C. (2022). Examining the influence of social identity on gambling-related outcomes. *Addictive Behaviors*, 127, 107236.
3. Gainsbury, S. M., & Blaszczynski, A. (2020). Digital gambling and its impacts on gambling. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 31, 8–13.
4. Gowing, L. R. (2021). Behavioral addictions: Emerging perspectives and intervention strategies. *Global Health Journal*, 5 (1), 34–42.
5. Kairouz, S., & Nadeau, L. (2021). Understanding patterns of gambling and problem gambling among older adults: A scoping review. *Journal of Gambling Studies*, 37 (2), 353–372.
6. Korn, D. A., & Shaffer, H. J. (2020). The evolution of gambling and its implications for health, psychology, and social policy. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 18 (4), 845–858.

7. Smout, M., Malvaso, C., & Moulding, R. (2021). Evaluation of cognitive behavior therapy for non-substance-related addictions: A systematic review. *Clinical Psychology Review*, 87, 102033.

8. Takahashi, S., & Sato, T. (2022). Mindfulness-based interventions for behavioral addictions: A review of recent evidence. *Addictive Disorders & Their Treatment*, 21 (4), 183–192.

9. Weinstock, J., Gaudiano, B. A., & Epstein, E. E. (2023). Innovations in relapse prevention for behavioral addictions. *Journal of Behavioral Medicine*, 46 (1), 140–152.

10. World Health Organization (WHO). (2021). Global status report on preventing online behavioral addictions. Geneva: WHO.

Ключові слова: рецидив, поведінкові залежності, когнітивно-поведінковий підхід, екзистенційний підхід, правове регулювання, профілактика, онлайн-середовище.

Keywords: relapse, behavior aladdictions, cognitive-behavioral approach, existential approach, legal regulation, prevention, online environment.

Татьянчиков Андрій Олександрович,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1721-0891>

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОДІАГНОСТИКИ НА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНІЙ ПРОГРАМІ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Підготовка фахівців з юридичної психології є вкрай актуальною через зростаючі виклики у правовій сфері, пов'язані з необхідністю глибшого розуміння психологічних аспектів поведінки осіб, залучених до правових процесів. Юридичні психологи відіграють ключову роль у судово-психологічній експертизі, профілактиці злочинності, ресоціалізації правопорушників і підтримці жертв правопорушень. Їхня робота сприяє підвищенню ефективності правосуддя, адже вони забезпечують науково обґрунтовану оцінку особистісних характеристик, психоемоційного стану та мотивації учасників правових відносин.

Однією з ключових компетентностей, якою мають володіти фахівці з юридичної психології, є здатність до застосування валідних та надійних психодіагностичних методів, що є вкрай важливим для оцінки психічного стану особистості, який, у свою чергу, може впливати на правову поведінку, прогнозування ризиків девіантних дій. Застосування таких методів забезпечує надійність експертних висновків і їх відповідність вимогам правової системи.

Вивчення дисципліни «Психодіагностика» на освітній програмі «Юридична психологія» має важливе значення для підготовки фахівців, які поєднують знання психології з правовою сферою. Актуальність цієї дисципліни зумовлена зростаючими потребами сучасного суспільства у кваліфікованих спеціалістах, здатних проводити психологічну експертизу, розробляти профілі особистості та ефективно працювати з особами, залученими до правової сфери, включаючи підозрюваних, потерпілих, свідків тощо. Успішне засвоєння психодіагностики дозволяє майбутнім юридичним психологам вирішувати широкий спектр професійних

завдань у сфері судово-психологічної експертизи, ресоціалізації правопорушників та профілактики девіантної поведінки.

Метою викладання дисципліни є формування в здобувачів теоретичних знань і практичних навичок використання психодіагностичних методів у юридичній діяльності. Особлива увага приділяється аналізу та інтерпретації результатів досліджень, проведених за допомогою стандартизованих методик, адаптованих до специфіки правової сфери. У рамках освітнього процесу здобувачі вивчають принципи побудови тестів, основи психологічного вимірювання та діагностики особистості, що дозволяє їм ефективно застосовувати ці знання в роботі з різними категоріями клієнтів, зокрема особами, які перебувають у стресових або кризових станах.

Однією з ключових особливостей викладання психодіагностики для майбутніх юридичних психологів є акцент на адаптації методик до умов юридичної практики. На відміну від інших напрямків психології, де психодіагностика може мати переважно корекційне, терапевтичне, реабілітаційне або дослідницьке спрямування, юридична психологія потребує методик, які відповідають високим вимогам до об'єктивності та надійності. Студенти повинні оволодіти навичками застосування таких методів, як експрес-діагностика агресивності, оцінка рівня стресостійкості чи аналіз когнітивних процесів у контексті досудового розслідування.

Юридичним психологам знання з психодіагностики необхідні для забезпечення достовірності та наукової обґрунтованості експертних висновків. Від цього залежить ефективність взаємодії із судами, слідчими органами, адвокатами, а також здатність фахівця адекватно реагувати на потреби системи правосуддя. Специфіка їхньої роботи вимагає вміння враховувати фактори маніпуляції, симуляції чи агравації, що часто зустрічаються у правовій сфері. Тому важливим аспектом викладання є навчання студентів виявленню можливих спотворень результатів психодіагностичного дослідження.

Таким чином, викладання психодіагностики в межах освітньої програми «Юридична психологія» відрізняється інтеграцією психологічних знань із правовими аспектами діяльності, орієнтацією на специфічні запити правової системи та підготовкою до роботи в умовах підвищеної відповідальності.

Ця дисципліна сприяє формуванню професійної компетентності майбутніх фахівців, забезпечуючи їх необхідними знаннями та навичками для виконання завдань у сфері юридичної психології.

Список використаних джерел

1. Андросюк В., Барко В. Психологічні принципи й можливості підвищення ефективності психодіагностичного вивчення персоналу Національної поліції України. *Юридична психологія*. 2023. Вип. 33 (2). С. 7–17.
2. Бочелюк В., Панов М., Турубарова А. Теоретико-методологічні підходи юридичної психології в процесі професійної підготовки майбутніх психологів. *Перспективи та інновації науки*. 2024. Вип. 7 (41). С. 601–617.
3. Дехтяренко І. Теоретико-методологічні засади здійснення професійного психологічного відбору військовослужбовців до Національної гвардії України. *Юридична психологія*. 2022. Вип. 31 (2). С. 47–53.

Ключові слова: психодіагностика, професійна компетентність, юридична психологія.

Keywords: psychodiagnostics, professional competency, law psychology.

Ташматов Вячеслав Абдуллайович,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3786-9004>

Глухая Анастасія Олександрівна,

здобувач факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Юридична психологія, як галузь, що вивчає поведінку та психічні процеси учасників правовідносин, набуває особливої ваги в умовах повномасштабного вторгнення. Сучасні виклики, пов'язані з війною, ставлять перед юристами та психологами нові завдання: підтримка постраждалих, робота з особами, що пережили травми, та забезпечення належного психологічного супроводу в судових процесах. Війна суттєво впливає на психічний стан населення, зокрема на учасників правових процедур, що обумовлює необхідність удосконалення підходів до психологічної допомоги та аналізу психічних станів у правовій сфері.

Актуальність теми дослідження зумовлена новими викликами, що постають перед юридичною психологією в умовах воєнного стану. Зростання кількості випадків травматизації та психологічних розладів серед населення вимагає нових підходів до роботи з постраждалими та учасниками судових процесів. Юридична психологія сьогодні стає важливим інструментом забезпечення психологічної підтримки, профілактики психічних розладів та адаптації осіб, які беруть участь у судочинстві, до нових реалій.

Юридична психологія – це прикладна та науково-орієнтована галузь психології, що ґрунтується на знаннях основних принципів загальної та соціальної психології, а також тісно переплітається з юриспруденцією. У сучасних умовах важливість психологічних знань відчувається в усіх сферах, але особливо актуальною ця проблема стає у правоохоронній діяльності.

Спільне застосування психології та юриспруденції в рамках юридичної психології сприяє взаємному збагаченню обох наук і дозволяє ефективно вирішувати ключові завдання, зокрема підвищення результативності діяльності правоохоронних органів [3, с. 4].

Академік В. Костицький підкреслює, що потреба юриспруденції в психологічних знаннях стала основою для розвитку юридичної психології, яка одночасно є і юридичною, і психологічною наукою, що досліджує психологічні аспекти застосування права. Він зауважує, що виникнення цієї міждисциплінарної науки сприяє не тільки розвитку психології, але й вдосконаленню юридичних знань. У свою чергу, академік В. Коновалова описує юридичну психологію як науку, що виникла на перетині загальної психології та окремих галузей права. Вона вивчає психологічні закономірності поведінки осіб, що взаємодіють із системою правосуддя, що робить її важливим інструментом для розв'язання різноманітних правових проблем [2, с. 17].

Юридична психологія, як наука, знаходиться на перехресті двох великих дисциплін – загальної психології та юриспруденції, що створює певні труднощі при визначенні її структури та системи. Цей суміжний характер науки зумовлений її здатністю поєднувати різні підходи до вивчення психології та правових процесів, що, в свою чергу, вимагає особливого підходу до організації її наукових основ. Формування системи юридичної психології залежить від того, яка з двох складових – психологічна чи юридична – домінує у конкретному дослідженні, а також від завдань, що ставляться перед цією наукою в конкретний історичний момент.

Якщо б система юридичної психології будувалася на основі лише загальних принципів психології, це призвело б до поверхневого осмислення психологічних аспектів у правовій сфері, що, фактично, означало б лише фрагментарне застосування психологічних знань до юридичних проблем. Тому правильним є інтегративний підхід, що дозволяє розглядати юридичну психологію як окрему дисципліну, яка взаємодіє з іншими науковими напрямками, включаючи загальну психологію і юриспруденцію.

Сьогодні в юридичній психології спостерігається домінування досліджень, що стосуються психологічної підтримки

та забезпечення різних аспектів юридичної діяльності. Іноді межі між юридичною психологією та психологією діяльності в особливих умовах є нечіткими, що вимагає створення власних дослідницьких методик і підходів. Незважаючи на ці виклики, практика юридичної психології продовжує розвиватися, стає дедалі популярнішою, відкриваючи нові можливості для кадрових змін у правоохоронних органах і юридичних установах, а також активно адаптується до нових вимог часу, демонструючи свою гнучкість і ефективність у вирішенні складних правових проблем [1, с. 256].

Наразі, актуальні виклики для юридичної психології в умовах повномасштабного вторгнення включають необхідність комплексного реагування на глибокі психологічні травми та порушення психічного здоров'я серед цивільного населення, військових та правоохоронців. Багато українців зіштовхуються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресією та тривожними станами, що загострюються через постійні обстріли, втрати близьких і необхідність перебувати у зоні конфлікту. Психологи та спеціалісти з психічного здоров'я стикаються з безпрецедентними викликами, адже традиційні методи лікування часто виявляються недостатніми в умовах, де стресові фактори є постійними, а умови лікування – обмеженими. Фахівці з різних країн наголошують на необхідності адаптації допомоги до умов війни, зокрема через створення програм швидкого реагування, що враховують особливості психотравматичного досвіду людей, які залишаються у зоні конфлікту або є вимушеними переселенцями.

Інший важливий аспект стосується подолання правових і психологічних наслідків воєнних злочинів, зокрема катувань та насильства. Психологи, що працюють із потерпілими, зіштовхуються із завданням документування злочинів, підтримки свідків та допомоги в їхній реабілітації. Водночас, ускладнюється проведення судових експертиз та психологічних оцінок у справах про воєнні злочини через те, що багато постраждалих мають тривалі психічні наслідки травматичного досвіду. Фахівці підкреслюють важливість підготовки психологів та правозахисників до роботи з травмою в умовах війни, а також необхідність розширення міжнародної співпраці для обміну досвідом і ресурсами, що сприятиме кращій адаптації наявних

методик і створенню нових підходів для подолання наслідків воєнних конфліктів [4; 5].

Отже, юридична психологія, як міждисциплінарна наука, відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності правоохоронної діяльності, оскільки її принципи та методи тісно пов'язані з юридичними аспектами, такими як судочинство та правозастосування. Проблеми, що виникають через синтез психології та юриспруденції, вимагають гнучких та адаптованих підходів, оскільки юридична психологія повинна враховувати як загальні психологічні закономірності, так і специфіку правових норм та процедур. Зокрема, важливим є розвиток нових методик, які дозволяють ефективно вирішувати психологічні проблеми, що постають перед особами, що беруть участь у правовому процесі, а також в умовах специфічних ситуацій, зокрема в контексті воєнного стану. Актуальні виклики для юридичної психології в умовах повномасштабного вторгнення підкреслюють необхідність спеціалізованих знань і методів, спрямованих на підтримку психологічного здоров'я постраждалих та реабілітацію свідків воєнних злочинів. Врахування психотравмуючого досвіду людей, адаптація допомоги до умов війни та розвиток міжнародної співпраці є важливими аспектами, що сприяють удосконаленню юридичної психології, роблячи її більш ефективною у розв'язанні проблем, що виникають унаслідок збройного конфлікту.

Список використаних джерел

1. Кирко В. О. Теоретичні та методологічні проблеми юридичної психології. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 17 травн. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 254–256.
2. Озерський І. В. Актуальні проблеми юридичної психології : навч. посіб.. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 300 с.
3. Юридична психологія : навчально-методичний посібник / укл. : І. А. Нестерова. Ужгород : Видавництво Ужгородського національного університету, 2022. 54 с.
4. Anjum, G., Aziz, M., Hamid, H. Life and mental health in limbo of the Ukraine war: How can helpers assist civilians, asylum seekers and refugees affected by the war? [Електронний ресурс]. *Frontiers*. 2023. – URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2023.01188/full>.

5. Human Rights House Foundation. Ukraine: 2023 Advocacy update, justice, support to Ukraine, accountability [Електронний ресурс]. *Human Rights House Foundation*. 2023. URL: <https://humanrightshouse.org/news/2023-advocacy-update-justice-support-to-ukraine-accountability/>

Ключові слова: юридична психологія, постраждалі, правові процеси, потерпілі, психічне здоров'я.

Keywords: legalpsychology, victims, legal processes, victims, mental health.

Ташматов Вячеслав Абдуллайович,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3786-9004>

Мовчан Рената Богданівна,

здобувач факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Юридична психологія як галузь наукових досліджень відіграє важливу роль у розумінні та вирішенні правових, соціальних та психологічних викликів, особливо в умовах надзвичайних ситуацій, таких як війна. Військові дії в Україні суттєво впливають на суспільство, включаючи правову сферу та психологічне здоров'я населення. Зміни, що виникають під впливом війни, стимулюють розвиток юридичної психології, адаптацію її методів та концепцій для роботи з людьми, які пережили травматичний досвід, відчули втрату або зіткнулися з правовими ускладненнями через військові дії.

Війна вносить суттєві корективи у функціонування правових систем і суспільних процесів, ставлячи перед юридичною психологією нові завдання, такі як робота з жертвами насильства, військовополоненими, ветеранами та населенням, яке втратило близьких або майно. Сучасні дослідження фокусуються на вивченні психологічних наслідків війни та наданні психологічної підтримки в юридичних рамках, що підвищує значення та актуальність юридичної психології як науки. Спеціалісти в цій галузі потребують глибоких знань щодо роботи з травмою, психологічною реабілітацією та правових аспектів воєнного часу, що робить юридичну психологію невід'ємним компонентом у подоланні наслідків війни та забезпеченні справедливості.

Термін «психологія» походить від грецьких слів ψυχή – «душа» та λόγος – «слово» чи «вчення», що загалом означає знання про душевні аспекти та психічні процеси. Як наукова дисципліна, психологія досліджує факти, закономірності

та механізми функціонування психіки. Юридична психологія, зокрема, зосереджується на специфіці психічних процесів, які виникають в контексті взаємодії «людина – право». Психічні особливості людини, що задіяна у сфері судочинства або правової діяльності, є унікальними, оскільки залежать від виконання численних соціальних і правових обов'язків. Ці особливості і стали підґрунтям для виокремлення юридичної психології як науки, яка аналізує психічні закономірності, що проявляються в правових і суспільних відносинах, врегульованих правом [4, с. 4].

У сучасних умовах військової агресії юридична психологія набуває особливого значення, адже правова система стикається з новими викликами, що вимагають глибокого розуміння психологічних аспектів правових процесів.

Повномасштабна агресія з боку Російської Федерації проти України загострила потребу у створенні систем діагностики та профілактики, спрямованих на виявлення та подолання психологічних проблем, які виникають у зв'язку з правовими викликами воєнного часу [1, с. 22].

Наразі, для науковців у сфері психології надзвичайно актуальним є завдання розвитку юридичної психології з огляду на специфіку воєнного стану в країні. У закладах вищої освіти, які забезпечують підготовку фахівців у цьому напрямі, постала потреба у значному вдосконаленні певних науково-методичних програм. Так, у рамках кримінальної психології необхідно звернути увагу на дослідження біологічних, соціальних та психологічних аспектів, що визначають поведінку правопорушників в умовах військових дій. Важливими стають питання психологічної підготовки слідчих, особливо щодо діяльності на звільнених територіях, а також вивчення психологічних характеристик осіб, які стали жертвами або свідками насильства під час війни. У свою чергу, психологічні аспекти проведення слідчих дій на деокупованих територіях теж вимагають окремої уваги. Крім того, сучасні обставини потребують розгляду нових тем у сфері судово-психологічної експертизи [3, с. 181–182].

У підготовці майбутніх психологів-поліцейських в межах окремих дисциплін доцільно зосередитися на нових темах, актуальних для воєнного часу. Наприклад, у дисципліні

«Психологія сім'ї» важливо розглянути теми, пов'язані з підтримкою сімей з дітьми та підлітками, що перебувають у складних умовах війни, а також питання психологічної допомоги сім'ям, які пережили травматичні події. Дисципліна «Психологія та допомога при гострій травмі та ПТСР» може включати теми, що стосуються гострих реакцій на стрес та навичок саморегуляції, зокрема, методів кризової самопомоги. У «Віковій психології» доцільно зосередитися на специфічних потребах людей похилого віку під час воєнних дій, а в рамках «Юридичної психології» варто звернути увагу на надання первинної психологічної допомоги дистанційно.

Також корисними будуть теми щодо роботи з особами, які змушені змінити місце проживання, у дисципліні «Соціальна психологія», і питання превенції суїцидів у межах «Психології девіантної поведінки». Такий підхід дозволить забезпечити комплексну підготовку, необхідну для фахівців, які працюватимуть у системі «людина-право», та сприятиме розвитку юридичної психології в умовах військової агресії. Важливо, щоб у цей процес були залучені як науковці, так і практики, фахівці з права та психології [2]. Війна посилює вплив стресових факторів на всіх учасників правових відносин, починаючи від постраждалих та свідків до правозахисників, суддів і слідчих. У зв'язку з цим актуальним стає розвиток таких напрямів юридичної психології, як психологія травми, психологічна реабілітація постраждалих, профілактика професійного вигорання працівників судової системи та правоохоронних органів. Окрім того, виникає необхідність у розробці методик дистанційної психологічної підтримки та судово-психологічної експертизи, особливо для роботи на деокупованих територіях. Системна інтеграція психологічних знань у правову сферу в умовах війни сприяє підвищенню ефективності правосуддя та захисту прав людини, враховуючи виклики, з якими зіштовхуються як цивільні особи, так і фахівці правової сфери.

Таким чином, повномасштабна агресія з боку російської федерації проти України значно загострила потребу в адаптації та розвитку юридичної психології. Сучасні реалії вимагають створення ефективної системи діагностики, профілактики та підтримки для осіб, залучених у правову сферу

та постраждалих від воєнних дій. Особливо важливими стають питання адаптації освітніх програм для підготовки фахівців, які зможуть надавати професійну допомогу на деокупованих територіях, працювати з жертвами насильства і надавати підтримку тим, хто пережив травматичні події. Необхідно приділити особливу увагу вивченню психологічних аспектів роботи з правопорушниками під час війни, а також забезпечити належну підтримку фахівцям, що зіштовхуються з підвищеними стресовими факторами в судовій та правоохоронній системах. У результаті системна інтеграція психологічного знання в юридичну практику здатна підвищити якість правосуддя та сприяти захисту прав людини, відповідно до сучасних потреб та викликів воєнного часу.

Список використаних джерел

1. Галич М., Литвин В. Загальна характеристика посттравматичного стресового розладу в умовах воєнного часу: діагностика та профілактика. *Юридична психологія*. 2022. С. 22–28.
2. Макарова О. П. Психолого-педагогічні особливості підготовки майбутніх поліцейських до службової діяльності в екстремальних умовах. Актуальні аспекти психологічного забезпечення професійної діяльності сил безпеки та оборони України. Харків. Національна академія Національної гвардії України, 2021. 322 с. С. 175–178.
3. Макарова О. П. Розвиток юридичної психології в умовах воєнного стану. *Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєної реабілітації*: матеріали VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнар. участю), м. Львів, 27 жовт. 2023 р. Львів, 2023. С. 181–183.
4. Юридична психологія: навчальний посібник [електронне видання] / М. О. Оксютів, В. В. Коширець, А. Б. Мудрик. Житомир: Житомирська політехніка, 2024. 161 с.

Ключові слова: юридична психологія, військові дії, поліцейський-психолог, психологічна реабілітація.

Keywords: legal psychology, military operations, police psychologist, psychological rehabilitation.

Ташматов Вячеслав Абдуллайович,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3786-9004>

Папінян Вікторія Валентинівна,

асистент кафедри психології

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-7936-8734>

Атанасова Кароліна Костянтинівна,

здобувач факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ ПРАЦІ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ НЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Вивчення психічного здоров'я професіоналів екстремального профілю з'являється присвячено ряд наукових робіт, а саме: психічне здоров'я військових авіаторів; формування у фахівців пожежної охорони емоційної стійкості перед більш інтенсивними стресовими факторами; емоційна стійкість працівників органів внутрішніх справ (З. Р. Шайхлісламов); психічна допомога військовослужбовцям (Є. М. Потапчук, 2004); поганий психічний стан і реакції працівників підрозділів МНС України (С. М. Миронець, 2007); регулювання психічної напруги пілотів під час наземної льотної підготовки (Д. П. Приходько, 2010); психологічні умови формування мотивації здоров'я у керівників органів внутрішніх справ (Д. М. Супрун, 2011); вплив умов соціальної ізоляції на психічне здоров'я курсантів прикордонних навчальних центрів (Т. В. Вербанова, 2012); соціально-психологічні фактори захисту психологічного здоров'я працівників МНС (Н. О. Світлична, 2013); Психологічна профілактика професійного вигорання у військовослужбовців Державної прикордонної служби України (О. М. Хайрулін, 2013); психологічні особливості емоційної стійкості рятувальників.

Термінологічний словник екстремальної та кризової психології визначає критерії психічного здоров'я як: збіг суб'єктивних образів з об'єктами, відображеними в дійсності, а характер реакції – зовнішніми подразниками, змістом

життєвих подій; відповідний віку рівень інтелекту в емоційній, інтелектуальній та когнітивній сферах людини; адаптація в мікросоціальних відносинах; контролюючи поведінку, розумно плануючи життєві цілі та підтримуючи дії для їх досягнення [9], маючи на увазі аспекти психічного здоров'я працівників більш важкого профілю, Н. збереження цілісності, регулювання емоційної та когнітивної сфер, а також функціонування в стресових та екстремальних умовах [1].

Ф. С. Пекарський каже, що критеріями психічного здоров'я правоохоронця є: повноцінна працездатність, професійно розвинутий і усвідомлюючи себе сучасною людиною відповідно до соціальних вимог обраної ним професії; має відчуття стабільності та тотожності своїх переживань у подібних обставинах і ситуаціях; критика власної інтелектуальної діяльності та її результатів; адекватно реагувати на події, що відбуваються у світі, зауваження та критику з боку керівництва, колег та членів родини; керувати індивідуальною поведінкою відповідно до соціальних норм, традицій, законів і настанов агентства; планувати діяльність особистого життя (включаючи професійні завдання) і виконувати їх; здатність змінювати поведінку відповідно до життєвих обставин, обставин, умов професійної діяльності; знання та практичне застосування техніки безпеки та гігієни праці; розуміння особистих настроїв, бажань і мотивів щодо істотних установок на професійний етикет і трудову поведінку; готовність до особистісного зростання та подолання життєвих і професійних стресів; здатність продуктивно працювати, а також вносити вагомий внесок у життя співробітників і своєї родини [3].

Такий вчений як В. А. Шаповал пропонує наступні критерії для цієї професійної групи: розвинена рефлексія; стресостійкість; уміння знаходити особисті ресурси; самосвідомість і здатність справлятися з емоційними проблемами без наслідків для всіх навколо; особиста об'єктивність як чітке уявлення про сильні та слабкі сторони людини. Цю точку зору висловлює С. Д. Максименко, який очолює групу дослідників критеріїв психічного здоров'я військовослужбовців. Зокрема, дослідники виділяють наступні критерії: розвиток різноманітних емоцій і почуттів, здатність їх контролювати та керувати ними, набуття навичок зменшення

негативного впливу стресорів. Дослідники також зазначають, що військовослужбовця можна вважати психічно здоровим, якщо він є морально зрілим, інтелектуально зрілим, психологічно стійким, соціально адаптованим, володіє військовими навичками, адаптується до військової служби, здатний долати пов'язані з цим психофізичні навантаження.

Вважаємо, що зазначені характеристики також можна розглядати як критерії психічного здоров'я військовослужбовців, однак у більшості наукової літератури можна знайти підхід до встановлення критеріїв психічного здоров'я фахівців, зазначених вище. психічні стани, процеси, поведінка тощо.

Виходячи з теоретичного аналізу проблеми психічного здоров'я працівників шкідливих професій, слід зазначити, що, по-перше, ми намагаємося проаналізувати дослідницькі підходи до встановлення критеріїв психічного здоров'я працівників шкідливих професій., насамперед рятувальників, вивчати їх на цій основі, оскільки існуючі критерії не є задовільними через їхню недостатню теоретичну та методологічну обґрунтованість; по-друге, зазначені критерії є специфічними, за параметрами професійної діяльності конкретних суб'єктів; по-третє, ці критерії постають як набір професійних вимог до фахівців у ризикових сферах; і по-четверте, особливі критерії психічного здоров'я є перешкодою для зайняття посад у сферах зайнятості. Державна служба України з надзвичайних ситуацій.

Список використаних джерел

1. Військова психологія та педагогіка : інноваційний підхід : підручник : у 2 ч. Ч. 1 / С. Д. Максименка та ін. Київ : НУОУ, 2012. 472 с.
2. Світлична Н. О. Соціально-психологічні чинники збереження психологічного здоров'я працівників МНС : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата психол. наук : 19.00.09. Харків, 2013. 18 с.
3. Корольчук М. С., Крайнюк В. М. Теорія і практика професійного психологічного відбору : навч. посіб. Київ : Ніка-Центр, 2006. 536 с.
4. Методологічні та теоретичні проблеми психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук та ін. Київ : Ніка-Цент, 2008. 336 с. 235No 4(15)

Ключові слова: екстремальні умови праці, небезпечні професії, продуктивність, психічне здоров'я.

Keywords: extreme working conditions, dangerous occupations, productivity, mental health.

Ташматов Вячеслав Абдуллайович,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3786-9004>

Пахомова Анастасія Валеріївна,

здобувач факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ВПЛИВ ДИСТРЕСУ НА КОГНІТИВНІ ФУНКЦІЇ ЛЮДИНИ

Психологія відіграє важливу роль у нашому житті, особливо коли мова йде про прийняття рішень. Зв'язок між психологією та прийняттям рішень є частиною нашої щоденної роботи. Риси особистості, емоції, мотивація та когнітивні упередження впливають на нашу здатність оцінювати альтернативи та приймати рішення.

Одним із найважливіших внесків психології в процес прийняття рішень є роль емоцій. Наші емоції підказують нам, про що думати, коли приймаємо рішення. Вони можуть відображати наші особистості, страхи та бажання. Врахування наших емоцій може допомогти нам приймати кращі та більш обґрунтовані рішення.

Окрім сили розуму, психологія також вивчає силу людських емоцій у прийнятті рішень. Такі когнітивні здібності, як увага, пам'ять і рефлексія, впливають на сприйняття та розуміння. Враховуючи цю інформацію, можна приймати зважені та обґрунтовані рішення [6, с. 32].

Не життєва подія викликає у нас стрес (зміна роботи, місця проживання, розрив стосунків тощо), а втрата будь-якої сфери життя, пов'язаної з нею – втрата статусу, гроші, влада, зміна звичайних обставин, втрата робочого приладдя, втрата самоповаги тощо, зміна його звичного способу життя та випадки застосування надмірної сили викликають занепокоєння. Причиною стресу часто є неприємні події, особливо якщо вони несподівані та поза нашим контролем. Ми відчуваємо стрес, коли перебуваємо в ситуаціях невизначеності або двозначності, коли стикаємося з міжособистісними конфліктами. Але навіть

у повсякденному житті ми піддаємося більшому стресу, ніж ми думаємо. [2, с. 12].

Стресори інтенсивні та неминучі, поступово нарастаючи. Наприклад, навіть один епізод надзвичайного стресу, викликаного трагедією, може призвести до серйозної хвороби і навіть смерті. Найпоширенішою є ситуація, коли людина захворіла через наслідки звичайних стресових подій. Наприклад: має бути захист магістерської, потім зривається заплановане весілля... Як результат – дуже серйозний грип. Саме вплив хронічного стресу, зокрема, пояснює добре відому залежність між соціальним класом і очікуваною тривалістю життя: багаті та освічені в середньому живуть довше та здоровіше, ніж бідні та неосвічені. Спочатку поняття стресу виникло у фізіології для опису специфічної реакції організму («загальний адаптаційний синдром») у відповідь на будь-який несприятливий вплив [5, с. 45].

Кожна нова життєва ситуація стимулює розумову активність людини, щоб зрозуміти, наскільки це довго і небезпечно. Кожен думає: «Чи комфортно мені?», «Якщо так, то якою мірою?». Наступним кроком є порівняння власної здатності людини справлятися зі стресом і вимогами екстремальної ситуації. Стрес починається, коли людина усвідомлює, що ситуація (реальна чи уявна) становить фізичну чи психічну загрозу (первинна оцінка) і усвідомлює, як ефективно реагувати на ці події (вторинна оцінка не в змозі [4, с. 67].

Р. Лазарус розрізняв три типи оцінки стресу: 1) травматична втрата когось або чогось особисто важливого (смерть, тривале розлука, втрата роботи, здоров'я тощо); 2) оцінка ризику, коли ситуація вимагає, щоб індивід мав більше ресурсів для подолання, ніж він має; 3) оцінити складність завдання (проблеми), його відповідальність і ризику.

Стрес можна переоцінити в процесі зв'язування пристосувальних реакцій організму як індикатора ефективності подолання ситуації і коригування відповідного психофізіологічного настрою до повного усунення стресу. На оцінку події як стресової впливають емоції, викликані стресовою ситуацією, невизначеність, пов'язана з відсутністю інформації для оцінки події, важливість події для людини (або інших), її важливість для продуктивності та кінцевий результат [3, с. 39].

Численні дослідження чітко показали, що специфічний механізм опору організму не можна звести до зміни рівня «адаптивних гормонів» у крові, а має більш складний характер. Нервова система відіграє ключову роль у регуляції явищ реактивності організму та адаптації. Емоційне напруження завжди супроводжується тим, що називається фізичним. К. Лішак Е. Ендречі зазначає, що афективним компонентом рівня виділення адренокортикотропного гормону є «емоційний заряд» діяльності. Емоційне збудження є єдиним фактором, який запускає гормональну адаптаційну реакцію. Гомеостатичні реакції, у свою чергу, визначають поведінкову реакцію організму, яка виражається в підготовці до боротьби чи втечі [4, с. 42].

Перебування в стані стресу не є безстроковим, оскільки резерви адаптаційної енергії обмежені. Тому, якщо стресовий фактор діє на організм людини, фізіологічний стрес переходить у патологічний стрес, тобто людина починає хворіти і навіть може померти. Психосоматичні захворювання, такі як артеріальна гіпертензія, неспецифічний коліт, синдром подразненого кишечника та інші захворювання є ускладненнями тривалого психологічного стресу. Загальний адаптаційний синдром зачіпає емоційну нервову систему, тобто амбігіозну систему. Коли людина торкається чогось вперше, виникають рефлекторні емоції (наприклад, страх, задоволення). Іншими словами, якщо це страх, то спрацьовує тривога, виникає реакція «бийся або біжи» і виділяються кортикостероїди, які ще більше стабілізують цю реакцію. Спочатку, на стадії тривоги, людина може відмовлятися від їжі, але на другій стадії підвищується апетит і виникає стресова їжа. Спочатку вона нічого не їсть, бо бігає чи стріляє, тобто реакція «втечі» [3, с. 12].

Стрес – це тривалий процес, він не має ні початку, ні кінця, але має коливання, періоди – стани тривоги, опору, виснаження. Стрес у житті присутній під час еустресу, тоді як стрес виникає при перевантаженні. Щоб впоратися зі стресом, необхідно контролювати ситуацію, і в цьому можуть допомогти різні консультації та психотерапевтичні техніки, які допоможуть контролювати емоції. Ключ до подолання напруги – почути, що історія під контролем. Найбільшу загрозу психологічному

здоров'ю людини становить стрес, який загрожує фізіологічному та фізичному здоров'ю.

Список використаних джерел

1. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія. Київ : Ніка Центр, 2007. 432 с.
2. Кравчук С. Л. Психологічні особливості емоційної стійкості та самоконтролю особистості. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць ; Інститут психології ім. Г. С. Костюка. Київ : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2014. Том 10. Вид. 26. С. 467–481.
3. Крайнюк В. М. Аналіз обумовленості стресостійкості її первинними характеристиками. Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України. Київ : Логос, 2007. Т. 7. № 10. С. 178–183.
4. Крайнюк В. М. Механізми формування стресостійкості особистості / Інститут психології ім. Г. С. Г. С. Костюка АПН України. Київ : Логос, 2004. Т. 6. № 7. С. 155–162.
5. Мигаль Г. В. Стресостійкість людини. Методи підвищення стресостійкості. Національний аерокосмічний університет імені НІТ. Жуковського «СІНО». С. 248–252. [Електронний ресурс]. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/vikit/2008_39/p_248-252.pdf
6. Харченко Д. М. Психосоматичні розлади. Теорії, методи діагностики, результати досліджень. Київ : Видавництво «Слово», 2017.

Ключові слова: стрес, когнітивні функції, увага, пам'ять, рішення, емоційний стрес, адаптація, стресори.

Keywords: stress, cognitive functions, attention, memory, decision, emotional stress, adaptation, stressors.

Ташматов Вячеслав Абдуллайович,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3786-9004>

Петровчан Діана Михайлівна,

здобувач факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОЯВИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ПСИХОЛОГІЇ

Проблематика девіантної поведінки серед студентської молоді є надзвичайно важливою у сучасних умовах, оскільки цей період життя характеризується складним процесом формування особистості. Особливий інтерес викликає аналіз девіантних проявів саме серед студентів факультету психології, які, з одного боку, вивчають основи людської поведінки та психологічних процесів, а з іншого – перебувають під значним впливом власних психологічних, соціальних та емоційних змін. Студенти-психологи не тільки стикаються з питаннями самопізнання та самоконтролю, але й проходять адаптацію до нових соціальних умов і взаємодій, що робить їх поведінку особливо чутливою до зовнішніх впливів.

Девіантна поведінка – це складне і різноманітне явище, яке виникає тоді, коли людина відхиляється від загальноприйнятих норм, порушуючи при цьому усталені соціальні, етичні чи правові норми [3]. Така поведінка може мати як зовнішньо, так і внутрішньо-деструктивний характер, і проявлятися у різних формах. У разі зовнішньо-деструктивної поведінки людина порушує суспільні норми або навіть закон, відображаючи свою внутрішню напругу або незадоволення через антисоціальні. Наприклад, це може бути порушенням правових норм, агресивними діями або ризикованою поведінкою з метою отримання певного емоційного стану.

Також індивід, може шукати тимчасову втечу від реальності за допомогою речовин чи певних занять – таких, як алкоголізм, наркотики або азартні ігри, що часто починається як спроба впоратися з емоційними чи психологічними труднощами.

Що стосується антисоціальної поведінки, то вона може включати дії, які прямо суперечать законам і правам інших людей. Це можуть бути хуліганство, вандалізм, крадіжки або інші протиправні вчинки, які несуть загрозу як іншим, так і суспільству в цілому.

Внутрішньо-деструктивна поведінка, у свою чергу, спрямована не на порушення зовнішніх норм, а на руйнування самої особистості. Вона може проявлятися у вигляді суїцидальних думок або дій, надмірного нарцисизму, фанатизму. Людина може почуватися ізольованою, зосередженою на своїх внутрішніх проблемах, що з часом може призводити до самоізоляції або навіть повного відходу від соціального життя. Наприклад, асоціальна поведінка може виражатися в глибокій зануреності у власні думки, відчуженні від зовнішнього світу та униканні спілкування, тоді як нарцисизм спрямований на надмірну любов до себе та ігнорування потреб оточуючих іншими словами, байдужість до оточуючих [4].

Різні форми деструктивної поведінки, незалежно від їх спрямованості, можуть негативно впливати на якість життя, знижувати здатність до самокритики та самооцінки, спричиняти когнітивні спотворення – такі як хибне розуміння реальності – та викликати серйозні емоційні розлади. Нерідко вони призводять до соціальної дезадаптації особистості та навіть до повної її ізоляції від соціального середовища.

З огляду на ці критерії, можна виокремити кілька груп відхилень у поведінці, які часто досліджуються в контексті девіантної поведінки.

Це, зокрема, антисоціальна, асоціальна та ауто деструктивна поведінка. Антисоціальні прояви включають дії, що загрожують соціальному порядку, наприклад, серйозні порушення закону або свідомі порушення прав інших людей. Асоціальна поведінка, навпаки, спрямована на нехтування етичними нормами, які забезпечують доброзичливі стосунки між людьми; вона може виражатися в агресії, хаотичних зв'язках, азартних іграх та іншій поведінці, що шкодить особистим взаєминам. Аутодеструктивна – суїцидальні думки, залежність від речовин, алкоголізм та інше.

Правоохоронні органи в особі поліції та судових органів застосовують до індивіда заходи примусового характеру

(адміністративний арешт, штраф та інше), а соціальні і медичні служби здійснюють з ними комплекс заходів для соціальної і психічної адаптації. Якщо ж індивід вчиняє злочин, то таке діяння кваліфікується по нормах законодавства. От чому злочинність як вид девіантної поведінки в основному вивчається юриспруденцією, а аморальна поведінка вивчається соціологією, психологією, психіатрією й іншими науками [3].

У сучасному інформаційному суспільстві, де панує культ матеріального споживання, прагнення студента до досягнення дорослого статусу часто стає важкодосяжною метою. В підлітковому віці молоді люди не отримують відчуття справжньої дорослості, а навпаки, переживають період вікової неповноцінності. Це відчуття часто спричиняє психологічну залежність від зовнішнього, предметного світу, який стає основною цінністю в їхньому житті. З самого дитинства людина освоює цей світ, сприймаючи його не тільки за його функціональне призначення, але й через естетичну значущість.

Звичайно, речі є необхідним елементом середовища для існування та розвитку особистості, але в умовах сучасного споживчого суспільства предмети часто стають символами статусу та засобами підтримки ідентичності. Підлітки активно включаються в соціальні спільноти, де на перший план виступає саме споживання матеріальних благ. Володіння певними речами, такими як модний одяг, гаджети, автомобілі, стає важливим маркером належності до певної групи і навіть уявної дорослості. Відтак, речі, замість того, щоб служити інструментами для розвитку, стають самоціллю, а постійне оновлення цього «набору» сприяє формуванню відчуття особистої значущості та самовизначення.

Ця ситуація свідчить про те, як суспільство споживання пропонує широкий вибір матеріальних благ, які, однак, не сприяють розвитку глибоких духовних і моральних цінностей особистості. В результаті, підлітки втрачають орієнтири для самореалізації та особистісного зростання, зосереджуючись лише на матеріальних аспектах життя.

Отже, прояв девіантної поведінки серед студентів факультету психології показує, що сучасне суспільство, орієнтоване на матеріальне споживання, створює серйозні виклики для формування здорової самосвідомості та самовизначення

молодих людей. У підлітковому віці, коли студент все ще перебуває на стадії пошуку своєї ідентичності, відсутність відчуття дорослості часто призводить до формування почуття вікової неповноцінності. Це відчуття підштовхує до психологічної залежності від предметного світу, де речі і матеріальні блага набувають символічного значення.[1]

Багато студентів, особливо тих, хто навчається на факультеті психології, мають більш свідоме ставлення до власного розвитку, здатність аналізувати свою поведінку та досліджувати фактори, які на неї впливають. Це дозволяє їм краще розуміти, чому матеріальний світ і соціальні стосунки можуть стати ключовим фактором і як це впливає на їхнє почуття самоцінності та ідентичності. Такий підхід, безумовно, сприяє розвитку емоційної зрілості та критичного мислення, що є важливими аспектами для психологів у їхній професійній діяльності.

Список використаних джерел

1. Іванов І. П. Девіантна поведінка в молодіжному середовищі: теорія та практика. Київ : Наукова думка, 2017. 312 с.
2. Сидоренко О. О. Психологічні аспекти розвитку студентської молоді. Львів : Психологія, 2019. 250 с.
3. Харченко Т. В. Соціальні і психологічні фактори девіантної поведінки. Харків : Фоліо, 2020. 198 с.
4. Психологія та соціальні практики: збірник наукових праць / ред. В. В. Литвиненко. Дніпро : Дніпропетровський університет, 2018. 185 с.
5. Коваленко В. П. Психологія особистості в умовах сучасного суспільства. Одеса : Одеський державний екологічний університет, 2015. 280 с.

Ключові слова : девіантна поведінка, соціальна адаптація, психологічний розвиток, підліткові девіації, соціальні норми, асоціальна поведінка, емоційна зрілість.

Keywords: deviant behavior, social adaptation, psychological development, adolescent deviations, social norms, antisocial behavior, emotional maturity.

Третьякова Тетяна Миколаївна,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2552-5850>

ПРАВОСВІДОМІСТЬ, ПРАВО, ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я – СИСТЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ КАТЕГОРІЙ

Методологічний підхід до аналізу категорій ніколи не втратить своєї важливості, оскільки завжди розкриває сутність явищ і підкреслює їх природу, зокрема в контексті сучасних тенденцій їх прояву. З огляду на сучасну ситуацію, важко не помітити, що український народ перебуває у складних умовах, і тому важливо звернути увагу на поняття психічного здоров'я, зокрема в його зв'язку з рівнем правосвідомості та функціонування права в цілому.

Доцільно розпочати з категорії «право», оскільки людина, з'являючись на світ, одразу потрапляє в певну правову реальність, що згодом впливає на формування її правосвідомості. Однак ми цілеспрямовано виділили категорію «правосвідомість» першою, підкреслюючи важливість особистісної відповідальності за функціонування сучасного права.

Правосвідомість – це форма суспільної свідомості, яка відображає ставлення суб'єктів правовідносин до чинного права та пов'язаних з ним правових явищ. Через правосвідомість відображаються не лише стан прав і відносин, а й тенденції їх змін. Основні функції правосвідомості включають: а) когнітивну – пізнання прав та реальності, їх відображення в теоріях, концепціях, доктринах; б) правотворчу – формування права як системи норм і їх закріплення в законодавстві; в) правореалізуючу (праворегуючу) – забезпечення впровадження норм права у поведінку суб'єктів. Правосвідомість включає три основні блоки: ідеологічні (теоретичні, когнітивні), психологічні та поведінкові елементи. Ідеологічні елементи відображають систему прав, принципів, ідей, теорій, які є результатом наукового аналізу правової реальності. Психологічні елементи стосуються емпіричного сприйняття правової дійсності суспільством, що виражається

в думках, почуттях і переживаннях. Поведінкові елементи стосуються мотивів правової поведінки і установок, що визначають законослухняну поведінку [2].

Категорія «право» походить від кореня «прав», що позначає справедливість і правду. В юридичній літературі розрізняють два основних трактування цієї категорії: загально-соціальне (що має своїм джерелом суспільне життя і не залежить від держави) та спеціально-соціальне (юридичне), яке є результатом діяльності держави. Права можуть бути як формально визначеними (позитивне право, створене державою і закріплене в законодавстві), так і природними (які є невід'ємними правами людини, що впливають з її природи) [1].

Що стосується категорії «психічного здоров'я», то вона тісно пов'язана з правом і правосвідомістю. Психічне здоров'я людини є комплексним поняттям, що включає взаємодію багатьох факторів. Воно визначає здатність особистості усвідомлювати себе як суб'єкта, що взаємодіє з навколишнім світом. Психічне здоров'я залежить від багатьох аспектів, зокрема від правової реальності, яка забезпечує базову потребу людини в безпеці [3]. Людина, яка усвідомлює свої права і свободи, розуміє, що держава та міжнародна спільнота гарантують їх дотримання, знаходиться в психологічно стабільному стані і може вільно реалізовувати свій потенціал.

Таким чином, правосвідомість є складним соціальним утворенням, яке формує поведінкові моделі особистості. Якщо правосвідомість деформується, це може мати негативний вплив на поведінку людей у правовій сфері, а в найгірших випадках – призвести до ігнорування самої ідеї права. Це сигналізує про можливу деградацію суспільства, і в такому випадку говорити про психічне здоров'я стає проблематичним. Потрібно визнати порушення психічного здоров'я і вжити системних заходів для його відновлення.

Отже, підвищення рівня правосвідомості є важливою задачею для освітніх установ і організацій, оскільки це сприятиме підготовці кадрів, які будуть піклуватися про добробут нації.

Список використаних джерел

1. Скакун О. Ф. Теорія держави і права. Харків : Консум, 2001, 704 с.
2. Правосвідомість. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. С. 49. ISBN 966-7492-05-2.
3. Психічне здоров'я особистості у кризовому суспільстві : збірник тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції/ упор. Н. М. Бамбурак. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2017. 400 с.

Ключові слова: правосвідомість, функції правосвідомості, індивідуальна правосвідомість, групова та суспільна правосвідомість, право, природне право, позитивне право, психічне здоров'я.

Keywords: legal awareness, functions of legal awareness, individual legal awareness, group and social legal awareness, law, natural law, positive law, mental health.

Третяк Іраїда Вадимівна,

магістрант ОП «Психологія»

Центру заочного та дистанційного навчання

Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент

Самара Ольга Євгенівна

МЕТОДИ ІНТЕГРАЦІЇ ТАНЦЮВАЛЬНО-РУХОВОЇ ТЕРАПІЇ У ПРОГРАМИ ТАНЦЮВАЛЬНИХ ГУРТКІВ ДЛЯ ЖІНОК ВІКОМ 30–60 РОКІВ

Танцювально-рухова терапія в Україні знаходиться на етапі становлення, однак її розвиток відбувається дуже швидкими темпами. Це обумовлено потребою українських терапевтів зосереджувати увагу на роботі з тілом, щоб покращити ефективність індивідуальної та групової психотерапії, особливо в умовах воєнного стану.

Ситуація в країні характеризується постійним стресом, зростанням напруги через зміни в законодавчій та соціальній сферах, а також страхом за своє життя і життя рідних. Стрес, який накопичується внаслідок цих факторів, часто має хронічний характер і іноді виникає несподівано. Це призводить до м'язових зажимів, постійного напруження, що ускладнює розслаблення і позбавлення від наслідків стресів, а також до розвитку як психологічних, так і психосоматичних захворювань [1].

Люди намагаються знайти способи покращення емоційного стану, шукаючи сенс життя та ресурси для підтримки в роботі, сім'ї і стосунках з близькими. Вони прагнуть до «ресурсного стану», щоб зберегти позитивний погляд на життя, незважаючи на труднощі. У цей період багато хто звернувся до танців, які ще з давніх часів виконували важливу ритуальну та терапевтичну функцію. Танці стали способом вираження емоцій, надій і віри, а також засобом підтримки фізичного та психічного здоров'я [3, с. 218].

Танцювально-рухова терапія (ТРТ) є ефективним інструментом для зняття стресу і покращення загального стану людини. Вона базується на розумінні, що емоції залишають слід у тілі, і її розвиток започаткував Вільгельм Райх, який

запропонував методи роботи з тілесними зажимами. Згодом ця ідея була розвинута в танцювально-рухову терапію, основи якої заклав психотерапевт Меріан Чейз. Сьогодні ТРТ є потужним засобом для поліпшення психічного та фізичного стану, зокрема через методи, як-от кінестетична емпатія та автентичний рух, які використовуються для розвитку самосвідомості та емоційної гнучкості [2, с. 25-31].

Ці методи можна ефективно застосовувати в групових заняттях для дорослих, зокрема в танцювальних колективах, щоб покращити емоційний стан учасників, підвищити рівень емпатії та толерантності, а також знизити тривожність і підвищити самооцінку. Результати застосування цих методик у групах жінок показали значні позитивні зміни, зокрема в підвищенні рівня самооцінки, емоційної стійкості та позитивного самосприйняття.

Список використаних джерел

1. Капітан О., Саміло А. Право на охорону здоров'я та медичну допомогу в умовах воєнного стану. *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 року). Кропивницький, 2024. 323 с. file:///C:/Users/Ираида/Downloads/Telegram%20Desktop/27-31.pdf
2. Вільховченко Т. І. Розвиток танцювально-рухової терапії в Україні. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2017. № 2 (307). Ч. 1. С. 25–31.
3. Шабаліна О. М. Пластичність. Мова. Тіло : монографія / М-во культури України, Харк. держ. акад. культури. Харків : Слово, 2016. 218 с.

Ключові слова: тілесно-орієнтована терапія, танцювально-рухова терапія, кінестетична емпатія, автентичний рух, емпат, спостерігач.

Keywords: body-oriented therapy, dance-roch therapy, kinaesthetic empathy, authenticroc, empath, posterigach, observer.

Фартух Олена Олегівна,

магістрант ОП «Психологія»

факультету психології політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент

Шмаленко Юлія Іванівна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ АДАПТАЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Проблема психологічної адаптації особистості в екстремальних умовах набуває особливої актуальності в контексті сучасних викликів, з якими стикається українське суспільство. Військові дії, техногенні катастрофи, природні лиха та інші кризові ситуації вимагають від особистості мобілізації адаптаційних ресурсів та активізації механізмів психологічного захисту.

Аналіз наукових джерел дозволяє визначити основні психологічні особливості особистості, які сприяють успішній адаптації в екстремальних умовах. До них належать: високий рівень стресостійкості, розвинена емоційно-вольова регуляція, адаптивні копінг-стратегії, здатність до швидкого прийняття рішень, розвинені комунікативні навички та лідерські якості. Особливе значення має нервово-психічна стійкість як базова характеристика, що визначає надійність діяльності в екстремальних умовах.

Механізми психологічної адаптації в екстремальних умовах включають когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. Когнітивні механізми забезпечують оцінку ситуації, прогнозування її розвитку та пошук оптимальних рішень. Емоційні механізми відповідають за регуляцію психоемоційного стану та подолання негативних переживань. Поведінкові механізми реалізуються через вибір адекватних стратегій поведінки та способів взаємодії з оточенням.

Важливу роль у процесі адаптації відіграють копінг-стратегії як специфічні способи подолання стресових ситуацій. Конструктивні копінг-стратегії включають: планування вирішення проблеми, пошук соціальної підтримки, позитивну переоцінку ситуації. Неконструктивними вважаються стратегії

уникнення, агресивні реакції та надмірне занурення в негативні переживання.

Процес психологічної адаптації до екстремальних умов має свої закономірності та етапи. На початковому етапі відбувається мобілізація психофізіологічних ресурсів організму, активізація механізмів саморегуляції. Другий етап характеризується формуванням нових поведінкових патернів та способів реагування на стресори. На третьому етапі відбувається стабілізація психоемоційного стану та закріплення адаптивних форм поведінки.

Особливе значення в процесі адаптації має феномен психологічної стійкості, який забезпечує збереження ефективності діяльності в умовах стресу. Психологічна стійкість формується на основі індивідуально-типологічних особливостей особистості та розвивається в процесі набуття досвіду подолання складних ситуацій. Важливими компонентами психологічної стійкості є емоційна врівноваженість, толерантність до невизначеності, здатність зберігати самоконтроль в стресових ситуаціях.

У контексті адаптації до екстремальних умов важливу роль відіграє феномен посттравматичного зростання, який проявляється у позитивних особистісних змінах, які відбуваються внаслідок подолання травматичного досвіду: переоцінка життєвих цінностей, посилення відчуття власної сили, поглиблення міжособистісних стосунків.

Значну роль у процесі адаптації відіграє соціальна підтримка, яка виступає важливим ресурсом подолання стресу. Наявність надійних соціальних зв'язків, можливість отримати емоційну підтримку та практичну допомогу суттєво підвищують адаптаційні можливості особистості. При цьому важливим є не тільки наявність підтримки, але й суб'єктивне сприйняття її доступності та ефективності.

Аналіз літератури також вказує на важливість розвитку резильєнтності як здатності успішно адаптуватися до несприятливих умов. Резильєнтність формується на основі особистісних ресурсів та захисних факторів, включаючи оптимізм, самоєфективність, здатність до саморегуляції та конструктивного переосмислення досвіду.

Таким чином, психологічні особливості особистості та механізми її адаптації в екстремальних умовах являють собою складну систему взаємопов'язаних компонентів, що забезпечують збереження психологічного благополуччя та ефективності діяльності в стресових ситуаціях. Розуміння цих механізмів та особливостей має важливе значення для розробки ефективних стратегій психологічної підтримки осіб, які перебувають в екстремальних умовах, та створення програм розвитку їх адаптаційного потенціалу.

Ключові слова: психологічні особливості, особистість, адаптація, екстремальні умови.

Keywords: psychological features, personality, adaptation, extreme conditions.

Цимбал Аліна Юріївна,

здобувач факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент

Третьякова Тетяна Миколаївна

РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ФОРМУВАННІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

Екологічна свідомість виступає важливим чинником у формуванні соціально відповідального ставлення до природи, а також підтриманні психічного здоров'я людини. Юридична психологія акцентує увагу на тому, що ставлення людини до екологічних проблем впливає не лише на навколишнє середовище, а й на її внутрішній психологічний стан. Усвідомлення важливості природних ресурсів та відповідальне ставлення до їх збереження знижує рівень тривожності, що виникає на фоні екологічних загроз, формуючи почуття контролю та причетності до подолання глобальних викликів.

Сучасні глобальні екологічні проблеми потребують невідкладних рішень, а ефективність цих рішень значною мірою залежить від екологічної свідомості суспільства. Дослідження в галузі юридичної психології дозволяють розкрити, як цінності, переконання, соціальні установки та рівень знань можуть впливати на поведінку людини у сфері охорони природи. Формування екологічно орієнтованих переконань сприяє відповідальному ставленню до довкілля та покращенню психологічного добробуту, оскільки дає можливість відчувати особисту участь у збереженні екосистеми.

Дослідження Буркута Б., Куць Н., Houlden V., Weich S. демонструють, що екологічна свідомість і природоохоронна поведінка формуються під впливом культурних і психологічних чинників, таких як усвідомлення важливості навколишнього середовища та підтримка природних ресурсів. Вчені наголошують на позитивному впливі зелених зон на психічне здоров'я, оскільки вони знижують рівень стресу і заохочують до екологічно відповідальної поведінки.

Юридична психологія розглядає, як екологічні та соціальні умови впливають на мислення, емоції та дії людини,

підкреслюючи, що середовище не лише відображає соціальні норми, але й формує їх. Формування екологічних цінностей відбувається через взаємодію суспільства з довкіллям, що, у свою чергу, впливає на їх відповідальне ставлення до природи. Люди, які усвідомлюють важливість своїх дій для довкілля, частіше демонструють екологічно відповідальну поведінку. Концепція ноосфери, яка прагне гармонії між людиною та природою, підкреслює значення екологічної свідомості: внутрішня екологічна рівновага позитивно відбивається на стані біосфери.

Люди часто відчують емоційний зв'язок із природою, виражаючи своє ставлення до неї через творчі прояви, що поглиблює розуміння їхнього взаємозв'язку з довкіллям. Однак психологічні бар'єри, такі як страх перед змінами або невпевненість, нерідко заважають екологічно відповідальній поведінці, особливо серед молоді, яка усвідомлює важливість екології, але через внутрішні суперечності не завжди діє згідно з власними переконаннями [1, с. 197].

Дослідження свідчать, що особистісні риси, як-от відкритість до нового та відповідальність, позитивно впливають на участь у природоохоронній діяльності. Люди, які цінують новий досвід, більшою мірою усвідомлюють наслідки своїх дій, а чесність та скромність сприяють раціональному використанню ресурсів. Також оточення, де екологічна активність є соціальною нормою, підтримує формування цінностей, орієнтованих на суспільне благо. Державні програми та освітні ініціативи є важливими складовими цього процесу, оскільки вони розвивають екологічну свідомість і зміцнюють соціальні цінності [4].

Екологічна свідомість включає когнітивний, емоційний і поведінковий компоненти: когнітивний спирається на знання та досвід, емоційний відображає почуття зв'язку з природою, а поведінковий – готовність до екологічних дій. Разом ці складові формують намір людини сприяти охороні природи. Рівень екологічної свідомості впливає на стиль життя, зокрема на вибір транспорту, упаковки та енергоспоживання [2, с. 6–7].

Сучасні екологічні проблеми чинять суттєвий вплив на психічне здоров'я, викликаючи в людей емоційні реакції – від занепокоєння до депресії. Екологічні катастрофи можуть призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу

(ПТСР) серед тих, хто пережив подібні події, що підкреслює загрозу не лише фізичному середовищу, але й психічному благополуччю. Юридична психологія розглядає важливість комплексного підходу до вирішення екологічних викликів, що включає психологічну допомогу людям із «еко-тривогою». Програми екологічної освіти, які враховують емоційні аспекти сприйняття, допомагають долати страх і мотивують до дій, що зменшує відчуття безсилля. Розуміння емоційних аспектів реакції на екологічні зміни стає важливим чинником для стимулювання сталого розвитку, оскільки еко-тривога може бути мотивацією для екологічної відповідальності.

Соціальні фактори, такі як культурні цінності та соціальні норми, впливають на формування екологічної свідомості. Люди охочіше діють екологічно відповідально, якщо бачать підтримку таких дій з боку близького соціального оточення. Соціальна ідентичність також сприяє екологічній свідомості та зміцнює готовність захищати природу. Вона проявляється через зв'язок з громадою, нацією та світом і підвищує відчуття солідарності. На національному рівні соціальна ідентичність може:

1. Сприяти активній підтримці екологічних ініціатив (ефект ліфта).
2. Підсилювати вплив соціальної ідентичності на готовність підтримувати природоохоронні дії (ефект підсилювача).

Таким чином, соціальна ідентичність стає не лише індивідуальним, але й культурним чинником, який підвищує відповідальність за екологічний стан довкілля [3, с. 275].

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки: формування екологічної свідомості є багатогранним процесом, що охоплює когнітивні, емоційні та поведінкові складові. Усвідомлення екологічних викликів і розвиток цінностей на захист довкілля заохочують людей до відповідальної поведінки щодо природи. Незважаючи на те, що еко-тривога може викликати негативні емоції, вона також служить сильним стимулом для екологічної активності. Соціальні чинники, такі як підтримка з боку спільноти та вплив культурних норм, сприяють укріпленню екологічних переконань, що збільшує готовність діяти для сталого розвитку та гармонійного співіснування з природою.

Список використаних джерел

1. Буркут Б. Формування екологічної свідомості та культури як засоби екологічного виховання студентської молоді. *Екологія. Людина. Суспільство*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2023. С. 196–200.

2. Куць Н. Екологічна свідомість українців & довкілля. *Екологія. Право. Людина*. 2020. С. 31. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/ekosvidomist.pdf>

3. Школьник Е., Іголкін С. Фактори впливу на екологічну свідомість громадян: огляд зарубіжних досліджень. *Public Administration and Regional Development*. 2020. № 7. С. 270–285.

4. Mouchrek M. L., et al. Investigating environmental values and psychological barriers to sustainable behaviors among college students. 2023. URL: <https://journals.library.columbia.edu/index.php/consilience/article/view/10153>

Ключові слова: екологічна свідомість, сучасні глобальні екологічні проблеми, внутрішня екологічна рівновага, екологічні катастрофи, соціально-правова відповідальність.

Keywords: environmental consciousness, modern global environmental problems, internal ecological balance, ecological disasters, social and legal responsibility.

Цільмак Олена Миколаївна,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри психології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7348-4876>

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Останні десятиріччя юридична психологія доволі активно модифікується та розвивається. Однак, як відомо, існують такі її різновиди юридичної діяльності за професійною спеціалізацією або за суб'єктами здійснення – це оперативно-розшукова, слідча, ювенальна, превентивна, адвокатська, прокурорська, судова, нотаріальна, кримінально-виконавча, пробачійна та ін. Й зрозуміло, що для цих різновидів юридичної діяльності доволі необхідним, актуальним та перспективним психологічне забезпечення.

Так, зокрема, щодо **психологічного забезпечення слідчої діяльності**. Це дуже актуальний, необхідний та перспективний напрям, який слід обов'язково запровадити. Мається на увазі, що в слідчі підрозділи слід увести посаду – «кримінальний психолог-профайлер», метою діяльності якого є психолого-криміналістична експертна допомога під час досудового розслідування кримінальних правопорушень. Серед напрямів діяльності такого психолога буде – «складання психолого-криміналістичного портрету злочинця, який скоїв особливо тяжкий злочин» [1] та «складання психолого-віктимологічного портрета жертви такого злочину» [1]. Й отже, постає досить важливе питання підготовки для слідчих підрозділів кримінальних психологів-профайлерів.

Щодо **психологічного забезпечення оперативно-розшукової діяльності** [2]. Психологічне забезпечення цього напрямку діяльності полягає у допомозі *оперативного психолога-профайлера* під час пошуку особи, яка скоїла правопорушення. Тобто, основним напрямом діяльності такого фахівця буде «оперативно-розшуковий профайлінг» [1].

Щодо **психологічного забезпечення діяльності підрозділів ювенальної превенції**. Психологічне забезпечення цього

напрямку діяльності полягає у допомозі ювенального психолога-профайлера здійснювати заходи щодо попередження та профілактики злочинів, які скоюють неповнолітні.

Щодо психологічного забезпечення превентивної діяльності. Психологічне забезпечення цього напрямку діяльності полягає у допомозі превентивного психолога-профайлера працівникам поліції виявляти та усувати причини та умови, які сприяють вчиненню правопорушень та здійснювати (або допомагати здійснювати) правомірний психологічний вплив на осіб, які схильні до протиправної поведінки.

Щодо психологічного забезпечення кримінально-виконавчої діяльності, пробаційної та прокурорської діяльності– психологи у штаті передбачені та вже здійснюють психологічне забезпечення зазначених різновидів діяльності. На цих напрямках діяльності актуальним є питання підвищення рівня психологічної обізнаності психологів щодо новітніх психологічних інструментів, методів та прийомів роботи з суб'єктами психологічного забезпечення.

Щодо психологічного забезпечення суддівської діяльності. Зазначений напрям діяльності потребує створення психологічної служби. Де судові психологи здійснювали би психологічне супроводження діяльності суддів, надавали їм психологічну допомогу у вирішенні не тільки професійних завдань, а й при вирішенні особистісних проблем. На цьому напрямі також актуальним є психологічне супроводження в судовому процесі дітей; психологічне консультування сімей (членів родини), які хочуть розлучитися, психологічне супроводження потерпілих від тяжких та особливо тяжких злочинів, особливо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості людини та тощо.

Зазначені напрями психологічного забезпечення є, на мій погляд дуже актуальними та затребуваними. Тому, запровадження в Національному університеті «Одеська юридична академія» освітньо-професійної програми «Юридична психологія» є досить своєчасним та перспективним напрямом освітньої діяльності.

Список використаних джерел

1. Цільмак О. М. Загальні положення криміналістичного профайлінгу. *Юридична психологія*. 2019. Том 27. № 1. С. 54–61 DOI: <https://doi.org/10.33270/03192401.54>

2. Цільмак О. М. Запровадження криміналістичного профайлінгу у діяльність органів Національної поліції України. *Кібербезпека в Україні: правові та організаційні питання*: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 30 листопада 2018 р.) / Одеський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 67–68.

Ключові слова: юридична психологія, правоохоронна діяльність, психологічне забезпечення.

Keywords: legal psychology, law enforcement activity, psychological support.

Чачко Світлана Леонідівна,

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4252-2352>

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЕСТІЙКОСТІ КУРСАНТІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ В УКРАЇНІ

В умовах воєнних загроз в Україні проблема життєстійкості набуває особливого значення і потребує серйозних заходів для її вивчення. Перш за все, пошук та виявлення ресурсів життєстійкості сприятиме розробці інтервенцій, спрямованих на покращення психологічної підтримки осіб, які перебувають під впливом хронічного стресу внаслідок тривалого військового конфлікту. Наше дослідження було зосереджене на життєстійкості курсантів та студентів-психологів, які завершують навчання в закладах вищої освіти. Представникам цих двох спеціальностей у воєнний час доводиться працювати в умовах тривалого травматичного стресу. Тому здатність підтримувати власну життєстійкість має для них вирішальне значення.

Дослідження спрямоване на аналіз впливу різних освітніх програм на стійкість здобувачів в умовах хронічного стресу. Результати дослідження можуть бути корисними при визначенні освітніх потреб для підвищення якості підготовки фахівців кожного профілю.

Поняття життєстійкості як психологічного феномену почали розглядати порівняно недавно. У тривалих дослідженнях С. Кобейса та С. Мадді з'ясували, що на поведінку людей впливає стрес. Мадді виявив, що життєві труднощі по-різному впливають на поведінку людей [5]. С. Мадді розробив модель феномену та описує життєстійкість як набір установок або переконань щодо себе у взаємодії з навколишнім світом, які надають людині сміливості та мотивації для виконання складної роботи з трансформації себе та оточуючого світу [4].

Мета дослідження: вивчити особливості життєстійкості курсантів поліції в умовах воєнних загроз в Україні.

Для досягнення визначеної мети було використано такі методи дослідження: теоретичні (метод систематизації

досліджуваної проблеми на основі осмислення першоджерел); емпіричні (тестування за методикою: Шкала життєстійкості Мадді).

Дослідження проводилося з використанням сервісу "GoogleForms". У дослідженні взяли участь 80 осіб.

З метою порівняння особливостей переживання життєстійкості в умовах війни нами був застосований опитувальник «Шкала життєстійкості Мадді». Питання цього опитувальника відображають такі шкали, як: залученість, контроль, та прийняття ризику.

Залучення С. Мадді визначив як «впевненість у тому, що залучення до того, що відбувається, дає максимальний шанс знайти щось варте й цікаве для особистості» [3, с. 111].

Контроль передбачає переконання людини у тому, що боротьба дозволяє вплинути на результат.

Прийняття ризику передбачає здатність людині вчитися, спираючись на власний досвід, і не очікувати на безтурботне життя [2].

За критерієм залученості у курсантів поліції середній бал становить 42,83; у студентів-психологів – 27,65. За критерієм контролю у курсантів поліції середній бал становить 39,72; у студентів-психологів – 22,9. За критерієм прийняття ризику у курсантів поліції середній бал становить 21,23; у студентів-психологів – 14,45. Загальний показник життєстійкості у курсантів поліції за середнім балом становить 103,78; у студентів-психологів – 65.

Результати свідчать, що курсантів поліції мають значно вищі показники за всіма трьома критеріями: залученість, контроль, прийняття ризику. Також, вони мають вищі показники і за загальним показником життєстійкості.

Висновки. Дослідження особливостей життєстійкості курсантів поліції в умовах воєнних загроз в Україні, продемонструвало суттєві відмінності між курсантами поліції та студентами психологами. Курсанти поліції випускних курсів виявили вищий рівень життєстійкості. Це може бути тісно пов'язано з особливостями освітніх програм, що готують майбутніх фахівців до різних умов праці.

Список використаних джерел

1. Чачко С. Л., Травініна Є. І. Переживання тривалого травмуючого стресу війни здобувачами вищої освіти. *Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Психологія. 2024. Том 35 (74). № 3. С. 67–74.
2. Чиханцова О. А. Життестійкість та її зв'язок із цінностями особистості. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць. 2018. Вип. 42. С. 211–231.
3. Khoshaba D., Maddi S.: Early Antecedents of Hardiness. In: *Consulting Psychology Journal*. 1999. Vol. 51. No. 2. P. 106–117.
4. Maddi S. R. Hardiness: An operationalization of existential courage. *Journal of Humanistic Psychology*, 44. 2004. P. 279–298.
5. Maddi S., Harvey R., Khoshaba D., Lu J., Persico M., Brow M. The personality construct of hardiness, III: Relationships with depression, innovativeness, authoritarianism, and performance. *J Pers. Apr.*, 2006, 74 (2). P. 575–97.

Ключові слова: життестійкість, стрес, залучення, контроль, прийняття ризику, курсанти поліції, освітні програми.

Keywords: hardiness, stress, involvement, control, risk taking, police cadets, educational programs.

Чередник Катерина Віталіївна,

здобувач факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: кандидат політичних наук, доцент
Третьякова Тетяна Миколаївна

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КОНФЛІКТНИХ ВІДНОСИН У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Соціально-психологічні чинники конфліктних відносин у підлітковому середовищі відіграють ключову роль у формуванні взаємодії між молодими людьми. У цей період життя підлітки активно шукають свій ідентичність, взаємодіють із однолітками та адаптуються до соціальних норм, що часто супроводжується емоційними сплесками і конфліктами. Соціальний контекст, у якому розвиваються ці відносини, включає родинні, шкільні та одноліткові групи, що в свою чергу впливає на поведінку підлітків. Психологічні аспекти, такі як самооцінка, емоційна зрілість і навички комунікації, також суттєво визначають, як підлітки реагують на стресові ситуації і як вирішують конфлікти.

Проблема конфліктної поведінки є актуальною для сучасної соціально-психологічної науки і практики. Конфлікти є невід'ємною частиною нашого життя. Вони є інструментом для розвитку особистості та соціальної системи в якій вона знаходиться. Будь-яка взаємодія між людьми не може відбуватися абсолютно безконфліктно. Під час конфлікту люди отримують певний досвід, що сприяє соціалізації та розвитку особистості, за умови коректного його вирішення.

Особливо дана проблема повстає у підлітків. Підлітковий вік характеризується психологічними, фізичними та соціальними змінами. Унаслідок цих змін виникають внутрішньо особистісні конфлікти та проблеми із взаємодією з оточуючими. Також підлітковий вік характеризується високою тривожністю, що також впливає на поведінку та конфліктність. Існує багато соціально-психологічних факторів, що можуть впливати на підлітка та його поведінку.

Формування особистості та її розвиток нерозривно пов'язані з конфліктами, які слугують як викликами, так і можливостями

для особистісного зростання. Конфлікт є не лише проблемою, а й важливою складовою міжособистісної взаємодії, котра привертає увагу психологів, соціологів та філософів. Сутність конфлікту в сучасній психології залишається дискусійною, адже його прояви та причини можуть бути надзвичайно різноманітними: від суперечностей у цінностях до зіткнення інтересів та потреб.

Конфлікт у психологічному аспекті можна розглядати як процес, що формується під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. Внутрішньо-особистісні конфлікти можуть виникати через невідповідність між особистими очікуваннями та реальністю, тоді як міжособистісні конфлікти здебільшого базуються на суперечностях у поглядах або інтересах сторін. Психологічний аспект конфліктів часто включає когнітивні та емоційні компоненти, такі як рівень емпатії, здатність до самоконтролю, а також індивідуальний темперамент і реактивність на подразники. Відповідно, поведінка в конфлікті залежить не лише від зовнішніх обставин, але й від особистісних якостей індивіда, зокрема його навичок саморегуляції, схильності до агресії чи співпраці.

У підлітковому віці ці аспекти набувають особливої значущості, оскільки цей період відзначається активним становленням самосвідомості та інтеграції в соціум. Підлітки стикаються з необхідністю балансування між бажанням незалежності та потребою в підтримці з боку близьких людей, що часто супроводжується внутрішньою боротьбою і конфліктами. Такі зміни, як гормональні зрушення та інтенсивне усвідомлення власного «я», можуть проявлятися через емоційну нестабільність і пошук власної ідентичності, що підсилює конфліктні ситуації як з однолітками, так і з дорослими [1].

Таким чином, підліткові конфлікти є результатом взаємодії психологічних, соціальних та фізіологічних чинників, які змінюють пріоритети, соціальні ролі та самосприйняття молодой особистості. Підлітки прагнуть бути визнаними у своєму середовищі, що робить для них особливо значущими соціальні взаємодії та рольову ідентичність у групах, до яких вони належать.

Психологічні особливості підліткового періоду виявляються у таких аспектах:

- **Зміна пріоритетів** у житті: підлітки починають по-новому дивитися на свої цінності, обираючи ті, що найбільше резонують з їхніми особистими переконаннями.

- **Нестабільність:** цей період часто супроводжується емоційними сплесками, які можуть бути наслідком різних стресових ситуацій або внутрішніх переживань.

- **Егоцентризм:** увага підлітків часто зосереджена на власних переживаннях, що може ускладнювати взаємодію з оточуючими.

- **Недостатній життєвий досвід:** молоді люди ще не мають достатнього досвіду для ухвалення зрілих рішень, що може призводити до помилок у поведінці.

- **Потреба в незалежності:** підлітки прагнуть звільнитися від контролю з боку дорослих, що є природним етапом у їхньому розвитку.

- **Пошук нової соціальної ролі:** вони починають усвідомлювати свою позицію в колективі та прагнуть знайти своє місце в соціумі.

- **Бажання утвердитися** серед однолітків: визнання з боку ровесників стає для підлітків важливим фактором, який впливає на їхню самооцінку [3].

Конфліктність особистості в підлітковому віці може бути визначена через низку факторів, які впливають на її формування. Серед них можна виділити:

- **Психологічні фактори:** сюди входять такі особливості, як темперамент, рівень агресивності, тривожність та загальний емоційний стан, які можуть суттєво впливати на поведінку підлітка в конфліктних ситуаціях.

- **Соціально-психологічні фактори:** взаємодії з однолітками, родичами та соціальним оточенням, які також можуть бути джерелом конфліктів.

- **Соціальні фактори:** вплив культурних, економічних та інших умов життя, що формують поведінку підлітка.

Взаємодія всіх цих елементів визначає, яким чином підлітки реагують на виклики навколишнього світу та конфлікти, що виникають у їхньому житті. Важливо розуміти, що цей період, хоча й сповнений труднощів, є також часом для розвитку

важливих навичок, які допоможуть молодим людям впоратися з майбутніми викликами в житті [2].

Таким чином, конфлікти є природним механізмом, що сприяє особистісному зростанню і самопізнанню, особливо в періоди активного розвитку, такі як підлітковий вік. Цей період відзначається особливою чутливістю до зовнішніх факторів і пошуком свого місця в соціумі, що робить підлітків вразливими до впливу стресових подій та конфліктів у міжособистісних стосунках. З одного боку, конфлікти створюють певні труднощі, змушуючи підлітків виходити за межі своєї зони комфорту, але з іншого – вони виступають як каталізатор для розвитку соціальних і комунікативних навичок, сприяючи становленню зрілої особистості. Реакції підлітків на конфлікти можуть значно різнитися, залежно від внутрішніх ресурсів і зовнішніх обставин, таких як підтримка з боку родини, шкільного середовища та соціальних груп. Дослідження показують, що вміння підлітків справлятися з конфліктами залежить не лише від рівня їхньої емоційної зрілості, але й від культури, у якій вони виховуються, та від наявності конструктивних моделей вирішення конфліктів у їхньому оточенні. Отже, конфлікти в підлітковому віці можна розглядати як важливу частину процесу розвитку, яка допомагає не лише розширити світогляд і підвищити рівень самоусвідомлення, а й сформувати здатність до самоконтролю, емпатії та ефективної комунікації.

Список використаних джерел

1. Гарькавець С. О. Соціальні конфлікти : словник-довідник. Сіверськ-донецьк, 2020. 120 с.
2. Петрінко В. Конфліктологія : навч. посіб. Ужгород : Говерла, 2020. 360 с.
3. Mental health of adolescents. World Health Organization, 2024. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/adolescent-mental-health>

Ключові слова: конфлікт, конфліктність особистості, підлітковий вік, особливості підліткового віку, психологічні, соціальні та соціально-психологічні фактори конфліктності підлітків.

Keywords: conflict, personality conflict, adolescence, peculiarities of adolescence, psychological, social and socio-psychological factors of adolescents conflict.

Чумаченко Васи́лина І́горівна,

магістрант ОП «Психологія»

Центру заочного та дистанційного навчання

Національний університет «Одеська юридична академія»

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Лефтеров Василь Олександрович

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ У ВИРОБНИЧИХ КОЛЕКТИВАХ

У сучасному житті важко переоцінити роль і значення міжособистісних відносин, які історично є необхідною умовою буття людей. Без міжособистісних відносин немає формування особистості людини і взагалі неможлива її повноцінне життя та діяльність. Так, само сумісне існування людей, об'єднаних у різноманітні колективи, є основою їх соціальної природи і тісно пов'язане із міжособистісним спілкуванням.

Загалом міжособистісні відносини – це спілкування та взаємодія людей, включених у різні соціальні групи, у яких завжди розгортається взаєморозуміння для людей, встановлюються ті чи інші взаємовідносини, має місце певне взаємне звернення і вплив. Саме тому міжособистісні стосунки є таким процесом, який має розглядатися як система людина – людина у всій багатоаспектній динаміці її функціонування [1].

Міжособистісні стосунки в соціальних групах відзначаються складною багатогранною природою. Вони включають як індивідуальні риси особистості, такі як емоційність, волюву силу та інтелектуальні здібності, так і суспільні цінності та норми, які людина приймає та втілює. Взаємодія між людьми є способом, за допомогою якого особистість розкривається та реалізує свої якості, відображаючи водночас те, що вона засвоїла від суспільства.

Зазвичай у таких стосунках люди прагнуть досягти певних цілей, які можуть бути схожими або кардинально відрізнятись. Мотиви, що рухають учасниками комунікації, впливають на ці цілі, і для їх досягнення особи застосовують різноманітні моделі поведінки. Кожна особистість розвиває свою здатність спілкування як об'єкт та суб'єкт взаємодії, удосконалюючи

способи, що відповідають її соціальному становленню та індивідуальним якостям.

Соціально-психологічний клімат у колективі є потужним мотиватором для підвищення трудової активності. Позитивна атмосфера в колективі сприяє задоволенню працівників, спрямовує їх на досягнення високих цілей і створює сприятливе середовище для творчості. Як часто кажуть, людина почувається щасливою, коли з гарним настроєм вирушає на роботу і з таким самим настроєм повертається додому. Спільне обговорення робочих питань знижує стрес, підвищує інноваційний потенціал колективу, дозволяє більш ефективно вирішувати комплексні завдання, зменшує наслідки нечіткого розподілу обов'язків і недоліків у керівництві та запобігає міжособистісним конфліктам [2].

З метою вивчення психологічних особливостей взаємозв'язку міжособистісних відносин та соціально-психологічного клімату в колективі нами було проведено емпіричне дослідження. Психодіагностичний комплекс дослідження склали такі методики: «Вивчення психологічного клімату в колективі», «Соціометричний метод», «Методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі».

Дослідження проводилося у двох самостійних виробничих підрозділах (цехах) механікозбирального заводу. В дослідженні взяли участь по 30 осіб з кожного підрозділу. Вибірка дослідження формувалась випадковим чином, її склали загалом 60 осіб у віці 25–60 років, з них 22 жінок та 38 чоловіків.

За результатами проведеного емпіричного дослідження виявлено тісний взаємний зв'язок стратегії міжособистісних відносин та індивідуальних стилів міжперсональної взаємодії членів колективу з характеристиками соціально-психологічного клімату в колективі. Шляхом порівняльного аналізу соціально-психологічного клімату та стилів міжособистісних взаємин у колективах двох виробничих підрозділів встановлено, що високий ступінь ефективності міжперсональної взаємодії та оптимально виражені показники за стилями міжособистісних відносин в колективі взаємопов'язані зі здоровим, благополучним соціально-психологічним кліматом у цьому колективі, який характеризується високим рівнем взаємності та згуртованості.

В колективі з низьким рівнем розвитку міжособистісних відносин виявлено нижчий рівень групової згуртованості, соціально-психологічний клімат в такому колективі менш сприятливий за більшістю складових. Встановлено, що в колективі з несприятливим соціально-психологічним кліматом більш виражений прояв нещирості, скептицизму, недостатня відвертість і наполегливість, прагнення співпраці у досягненні цілей. У взаєминах між людьми проявляється байдужість та непричетність до колективних інтересів, сухість та жорсткість, низький рівень готовності прийти на допомогу, недостатня емпатія.

Враховуючі взаємозв'язок міжособистісних відносин та індивідуальних стилів міжперсональної взаємодії із соціально-психологічним кліматом колективу умовою оптимізації соціально-психологічного клімату є вдосконалення комунікативних навичок та міжособистісних відносин членів колективу. Для цього було розроблено та запропоновано «Перцептивно-орієнтований тренінг з формування навичок міжособистісних відносин», який складається з восьми занять по 1,5–2 години кожне. Впровадження зазначеного тренінгу сприятиме покращенню комунікації, міжособистісної взаємодії серед членів колективу, а також оптимізації соціально-психологічного клімату.

Список використаних джерел

1. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації : навч. посібник. Чернівці : Книги-XXI, 2010. 528 с.
2. Кличковський С. О. Соціально-психологічні особливості формування психологічного клімату на підприємстві у кризовий період: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України. Київ, 2020. 241 с.

Ключові слова: міжособистісні відносини, соціально-психологічний клімат, виробничі колективи.

Keywords: interpersonal relations, socio-psychological climate, production teams.

Шмаленко Юлія Іванівна,

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0806-7907>

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНОГО ПСИХОЛОГА

В умовах сучасного суспільства, що характеризується підвищеною конфліктогенністю, особливої актуальності набуває проблема формування конфліктологічної компетентності фахівців, діяльність яких безпосередньо пов'язана з вирішенням конфліктів. Юридичний психолог, працюючи на перетині правової та психологічної сфер, постійно стикається з конфліктними ситуаціями різного рівня складності, що вимагає від нього високого рівня професійної підготовки у сфері конфліктології.

Конфліктологічна компетентність юридичного психолога являє собою інтегративну характеристику фахівця, що включає систему теоретичних знань про природу конфлікту, практичних умінь управління конфліктними ситуаціями та особистісних якостей, необхідних для конструктивного вирішення конфліктів. Особливість формування цієї компетентності у юридичних психологів полягає в необхідності врахування специфіки правового контексту їхньої професійної діяльності.

Структура конфліктологічної компетентності юридичного психолога включає когнітивний, операційно-діяльнісний та особистісний компоненти. Когнітивний компонент передбачає наявність системних знань про природу конфліктів, їх види, динаміку розвитку, стратегії вирішення, а також розуміння правових аспектів конфліктних ситуацій. Операційно-діяльнісний компонент включає практичні навички діагностики конфліктів, медіації, переговорів та інших форм конструктивного вирішення конфліктних ситуацій. Особистісний компонент охоплює такі якості як емоційна стійкість, емпатія, толерантність, комунікативна компетентність.

Формування конфліктологічної компетентності майбутніх юридичних психологів повинно базуватися на інтеграції теоретичної та практичної підготовки. Теоретична підготовка має включати вивчення основ конфліктології, юридичної психології, медіації та альтернативного вирішення спорів. Практична підготовка повинна здійснюватися через систему тренінгів, практичних занять та супервізій, де студенти можуть відпрацювати навички роботи з конфліктами в умовах, наближених до реальних.

Особливу увагу слід приділити розвитку здатності юридичних психологів працювати з правовими конфліктами, які мають свою специфіку та вимагають розуміння як психологічних, так і юридичних аспектів ситуації. Важливим компонентом підготовки є формування навичок медіації, які дозволяють ефективно сприяти досягненню взаємоприйнятних рішень у конфліктних ситуаціях.

Експериментальні дослідження показують, що найбільш ефективними методами формування конфліктологічної компетентності є інтерактивні форми навчання: кейс-стаді, рольові ігри, тренінги з використанням відеозаписів реальних конфліктних ситуацій, супервізії досвідчених фахівців. Важливим елементом є також розвиток рефлексивних навичок, що дозволяють аналізувати власний досвід роботи з конфліктами та вдосконалювати свою професійну майстерність.

У процесі формування конфліктологічної компетентності необхідно враховувати сучасні тенденції розвитку конфліктології та юридичної психології, зокрема, появу нових форм конфліктів (кіберконфлікти, конфлікти в соціальних мережах), розвиток онлайн-медіації, використання технологій штучного інтелекту в аналізі конфліктних ситуацій.

Оцінка рівня сформованості конфліктологічної компетентності повинна здійснюватися комплексно, з використанням різноманітних методів: тестування теоретичних знань, оцінка практичних навичок через вирішення кейсів, спостереження за роботою студента в реальних або змодельованих ситуаціях, аналіз портфоліо практичних досягнень.

Досвід показує, що високий рівень конфліктологічної компетентності дозволяє юридичним психологам не тільки ефективно вирішувати професійні завдання, але й сприяє

їх професійному та особистісному розвитку, запобігає професійному вигоранню, підвищує задоволеність роботою.

Таким чином, конфліктологічна компетентність є ключовим компонентом професійної підготовки юридичних психологів, що вимагає системного підходу до її формування та постійного вдосконалення відповідно до вимог сучасної практики. Подальші дослідження в цій сфері мають бути спрямовані на розробку інноваційних методів навчання, вдосконалення системи оцінювання та створення ефективних моделей супервізії для підтримки молодих фахівців.

Список використаних джерел

1. Шмаленко Ю. І. Медіація як інституціональне явище в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку: магістерська дис.: 054 «Соціологія». Київ, 2024. 109 с.

2. Шмаленко Ю. І. Медіація як ключовий інструмент соціальної стабільності: діяльність та вплив на сучасне суспільство. *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян*: матер. III Міжнар. наук.-практич. конф. (20 вересня 2023 р.). Одеса, 2023. С. 115–116.

3. Shmalenko, I., Mitina, O., & Kudelina, O. (2019). Genesis and legal regulation of Mediation institute in Ukraine. *The Asian International Journal of Life Sciences*, 21 (1), 1–13.

Ключові слова: конфлікт, медіація, конфліктологічна компетентність, професійна підготовка, юридичний психолог.

Keywords: conflict, mediation, conflict competence, professional training, legal psychologist.

Ягодкін Вадим Вікторович,
начальник відділу з питань ресоціалізації
по південному регіону Управління забезпечення
діяльності у південному регіоні
Департамент з питань виконання кримінальних покарань

Дудник Руслан Миколайович,
психолог відділу соціально-виховної
та психологічної роботи
Державна установа «Одеська виправна колонія № 14»

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА В УСТАНОВІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ

Основною метою персоналу установи виконання покарань по відношенню до осіб, які відбувають покарання є соціальна реабілітація – процес інтегрування людей з різними проблемами до соціуму. Саме визначення та вирішення таких проблем призведе до позитивної зміни в поведінці людини та реалізації її у суспільстві як самодостатньої особистості здатної до саморегуляції та самоактуалізації. Звісно, це складний та довгий процес і він не закінчується після звільнення людини з місць позбавлення волі. Зрозуміло, що забезпечення досягання такої цілі неможливо без участі психолога. Психологічна діяльність є важливим напрямком роботи із засудженими в установі виконання покарань. Вона існує у взаємодії і тісно пов'язана з іншими діяльностями в установі. Як то соціальна робота, педагогічно-виховний вплив, оперативна робота чи робота з нагляду. Наприклад, визначення психологічних особливостей дає змогу знайти правильний метод педагогічно-виховного впливу, а педагогічно-виховний вплив, в свою чергу, допомагає підготувати окремих соціально-занедбаних осіб до максимально ефективної психокорекції.

Також, важливою метою установи є збереження життя та здоров'я засуджених, здоров'я як фізичного так і психічного. Нажаль, в установах виконання покарань існує таке явище як самогубство засуджених. До цього можуть призвести проблеми із психічним здоров'ям, на що можуть впливати велика кількість факторів. Саме вплив на ці фактори

та безпосередньо вплив на людину корекційними та терапевтичними методами знижує ризик скоєння самогубства та взагалі, запобігає виникненню деструктивної поведінки. Я згадав деструктивну поведінку, бо крім самогубства є ще друге явище – коли особа наносить сама собі фізичні ушкодження, що як правило має шантажно-демонстративний характер. Особа не має на меті піти з життя, але може це робити під впливом речовин, що змінюють свідомість, або, коли, зі своєї суб'єктивної точки зору, вважає, що інакше не може досягти своєї короткострокової мети. Часто такою метою є вплив на рішення адміністрації установи, так як у особи є дуже стійкі переконання, які, як правило, пов'язані з кримінальною субкультурою. Тут стає очевидним, що кримінальна субкультура сприяє виникненню деструктивної та асоціальної поведінки. По своїй суті, такі дії – це протест продиктований деструктивними переконаннями. Тому, робота в напрямку профілактики та запобіганню самогубства є важливим напрямком роботи із засудженими та особами узятими під варту, як психолога так і інших співробітників, які безпосередньо працюють із засудженими.

Тут, хотілося би зазначити різницю між профілактикою та запобіганням для кращого розуміння даного напрямку, тому що не завжди всім зрозуміла різниця між цими поняттями. Профілактичні заходи направлені на зменшення впливу негативних явищ на психіку особи, що робиться постійно та у взаємодії з різними структурами установи. Безпосередніми заходами є, знову ж таки, психокорекція, психотерапія та консультування. Головною та безпосередньою ланкою в цьому є психолог, котрий має найбільші знання та розуміння процесів психологічного впливу, та процесів які можуть змінювати поведінку. Запобіганням є конкретні дії, пов'язані з унеможливленням скоєння самогубства, коли, наприклад вже відомо, що у людини високий рівень аутоагресії і вона з великою вірогідністю здатна вчинити акт самогубства. Це можуть бути заходи критичного психологічного втручання, а також підвищений контроль за поведінкою з боку персоналу установи, таким чином зростає частота перевірок особи на місці її перебування.

Тобто профілактичні заходи направлені на не виникнення суїцидальних думок чи емоцій, які можуть змінити поведінку

на таку, що має характер самознищення. А заходи запобігання направлені на недопущення самогубства, коли така поведінка вже з'явилася.

Важливим напрямком роботи психолога в установі є також робота із засудженими, які прибули до установи та які перші два тижні знаходяться в дільниці карантину, діагностики та розподілу. Ці два тижні є важливим етапом адаптації засудженого до нових умов. Звісно, що процес адаптації у різних засуджених проходить по різному, з урахуванням їх психологічних особливостей, але на це впливає і певний досвід, який пов'язаний з попередніми періодами відбування покарання. Також на це впливає тривалість строку, його відношення до цього строку та безпосередньо до вироку. Також це вік, існування залежності, наявність і характер соціальних зв'язків, місце в ієрархії кримінальної субкультури, та загальний період знаходження у місцях позбавлення волі. Як правило, особи з високою кримінальною направленістю адаптуються краще, ніж ті, котрі давно не відбували покарання, та намагались жити не порушуючи закону, або порушували його значно менше, ніж перша категорія. Такі особи можуть переживати смуток, розпач, розчарування та депресію. Звісно, що в обох категоріях як правило підвищена ситуативна тривожність та наявний стрес. Часто особи с другої категорії знаходяться на стадії зміни поведінки – роздуми про зміни та більше схильні до участі у заходах позитивного впливу. За час перебування особи в дільниці карантину, діагностики та розподілу, можливо і дуже важливо вже на першому етапі його перебування в установі визначити криміногенні потреби, тобто ті потреби, задоволення яких дозволить зменшити ризик виникнення протиправної поведінки у майбутньому. Часто це вживання алкоголю, психоактивних речовин, проблеми із контролем поведінки (мислення, емоції, поведінка). Психолог, за допомогою консультування, може визначити фактори, що спричинили протиправну поведінку особи, визначити цілі і заходи соціально-виховної чи психологічної роботи з урахуванням індивідуальних потреб та стимулювати її на участь у заходах, направлених на позитивні зміни. Ініціація та процес залучення до таких заходів можливо на другій стадії зміни поведінки – роздуми про зміни. Визначення психологічних особливостей осіб, які прибули до установи, дають можливість

враховувати їх під час психологічного та виховного впливу, підбираючи ефективні методи такого впливу.

Засуджені з високою кримінальною направленістю, це особи зі слабо вираженими позитивними життєвими пріоритетами які піддаються кримінальному впливу. Звісно, на таких осіб важче впливати, ніж на другу категорію, яка бажає йти на контакт в напрямку соціально-виховної та психологічної роботи з ними. Тобто, засуджені першої категорії частіше будуть знаходитись на першій стадії зміни поведінки – незацікавленість у змінах. В них є стійкі переконання, які пов'язані з відношенням до способу життя, правилам та структурам, які ці правила транслюють. Ці засуджені поділяються на таких, які схильні до порушень і йдуть на конфлікт з адміністрацією установи, та таких які не порушують вимоги чинного законодавства, але у разі ситуативних обставин готові піти на порушення.

Звісно, вивчення засудженого здійснюється не лише в процесі консультування, а різними методами психодіагностики: тестування у вигляді анкети чи проективної методики, а також спостереження. Для більш об'єктивної характеристики, доповнити результати діагностичної роботи можна вивченням матеріалів особової справи, щоб побачити особливості поведінки особи в іншій установі чи слідчому ізоляторі. Також, особливості поведінки можна з'ясувати з оточення в якому перебуває чи перебувала ця особа, або інші працівники установи, які з нею безпосередньо працювали. Окрім самого психолога, як зазначалося вище, результати такого вивчення будуть корисні начальникам відділень соціально-психологічної служби. Тому одна із задач психолога установи є надання рекомендацій по роботі із засудженими.

Проблемами, які впливають на якість процесу психодіагностики та психокорекції засудженої особи, яка неодноразово відбуває покарання в установі, є низький інтелект, низька соціалізованість, кримінальні установки, наявність і вплив кримінальної субкультури, і головне – низька мотивація, що є значним бар'єром для позитивного впливу. Часто, причиною такого рівня вмотивованості є глибинні процеси, і тому такі особи важко піддаються впливу через мотиваційне інтерв'ювання. В процесі діагностики, більшість цих проблем можна нівелювати проективними методиками і методами збору

інформації. Але на початок і процес психокорекції, ці проблеми мають більший вплив. Це не означає, що з такими особами не можливо проводити психодіагностику і психокорекцію, але такі особливості значно ускладнюють ці процеси.

Психодіагностична та психокорекційна роботи проводяться в період всього перебування особи в установі, та можуть змінюватись разом із змінами в особистості. Наприклад, у особи можуть трапитися зміни в поведінці і її поставлять на відповідний профілактичний облік для більш вузьконаправленого впливу, це може бути схильність до аутоагресії чи схильність до злісних порушень. Це робиться для того, щоб визначати та впливати на явища, котрі формують в особи відповідну поведінку.

Підсумовуючи, можна сказати, що діагностична робота психолога в установі направлена на визначення психологічних особливостей які перешкоджають соціальної реабілітації. Підвищена збудливість, гнівливість, підвищена імпульсивність, конфліктність, негативізм, соціальний песимізм, схильність до вживання речовин, що змінюють свідомість, агресія, аутоагресія, тощо. Психолог установи може вибирати для своєї діяльності різні способи діагностики та психокорекції, але є деякі аспекти, які встановлені нормативними документами. Таким чином, є певний пул з методик які направлені на діагностику суїцидальної поведінки (такі як методика визначення нервово-психічної стійкості «Прогноз», методика діагностики суїцидальних схильностей «Суїцидальна мотивація» (Ю. Р. Вагін), методика виявлення схильності до суїцидальних реакцій: СР-45 (П. І. Юнацкевіч), тощо). Також є автоматизований комплекс методик для діагностики у тому числі і інших властивостей. Використовуються такі методики: опитувальник Міні-мульти (скорочений багатофакторний опитувальник для дослідження особистості – СБОО) (оцінка властивостей особистості), шкала депресії Бека, діагностика темпераменту по Айзенку (визначення типу темпераменту), особистісний опитувальник Кеттелла(визначення особливостей характеру, схильностей та інтересів особистості), тест Лірі (визначення особливостей взаємин з оточуючими), тест Томаса (визначає тип поведінки в конфліктній ситуації), тест Ассінгера (визначення

рівня агресивності у відносинах), неіснуюча тварина, повнокольоровий тест Люшера, тест Сонді.

Корекційна робота проводиться з використанням методів когнітивно-поведінкової терапії. Аналіз думок і переконань, техніки поведінкової активації, раціональне планування. Багато уваги приділяється думкам, емоціям, реакціям, стимулам, проактивній поведінці. Саме, на основі методів КПТ, Міністерством юстиції України розроблені та впроваджені корекційні програми, зокрема: «вирішення проблем», «зміна прокримінального мислення», «контроль емоцій», «підтримка родинних зв'язків», «програма реабілітації осіб, які вживають психоактивні речовини».

Крім цього, в установі, постійно проводяться заходи щодо поліпшення умов перебування в ізоляції для засуджених. Так, у 2023 році були значно покращені умови перебування засуджених у дільниці карантину, діагностики та розподілу. Було зроблено ремонт та переобладнання всіх приміщень дільниці та прогулянкового дворику. Також в установі почав впроваджуватися проєкт «Новий формат організації режиму та соціально-виховної роботи». Було перебудовано та адаптовано локальну дільницю для умов даного проєкту.

Проєктом запроваджується кардинальна перебудова підходів у забезпеченні нагляду та ізоляції, організації режимної та соціально-психологічної роботи із засудженими, наслідком чого повинно стати певне збільшення кількості персоналу, який постійно знаходиться у контакті із засудженими (одночасно у локальному секторі прогнозується перебування мінімум 5–6 осіб). Це в свою чергу має покращити морально-психологічний клімат в середовищі засуджених та стан соціально-виховної і психологічної роботи в установі.

Мета цього проєкту є удосконалення роботи над криміногенними потребами засуджених, зокрема в наданні психологічної підтримки, допомоги у подоланні залежностей, збереженні психічного і фізичного здоров'я, формування позитивної життєвої перспективи, залученні до корисної зайнятості, підготовки до звільнення тощо.

Ключові слова: психолог, установа виконання покарань, соціально-психологічний вплив.

Keywords: psychologist, penal institution, socio-psychological influence.

ЗМІСТ

ВСТУПНЕ СЛОВО	3
Азаркіна Олена Володимирівна ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В ДІЯЛЬНОСТІ ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ ОДЕСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ.....	5
Базилевич Марія Олексіївна СОЦІУМ ЯК ФОРМОТВОРЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПРАВОВОЇ ПОВЕДІНКИ.....	9
Балтаджи Поліна Миколаївна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДІАЛОГУ	13
Боделан Марина Володимирівна ВПЛИВ КОГНІТИВНИХ УПЕРЕДЖЕНЬ НА СВІДЧЕННЯ СВІДКІВ	15
Бордан Ольга Дмитрівна ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ІЗ ДІТЬМИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....	17
Герашенко Олександр Сергійович СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТА ТЕНДЕНЦІЇ.....	22
Горбачевський Іван Віталійович ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ПРАВОВУ СВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ.....	24
Гурін Руслан Сергійович ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ».....	27
Деменнікова Ольга Олександрівна ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	30
Дизова Маргарита Сергіївна МЕХАНІЗМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ	34
Джежжик Ольга Володимирівна РЕАЛІЗАЦІЯ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ» В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ».....	37

Довженко Мирослава Юріївна ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ПРАВОПОРУШНИКА ТА ОСНОВНІ ЧИННИКИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ	40
Зубарева Світлана Михайлівна ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПСИХІЧНОЇ СТІЙКОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ ПСИХОЛОГІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ	42
Костюк Вероніка Сергіївна ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТРИВОЖНИХ РОЗЛАДІВ У ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я.....	46
Куліков Віталій Миколайович ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ВПЛИВ ЗАКОНОДАВСТВА НА ЛІКУВАННЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ	50
Миронова Ірина Ігорівна ЮРИДИЧНІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ ПОВЕДІНКОВИХ АДИКЦІЙ	53
Папінян Вікторія Валентинівна, Брусанівська Вікторія Олегівна ВПЛИВ ВОЄННИХ ДІЙ НА МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ ТА СОЦІАЛЬНІ ЗВ'ЯЗКИ.....	56
Папінян Вікторія Валентинівна, Токова Леся Анатоліївна СОЦІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ ЯК ОПОРА В КРИЗОВИХ УМОВАХ.....	62
Папінян Вікторія Валентинівна, Цехоцька Поліна Юріївна РОЛЬ ОНЛАЙН-СПІЛКУВАННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ	66
Папінян Вікторія Валентинівна, Юріцена Катерина Володимирівна СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ВИМІР СТАНУ ПАНІКИ.....	70
Петровчан Діана Михайлівна ВПЛИВ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ НА РІВЕНЬ ПРАВОПОРУШЕНЬ СЕРЕД МОЛОДІ	75
Попова Ольга Сергіївна ПРОЦЕС СПІЛКУВАННЯ ЯК БАЗОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ФОРМОТВОРЕННЯ ПРАВОВІДНОСИН.....	78
Рєпнова Тетяна Петрівна ПРАВОВА ПОВЕДІНКА ПІДЛІТКІВ: КОНСТРУКТИВНИЙ ТА ДЕСТРУКТИВНИЙ АСПЕКТИ.....	82

Самара Євгенія Вікторівна МЕДИЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЛІКУВАННЯ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ.....	85
Самара Ольга Євгенівна ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО ПРОФІЛАКТИКИ РЕЦИДИВІВ ПОВЕДІНКОВИХ ЗАЛЕЖНОСТЕЙ	90
Татьянчиков Андрій Олександрович ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ПСИХОДІАГНОСТИКИ НА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНІЙ ПРОГРАМІ «ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ».....	96
Ташматов Вячеслав Абдуллайович, Глухая Анастасія Олександрівна АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ.....	99
Ташматов Вячеслав Абдуллайович, Мовчан Рената Богданівна ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТРЕНДЕНЦІЇ ТА НАПРЯМИ РОЗВИТКУ	104
Ташматов Вячеслав Абдуллайович, Папінян Вікторія Валентинівна, Атанасова Кароліна Костянтинівна ВПЛИВ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВ ПРАЦІ НА ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПРОДУКТИВНІСТЬ НЕБЕЗПЕЧНИХ ПРОФЕСІЙ.....	108
Ташматов Вячеслав Абдуллайович, Пахомова Анастасія Валеріївна ВПЛИВ ДИСТРЕСУ НА КОГНІТИВНІ ФУНКЦІЇ ЛЮДИНИ	111
Ташматов Вячеслав Абдуллайович, Петровчан Діана Михайлівна ПРОЯВИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ПСИХОЛОГІЇ	115
Третьякова Тетяна Миколаївна ПРАВОСВІДОМІСТЬ, ПРАВО, ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я – СИСТЕМА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКІВ КАТЕГОРІЙ.....	119
Третьяк Іраїда Вадимівна МЕТОДИ ІНТЕГРАЦІЇ ТАНЦЮВАЛЬНО-РУХОВОЇ ТЕРАПІЇ У ПРОГРАМИ ТАНЦЮВАЛЬНИХ ГУРТКІВ ДЛЯ ЖІНОК ВІКОМ 30–60 РОКІВ	122

Фартух Олена Олегівна ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ОСОБИСТОСТІ ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ АДАПТАЦІЇ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ	124
Цимбал Аліна Юріївна РОЛЬ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ У ФОРМУВАННІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ.....	127
Цільмак Олена Миколаївна ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ.....	131
Чачко Світлана Леонідівна ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ КУРСАНТІВ ПОЛІЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ В УКРАЇНІ	134
Чередник Катерина Віталіївна СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КОНФЛІКТНИХ ВІДНОСИН У ПІДЛІТКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	137
Чумаченко Василина Ігорівна ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ У ВИРОБНИЧИХ КОЛЕКТИВАХ	141
Шмаленко Юлія Іванівна КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК БАЗОВИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ЮРИДИЧНОГО ПСИХОЛОГА.....	144
Ягодкін Вадим Вікторович, Дудник Руслан Миколайович ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ПСИХОЛОГА В УСТАНОВІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ.....	147

Наукове видання

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
КРУГЛОГО СТОЛУ**

**«СУЧАСНА ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

Присвячено Міжнародному дню толерантності

15 листопада 2024 року

Технічне редагування	<i>Оксана Гринюк</i>
Дизайн обкладинки	<i>Анастасія Юдашкіна</i>
Верстання	<i>Олена Данильченко</i>

**ЮРИДИКА
ВИДАВНИЦТВО**

Підписано до друку 21.02.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Droid. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 9,30. Наклад 300. Замовлення № 015-0225.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавництво «Юридика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@juridica.od.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 7653
від 18.08.2022 р.

